

VIGILIA

2014 / 6

Keresztényüldözés napjainkban

VIZ PÉTER: **Bűnük az, hogy keresztények**
MARÓTH MIKLÓS: **Az iszlám és a keresztényüldözés**
GÁTHY VERA: **Keresztényüldözés Indiában**

GYÖRFFY ÁKOS: **A hegyi füzetből**

**Dobai Lili, Seamus Heaney,
Juhász Anikó és Wisława Szymborska versei**
MESTERHÁZI MÓNIKA: **Az írás szerepe Seamus Heaney-nél**
FERDINANDY GYÖRGY: **Nagyapa**

Beszélgetés Konok Tamással

79. évfolyam	VIGILIA	Június
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Kitárt ablakok	401
KERESZTÉNYÜLDÖZÉS NAPJAINKBAN		
VIZ PÉTER:	Bűnük az, hogy keresztények	402
MARÓTH MIKLÓS:	Az iszlám és a keresztényüldözés	410
GÁTHY VERA:	Keresztényüldözés Indiában	418
SZÉP/ÍRÁS		
GYÖRFFY ÁKOS:	A hegyi füzetből <i>(részlet)</i>	428
W. SZYMBORSKA:	A három legfurább szó <i>(vers)</i> (Farkas Kristóf <i>Liliom fordítása</i>)	429
SEAMUS HEANEY:	A Conway Stewart; Colum Cille Cecinit; „Nyald-a-cerkát” <i>(versek)</i> (Mesterházi Mónika <i>fordításai</i>)	430
MESTERHÁZI MÓNIKA:	Az írás szerepe Seamus Heaney-nél <i>(esszé)</i>	433
DOBAI LILI:	az ébrenlétes hajnalokon; a lelkünket; lemerülni a <i>(versek)</i>	439
FERDINANDY GYÖRGY:	Nagyapa <i>(novella)</i>	441
JUHÁSZ ANIKÓ:	A város; Fotó <i>(versek)</i>	445
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
ZEKE ZSUZSANNA:	Konok Tamással	447
MAI MEDITÁCIÓK		
TAKÁCS GYULA:	Az üldözött egyház szenvedése a Jelenések könyvében	456
EMLÉKEZET ÉS KIENGESZTELŐDÉS		
KARA ANNA:	Mózes hallomásai. (Fogda)ügynöki jelentések Mécs Lászlóról	462
NAPJAINK		
BÁBEL BALÁZS:	Egy emberöltő a Vigilia élén	469
POMOGÁTS BÉLA:	Tudós apostol	469
SZÉNÁSI ZOLTÁN:	„Nehéz szintézis”. Hagyomány és korszerűség a Vigilia utolsó 30 évében	470
KRITIKA		
LESTI JUDIT:	Egy Istenbe rejtett élet. <i>Az idők mérlegén. Tanulmányok Márton Áron püspökről</i>	473
SZEMLE		
	(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	475

Kitárt ablakok

Két pápát avattak szentté, XXIII. Jánost és II. János Pált. A világ figyelve mégis főleg II. János Pálra irányult. Több oka is lehet ennek: vele sokan találkozhattak akár Rómában, akár valamelyik apostoli útja alkalmával; kilenc éve sokan vehettek részt személyesen a temetésén vagy nézhették azt végig a televízióban; nem utolsósorban pedig magasba emeli őt a lengyel nép rajongó tisztelete. XXIII. János pápa csodálatos alakja viszont — az általa meghirdetett II. Vatikáni zsinattal együtt — már a múlt homályába vész; „hátszágá” pedig csupán a kicsiny észak-olasz bergamói egyházmegye.

A keresztények kezdettől fogva szentként tisztelték azokat, akik életüket adták Krisztusért. A haláluk miatt érzett fájdalomnál erősebb volt az örömük, hogy aki vértanúságot szenvedett, az most már végleg együtt van Istennel a végső teljesség boldogságában. Idővel aztán hasonló tisztelettel vették körül azokat, akik életüket maradéktalanul Istennek és embertársaiknak szentelték. Csak a középkorban kezdték el részletesen szabályozni annak módját, hogy kit lehet szentként tisztelni.

Az elmúlt évtizedekben két új mozzanat jelent meg ebben a folyamatban. Jelentősen megszaporodott a boldoggá és szentté avatások száma. Huszonhét éves pápasága alatt II. János Pál pápa 110 keresztényt avatott szentté, 1327-et boldoggá, XVI. Benedek pápa nyolc éves pápasága alatt 45-öt avatott szentté, 871-et boldoggá. A másik újdonság, hogy nem kevesen közülük korunk szentjei, sokan a 20. század különböző diktatúrái alatt szenvedtek vértanúságot.

A szentté nyilvánítás nem amolyan „egyházi Nobel-díj”, posztumusz kitüntetés, amellyel valamilyen teljesítményt ismernek el a díjazott halála után. (Előzőleg persze tüzetes vizsgálatnak vetik alá, hogy kiderüljön: valóban Krisztus hűséges követésében járta az élet útját.) Akit az egyház szentté avat, arról azt jelenti ki, hogy az élete beteljesült: ő már ott van a szentek közösségében, a Szentháromság szeretetében, ahogy mondani szokták — a „mennyországban”.

A nyári szezon elején megszaporodnak az utazási irodák ajánlatai: varázslatosan szép tájakra csalogatnak. Az egyház minden szentté avatáskor ablakot nyit az „odaát”-ra, és közvetíti a meghívást. A szenteken át mutatja meg, hogy van élet a halál után, sőt egyedül az „örök élet” kínál teljes boldogságot. Hogy ez miben áll, arról sejtéseink is alig vannak. „Szem nem látta” világ, „új ég és új föld”, „elmerülés a végtelen szeretet óceánjába”. Mégis ez a valóság reményünk egyetlen szilárd alapja. „Az a tény, hogy ez a jövő létezik, megváltoztatja a jelent; a jelent megérinti az eljövendő valóság, és így a jövendő dolgok belépnek a jelenbe, a jelenvalók pedig a jövőbe” (*Spe salvi* enciklika).

Bűnük az, hogy keresztények

VIZ PÉTER

A szerző a Christian Solidarity International (www.csi-magyarorszag.hu) magyarországi vezetője.

A 2,2 milliárd keresztény 10%-át, 230 millió hívőt üldözik világszerte a hite miatt. Minden négy, vallási okokból üldözöttből három keresztény. Nem ismerhetjük mindannyiuk nevét, sem a sorsát. Nem láthatjuk az arcukat sem, de tudjuk, hogy mind Krisztus kép-mását hordozzák. A Christian Solidarity International (CSI), magyarul Krisztusi Szolidaritás keresztény szervezet az ő arcvonásait szeretné emberközelié tenni. A világ több mint 60 országában pusztán a hitük miatt üldözik, fizikailag bántalmazzák, rabszolgának adják el, megfélemlítik és elnyomják őket, megfosztva leg-alapvetőbb emberi jogaiktól is. Bűnösök, mert keresztények.

Szudán

Dr. John Eibner, a CSI munkatársa 1995-ben szembesült a rabszolgasággal. Észak-szudáni arab iszlámisták módszeresen irtották a keresztény vagy tradicionális vallású fekete afrikai lakosságot, és ezrével hurcolták őket rabszolgaságba. Ezt a CSI jelentette először. Dél-Szudánban nemcsak népirtásról van szó, hanem az Északiak újjáélesztették a régvolt rabszolga-kereskedelmet. Erről a nemrég elhunyt *dr. Bíró Gáspár* nemzetközi jogász — akkoriban az ENSZ szudáni különmegbízottja — beszélt először nyilvánosan a CSI adataira támaszkodva. A „szudáni rabszolgaság vitathatatlan tény” — állította. A rabszolga nem emberi lény, pusztán „beszélő szerszám, egy mozgó tárgy, amin gyakorolni lehet”. *Henri Boulad* jezsuita szerzetes elborzadva írta: „A rabszolgákat már ezresével számolják: férfiak, nők, gyermekek... Ezt hívják népirtásnak (genocídium)... A CSI képviselői rendszeresen ellátogatnak ide, hogy visszavásárolják a rabszolgákat.” Dél-Szudán különválásával ez a helyzet megszűnt, de óvatos becslések szerint még ma is tízezrek — vagy százazrek — szenvednek és a határvonal miatt rekedtek rabszolgaságban Szudánban. Errefelé egy ember „ára” 13.000 Ft. A CSI kiváltja, és az újrakezdéshez nélkülözhetetlen egységcsomaggal is fölszereli őket. A Kartúm által fölfegyverzett baggara arabok megtámadták a keresztény falvakat, fölgyújtották a kunyhókat, elrabolták a kecskéket és teheneket, s a nőket és gyerekeket rabságba vetették. A meglett férfiakat a helyszínen megölték. A CSI már jóval több mint 100.000 rabszolgát szabadított ki, de a munka jelenleg is folyik. Az otthonuktól és szabadságuktól megfosztottakat fizikailag és lelkileg terrorizálják. Rendszeresen verik, megerőszakolják őket, sőt sok rabszolgát megölnék. Többségüknek arab nevet adnak, Korán iskolába kell járniuk és iszlám előírások sze-

rint kell imádkozniuk, hogy muzulmánként viselkedjenek. A nők többségét körülméteik. „Tulajdonosaik” az iszlámra kényszerített keresztény fiúk egy részéből „vallási harcost” faragtak, akiket saját rokonaik, honfitársaik ellen vetettek be. A rabszolgákat fizikai és lelki sajátosságaiktól is megfosztják. Interjút készíteni velük szinte lehetetlen, hisz az átélt szenvedésektől sokan képtelenek megszólalni.

Simon Deng Magyarországra is ellátogatott: „Janicsárokat csináltak belőlünk. 9 éves gyerekként fogtak el. Mindenkit legyilkoltak, aki az útjukba került, és fölégették a kunyhókat. Csak az maradt életben, akinek sikerült menedéket találni a bokrokban... Malakal nagyvárosból rabolt el egy arab férfi, és Északra hurcolt, Koszti városba, ahol egy rokonának ajándékozott. Nyugaton ezt egy kedves tárgyra mondják. De itt én magam voltam a tárgy... Nem tudtam, mit jelent az, hogy rabszolga. Állandóan vertek, és nekem némán kellett túrnóm. De belül nem volt béke bennem, hiszen azt mondták, ajándék vagyok, és visszamehetek a szeretteimhez. Nem volt választásom: vagy igent mondom mindenre, vagy megkínoznak. Igen vagy kínzás... Csak erre számíthattam 4 és fél éven át. Nem védekezhettem, csak könyörgtem, hogy ne verjenek túl sokáig. A könyörület szót azonban nem ismerték... Abban hittem, hogy egy nap Isten megelégedi ezt, és küld valakit, hogy ez a 9 éves gyerek ne szenvedjen tovább, és ne kelljen keresztülmennie azon, amit addig elszenvedett... Akkor éledt föl bennem a szabadság iránti remény, amikor a tulajdonosom fiai főiskolára mentek. Ekkor a kis faluból Koszti városba kellett költözniük. Három férfit láttam ott. Shiluk törzsi jeleket viseltek a fejükön. Olyan volt, mintha a semmiből tűntek volna elő. Én is shiluk fiú vagyok — kiabáltam. Megmondtam a nevem, és az édesanyám, édesapám, valamint a dél-szudáni szülőfalum nevét is nekik. Mivel nem voltak még törzsi tetoválások a homlokomon, be kellett bizonyítanom, hogy ki vagyok. Egyikük azt mondta, beszélnie kell egy falumbelivel... Komolyan vettem, és másnap ugyanott találkoztunk, de akkor már négyen voltak. Egyikük ismert, mert az afrikai falvak kapcsolatban állnak egymással... A férfi hirtelen sírni kezdett, mert apám 10 tehenet ígért annak, aki hírt hoz a fia felől. De eltelt 2 és fél év, és senki sem jelentkezett. A családom megrendezte a temetésemet, mert meg voltak győződve róla, hogy már nem élek. A férfi azért sírt, mert, bár boldog volt, hogy lát, nem tudta elhinni, hogy életben lehetek... Rabtartóm azt mondta, ha muzulmán leszek, nem vernek és kínoznak többé. Ha iszlámra térek, arab nevet kapok, és én is a fia lehetek. El akarták venni shiluk törzsi tudatomat. Hogy tagadhatnám meg az édesapám természetét, édesanyám szeretetét, azt a szeretetet, ami annyira hiányzik? Nem tudtam, hogy mondhatok nemet nekik, mikor mindenre igent kellett mondanom. 3 és fél éven át ezt hajtogattam: majd megmondom, majd megmondom... A shiluk férfiak hazavittek, más szóval: visszaraboltak Dél-Szudánba, ahol újra találkozhattam szeretteimmel. A házunknál a nővérem pillantott meg először, és elkezdett sírni, meg kiabálni. A nevemet kiáltozta, és anyámat hívta a tukulból. Mindenki sírt, és örült egyszerre.

Borzalmas nap volt, hisz egy gyerek, akit halottnak hittek, egyszer csak hazaérkezett. Ezt az érzést le sem tudom írni.”

Max Gassis, el-Obeid egyházmegye — a portyák központja — katolikus püspöke szenvedélyes hangon beszélt: „A gyerekekkel állatok módjára bánnak: összeterelik őket, megégetik a kezüket, arcukat, a lábnyok nemi szervét — körülmetélés ürügyén — megcsönkítják. Azt kívánom nektek: soha ne lássatok ilyen szenvedő gyermekarcokat vagy a szülők fájdalmát. Boldogságtól megfosztott gyermekeink — bár fekete a bőrük, és a tiétektől eltérő nyelvet beszélnek — a ti gyermekeitek is. Mennyit ér a fiad? Ötezet? Tízezet? Százezet? Talán egymilliót? Honfitársaim azt mondják: ‘Az enyém megfizethetetlen.’ Mert mindannyian Isten alkotásai. Testvéreim, amikor szolidaritást vállaltok a szegényekkel, az üldözöttekkel és az eltaszítottakkal, magatok is szegények, üldözöttek és eltaszítottak lesztek.”

Észak-Korea Észak-Korea ma is sztálinista állam. *Kim Dzsong Un* apja emberi jogokat lábbal tipró irányvonalát folytatja. A 24 milliós lakosság saját hazájának foglya. Az emberek éheznek. A kényszermunkatáborokban legalább 200.000 — politikai és vallási okokból — bezárt ember sínylődik. A foglyokat — köztük nőket és gyermekeket — verik, és borzalmasan megkínózzák. A rettenetes körülményeket sokan nem élik túl. A rabok legalább 10%-a keresztény. A menekültek szerint ők szenvedik el a legsúlyosabb bántalmazásokat.

Phenjanban 4 templom található — 2 evangélikus, 1 katolikus és 1 orosz-ortodox —, azt a látszatot keltve, hogy a keresztények működése hivatalosan engedélyezett. A buszokkal oda-visszaszállított hívók adatait regisztrálják. Az énekeskönyveket és lelki irodalmat átvizsgálják és az állami ideológiához igazítják. A fővároson kívül egyetlen templom sincs. A keresztények csak titokban gyakorolhatják a hitüket otthon, vagy barlangokban. Akiket a biztonságiak lefűlelnek, azok évekre eltűnnek a munkatáborok mélyén, vagy halállal lakolnak. Az életveszély ellenére mind többen próbálnak elmenekülni az ország méretű börtönből. Aki sikerrel jár, az a legtöbb esetben Kínába érkezik, és ha a hatóságok kezébe kerül, hazatoloncolják, ahol őrizetbe veszik és megkínózzák őket. Az észak-koreai ügynökök Kínában keresik az észak-koreai keresztényeket, hogy rábírák őket a hívők közti kémkedésre.

Kína Kínában a protestáns Három Ön Mozgalom és a Katolikus Hazafias Szövetség tagjait is elnyomják. Az 1949-es kommunista hatalomátvétel után száműzték a misszionáriusokat, majd létrehozták a létezővel párhuzamos egyházat, amely alá van vetve a kormányzat akaratának. A maoista vezetők 1950 nyarán fölszólították a protestáns lelkészeket és hívőket, hogy függetlenítsék magukat mindenféle külföldi befolyástól. 1954 júliusában Pekingben megalakult a kínai protestantizmus országos szervezete. A külföldi misszionáriusokkal tartott korábbi kapcsolataik miatt a protestánsokra súlyos megpróbáltatások vártak. Az 1950-es években politikai gyűléseken

kellert részt venniük, ahol kemény önbírálatra kényszerültek, meghurcolták, átnevelő táborokba küldték és megkínózták őket. A katolikusok pedig 1957-ben — Rómától elválasztva és a Vatikántól el nem ismerve — megalkották a Katolikus Hazafias Szövetséget. A pápához hű katolikusokat üldözik. Kína 1996 elején bevezette a földalatti egyházközösségek ezreit sújtó regisztrációs kampányt. Gyermek és fiatalok hitoktatása tilos, keresztény irodalom nyomtatása és terjesztése állami engedélyhez kötött. Nyilvános találkozók csak olyan helyeken engedélyeznek, amelyeket a hatóságok könnyen ellenőrizhetnek. A Katolikus Hazafias Szövetség sem a pápával, sem külföldi katolikus egyházakkal nem tarthat fönn kapcsolatokat. A hívők nagy része nem hajlandó csatlakozni a katolikus államegyházhoz. Ezzel azonban személyes szabadságukat veszélyeztetik: az utóbbi években is sok pap tűnt el nyomtalanul a hírhedt kínai laogai (kényszermunkatábor rendszer) mélyén. A nyilvános evangelizáció betiltása óta az engedélyezett gyülekezetek tagjainak száma alig-alig emelkedik, míg a földalatti közösségek robbanásszerűen növekednek. A több mint 1,3 milliárd lakosú országban több 100 millióan tartoznak valamilyen felekezethez, de csak töredékük tagja valamely hivatalosan is elismert vallásnak. A mintegy 100 millió kínai keresztény közösségből csupán 17 millióan tartoznak a hatóságok által engedélyezett gyülekezetekhez. Ennek ellenére a kínai keresztények száma nő a világon a legdinamikusabban.

Törökország

Az Oszmán Birodalom vezetői 1914–15 folyamán hidegvérrel kiirtották a keresztény lakosság nagy részét. Mintegy 1,5 millió örmény, görög és szír ortodox keresztényt öltek meg. A modern Törökország a mezopotámiai sivatagba hajszolt halálmenetekben elpusztított keresztények tetemeire épült. Ankara a mai napig tagadja az örmény holokausztot, sőt nyilvános hangoztatását börtönnel bünteti. A török büntetőtörvénykönyv 301. paragrafusát (a törökség rágalmozása) gyakran alkalmazzák a keresztények ellen, akiknek nagy része iszlámról áttért konvertita. Mára a 78 millió összlakosság mindössze 0,2%-a keresztény. 2007. április 18-án Malatyában megtámadták a Zirve bibliakiadót. Órákon át kínozták az irodában tartózkodó három keresztényt, majd elvágták a torkukat, míg végre megérkezett a rendőrség. Az 5 gyanúsított korábban arra kérte az áldozatokat, hogy segítsenek nekik kereszténységre térni. *Padovese püspököt*, a Törökországi Katolikus Püspöki Konferencia elnökét 2010. június 3-án késszúrásokkal megölte saját sofőrje. A püspök évtizedek óta ismerte Altun nevű muzulmán alkalmazottját.

A 397-ben alapított Szent Mor Gabriel kolostor a világ egyik legősibb keresztény lelki központja. Az állam 2009 óta perli az épületegyüttest. A CSI-Magyarország tiltakozására 2009 júliusában ez a válasz érkezett *dr. Mehmet Zafer Üsküdtől*, a török Emberi Jogi Bizottság elnökétől: „Semmilyen helyhatósági vagy ítélő szerv tagjának sem áll szándékában a Mor Gabriel Monostor jogi státuszát megváltoztatni.” A monostor vezetője, *Aktaş érsek* egy nemzetközi konferencián drámai

hangon beszélt a támadásról. Beszédét anyanyelvén, arámul tartotta. Hosszan, monoton hangon sorolta a tényeket, majd hirtelen elhallgatott. Aktaş érsek egy darabig némán állt, majd felső testével ráborult a pulpitusra és hangosan zokogni kezdett. Egész testét rázta a sírás. A jelenlévők zavart döbbenettel hallgattak és bénultan figyeltek. A tolmács ölbe ejtett kézzel télenül ült. Az érsek siratta Istenét, népét, híveit, a kolostorát. Aztán valaki a terem távoli sarkában halkán, bizonytalanul remegő hangon énekelni kezdett: — Kyrie eleison! (Uram irgalmazz!) — Egyre többen csatlakoztak, és a termet lassan betöltötték a litánia ünnepélyes, esdeklő szavai. — Kyrie eleison! — hullámzott ismétlődve a jelenlévők ajkáról az imádság. Nem volt sem hangos, sem dörgedelmes, sem vádló, csak könyörgő, és mindvégig megmaradt ünnepélyesnek, méltóságteljesnek, szelídnek: — Uram irgalmazz!

Az érsek később elmondta: „aggódunk Törökországért, a javainkért és a jövőnkért, mivel a minket elpusztítani szándékozó erők titokban tevékenykednek, velünk nem beszélnek, és el akarják kobozni az értékeinket. Mi asszírok már több ezer éve élünk itt. Nekünk nincs még egy hazánk.” *Erdoğan miniszterelnök* 2013 őszén bejelentette, hogy a kormány vissza szándékozik adni a kolostortól elkobzott földet: „A visszaszolgáltatással meg akarjuk szüntetni a kialakult jogtalanságot, és helyt adunk arám polgártársaink fontos követelésének.” Érdemi intézkedés azonban mostanáig nem történt.

Irak Egy Elkos nevű faluban jártam, ahol főként keresztények élnek — mondta *John Eibner*. — Volt ott egy zsinagóga, amit a hagyomány és a közhiedelem a bibliai Náhum prófétához kapcsol. Náhum próféta könyvének első fejezete írja róla, hogy Elkosból származik. Ez a zsinagóga díszes síremlék, pompás épület volt. Ma romokban hever, mert 2009-ben felrobbantották. A faluban élnek keresztények, akik ellen most ugyanolyan üldözés folyik, mint a zsidók ellen folyt. Amikor a zsinagóga romjait láttam, úgy éreztem, a történelem ebbe az irányba halad, és a keresztény templomokkal is ez történik. Romokban fognak heverni, vagy mecsetté alakítják át őket. Szaddam Huszein bukása óta az 1,3 milliós iraki kereszténység több mint fele menekülésre kényszerült. Szíriába (majd a polgárháború óta vissza Irakba), Jordániába, Libanonba és Törökországba menekültek. Sok keresztény családdal találkoztunk, akik életveszélyes fenyegetéseket kaptak az al-Kaidától és más terrorista csoportoktól, ha nem fizetnek hatalmas váltságdíjat. Voltak, akiket elraboltak, majd váltságdíj fejében elengedtek. Valódi terrorhadjárat folyik a keresztények ellen Irakban. Az ottmaradtaknak biztonságosabb területekre kellett költözniük... Az egyik legfelkavaróbb élményem, amikor egy gyászoló apával és anyával találkoztam, akik megrázó képeket mutattak meggyilkolt gyermekeikről. Terroristák törtek be a házukba, az apa után kutatva, mert meg akarták ölni, vagy pénzt akartak kicsikarni tőle. Mivel nem volt otthon, fegyvereiket az ártatlan gyermekek ellen fordították. Mit tudtam tenni? Együtt gyászoltam és sírtam velük. Az ilyen áldozatokkal együtt érezni, és sírni: ennél töb-

bet nem tehetünk. De tudom, hogy maga a tény, hogy velük vagyunk, egyfajta vigasz, hogy nincsenek teljesen egyedül, mert megértik: sokakat képviselek a világ minden tájáról, titeket, magyarokat is, hisz nem a magam nevében megyek oda. Csak az számít, hogy köztük van valaki, aki a hívek szélesebb közösségét képviseli. Ez elmondhatatlanul sokat jelent nekik. Bizonyos értelemben értelmet ad az életüknek, hogy mások is osztoznak a szenvedéseikben. Sok tekintetben ez a mi munkánk legfontosabb része. Néha azt hisszük, milyen fontos élelmet, vagy télikapátot, segílyt juttatnunk nekik, ami igaz is. De a legfontosabb, vagyis a lényege ennek az, hogy velük vagyunk.

Aziz Matti Ganni (a meggyilkolt *Raghíd Ganni* katolikus pap apja): „A fiamat 2007. június 3-án lőtték le Moszulban 3 társával együtt. Éppen kiléptek a Szentlélek templomból, amikor a fegyveresek Allah Akbar (Allah nagyobb) kiáltással tüzet nyitottak. Raghíd mérnök volt, aztán Rómában tanult teológiát. De visszajött Irakba, hogy itthon bátorítsa a szenvedő keresztényeket. Sok életveszélyes fenyegetést kapott, de nem ijedt meg. Mielőtt lelőtték, fölrobbantották a templomát.” Raghíd atya alig fél évvel a halála előtt figyelmeztette római barátját, Christian atyát: „A helyzet itt, az újságokból is láthatod, ijesztő. A keresztények kétszeresen szenvednek: először a helyzet, másodsor a hitük miatt. Egy szír-ortodox papot lefejeztek, a diplomom 5 támadást kapott. Engem még a pap elrablása előtt megfenyegettek, annak ellenére, hogy nagyon meggondolom, mit mondok. Kétszer elhalasztottam a szabadságomat, mert ilyen körülmények között nem tudtam elmenni a városból. A ramadán katasztrófális volt itt Moszulban. Több száz keresztény család a városon kívülre menekült. Körülbelül 30 ember mindenét hátrahagyva elmenekült, mert megfenyegették őket. Nagyon nehéz, de Isten kegyelme, hogy támogatást és erőt adhatok nekik. Minden nap farkaszemet nézünk a halállal.”

Szíria Szíriában vallásilag szított polgárháború zajlik. A keresztények csak *Aszad* rendszerében reménykedhetnek. A mecsetekből érkező ingerült tömegek ezt kiáltozzák: „Alaviták koporsóba, keresztények Libanonba!” A ma is arám nyelvű Malula település az ősi szír kereszténység legjelentősebb székhelye, az elmúlt hónapokban az iszlámista felkelők célpontja lett. Ha valaki keresztény, az már elég ahhoz, hogy célponttá váljon. A lázadók 2013. április 22-én elhurcolták *Mor Gregoriosz Johanna Ibrahim* szír ortodox metropolitát és *Bulosz Jazigi* görög ortodox érseket Aleppóból. A helyszínen megölték a gépkocsit vezető *Ibrahim püspököt*. A két főpapról azóta sincs életjel, a kiszabadításukra tett erőfeszítések eddig eredménytelenek maradtak. *Frans van der Lugt* holland jezsuita szerzetest 2014. április 7-én Homszban fejbe lőtték az al-Nuszra Front terroristái. A 75 éves atya az ostromlott város menekülni képtelen — beteg vagy öreg — keresztényeivel maradt, hogy bátorítsa őket és gondoskodjon róluk. Frans van der Lugt — a „béke embere” — több mint 40 éve élt Szíriában. „Számomra nem létezik keresztény vagy muzulmán, én mindenütt csak embereket látok” — üzenté nem-

rég a mártírhálált halt szerzetes. Homsz városa a polgárháború előtt körülbelül 60.000 kereszténynek adott otthont. Többségük azóta már elmenekült. 2011 óta 2,3 millióan — köztük félmillió keresztény — hagyták el Szíriát, és mindössze 4%-uk jutott el Európába.

Egyiptom

Egyiptom a 7. századi muzulmán invázió előtt keresztény ország volt. A koptok a 12. századtól Egyiptom vallási kisebbsége lettek. Az iszlám uralom alatt üldözték, vagy megtárték őket. „Az iszlámisták ellenségnek nevezve mindenkit elutasítanak, aki különbözik tőlük, és el akarják pusztítani őket a javaikkal együtt. Ezért támadják meg a többieket, rabolják el a nőket, rombolják le a házakat, üzleteket és az összes tulajdont. Az iszlám dogma, vagy tanítás nevében teszik ezt — mondta *Pigol Bazil kopt pap*, a frankfurti Szent Márk gyülekezet vezetője. — Az itt élő muzulmánok mecseteket akarnak építeni Németországban, ami logikus és elfogadható kérés. Akkor viszont oldják föl a keresztények templomépítési tilalmát Egyiptomban. A Janus-arcú iszlám Európában követeli az imahelyek építésének jogát, ám ugyanezt megtagadja a keresztényektől a saját hazájukban. Azt hiszik, senki sem tudja, mit tesznek otthon a koptokkal.” A 74 milliós lakosság mintegy 10%-át kitevő kopt kisebbség súlyos megaláztatást szenved: a keresztény nőket rendszeresen elrabolják, és muzulmán férfiakhoz kényszerítik feleségül. A hatóság a legtöbb esetben tétlen. A betiltott Muzulmán Testvériség zavartalanul tevékenykedik. Az „arab tavasz” az egyiptomi keresztények rémálma lett. 2013. augusztus 14-én országos támadás indult ellenük. Több mint 130 keresztény tulajdonú intézményt, templomot, iskolát, üzletet és lakóházat rohamoztak meg. Nyolcan életüket veszítették. A franciskánus nővérek Beni Suefben működő iskolája teljesen kiégett.

Irán

Nadarkhani lelkész 2009. szeptember óta börtönben volt. Aposztáziával vádolták, mivel fölvette a kereszténységet. Iránban kivégzés vár az iszlámot elhagyóra. A teheráni bíróság 2010. októberben kimondta a halálos ítéletet. Nemzetközi szervezetek követelték az ártatlan lelkész szabadon bocsátását. 2012. szeptember 8-án a bíró 6 óras huzavona után fölmentette a halálos ítélet alól, de 3 év börtönt szabott ki rá azért, mert „muzulmánok közt térített”. Mivel a lelkész ennyit töltött előzetesben, ezt már nem kellett leülnie. — Lehetetlen megmondani, hány keresztény él Iránban. Sokan bujkálnak, mert nem merik nyíltan vállalni a hitüket. Becslések szerint 3–500.000-re tehető a számuk. Ez Irán mintegy 80 milliós lakosságának csupán töredéke. Legtöbbjük a hagyományos örmény és asszír egyház tagja, amelyet Teherán csak etnikai csoportnak tart, és nem különösebben háborgat. A főként nyugati térítés következtében létrejött evangéliumi közösségek azonban veszélyben vannak. Az ENSZ iráni különmegbízottja szerint az országban 2010 óta több mint 300 keresztényt vettek őrizetbe és tartanak rács mögött önkényesen. A hatóságok módszeres harcot folytatnak a házi istentiszteleti közösségek ellen. 2013 márciusában betiltották a perzsa nyelvű istentiszteleteket, hogy megakadályozzák a kereszténység terjedését.

Szaúd-Arábia Szaúd-Arábia az iszlámon kívül más hitet nem tűr meg. Az országban nem léteznek emberi jogok, és egyetlen templom sem található. Vallási jelkép, Biblia, egyházi irodalom bevitele tilos és államellenes tevékenységnek számít. A korlátozás a 29 milliós lakosságon kívül főleg a 8 millió — nagyrész fülöp-szigeteki katolikus — vendégmunkást sújtja. Nekik elvileg lehetőségük lenne istentisztelet tartására (magánházakban vagy a külföldi cégek irodáiban, raktáraiban). A vaha-bitai királyság vallási rendőrsége rendszeresen átkutatja a lakásokat, fölöszlatja a miséket, letartóztatja és kiutasítja az országból a résztvevőket. A karácsony és a húsvét megünneplése is tilos. Muszlimok sehol sem keveredhetnek a más hitűekkel. A szaúd-arábiai kisdíákok számára kötelező tankönyvben ez áll: „Amint Allah mondta, soha ne támogasd a hitetleneket.”

Pakisztán Pakisztán lakossága meghaladja a 180 milliót. Ebből csupán 2% (3,6 millió) keresztény, akiket az állami önkény mellett a hírhedt blaszfémia (istenkáromlás) törvény sújt. A 295/B cikkely életfogytig tartó kényszermunkával bünteti a Korán megszenteltségétlenítését, a 295/C paragrafus — blaszfémia törvény — pedig halált ró ki a Mohamed prófétát megsértőkre. Ilyen esetekben még nem hajtottak végre halálos ítéletet, bár már a feljelentés lehetőségének is súlyos következményei vannak. Azok a keresztények, akiket a bíróság fölmentett, az életüket féltik. A keresztények hitetlennek számítanak, és csak másodrendű állampolgárok. A muzulmán férfiak által keresztény nők ellen elkövetett nemi erőszakot, kényszerházasságokat és iszlámra kényszerítést a nyomozóhatóság csak ritkán üldözi.

Shahbaz Bhatti katolikus ügyvéd szembeszállt az ártatlanokat meghurcoló blaszfémia törvénnyel. Később a központi kormány kisebbségi minisztereként harcolt az eltörléséért. 2011. március 2-án ezért az életével fizetett, amikor reggel munkába menet iszlámista merénylők szitává lőtték. A törvény egyik legújabb áldozata a 2009. július óta börtönben lévő és halálra ítélt *Ászja Bibi*. November 8-án a bíróság istenkáromlás miatt halálbüntetést szabott ki a 38 éves keresztény nőre. Az ötgyermekes édesanya fellebbezett, mivel állítása szerint egy vizespohár használata körüli vita miatt érte őt igazságtalan támadás a muszlim nők részéről. XVI. *Benedek pápa* is kérte szabadon engedését. A pakisztáni jog szerint a próféta megsértése súlyosabb a lopásnál vagy emberölésnél. „Ez a bűnök bűne — mondta Bibi. — Én soha nem öltem meg senkit, és soha nem loptam... De jogi értelemben valami sokkal rosszabbat tettem: istenkáromlást követtem el. A legnagyobb sértést: azzal vádolnak, hogy rosszat mondtam Mohamed prófétáról.”

Üldözött hittestvéreink kérik segítségünket és imáinkat. Némán viselik, hogy ősidők óta csend borul a sorsukra. Ártatlanok, mégis rájuk sütik a bűnök bűnét: a hitüket. Legalább egy kicsit segítsünk nekik megosztani a terhet.

Az iszlám és a keresztényüldözés

MARÓTH MIKLÓS

1943-ban született Budapesten. Klasszika-filológus, orientalista, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja.

Ha ismerjük az iszlámot, akkor a fönti cím értelmetlennek látszik: az iszlám ugyanis, önképe szerint toleráns, ha nem éppen a legtoleránsabb vallás. Márpedig az eltérő nézetek üldözése összeegyeztethetetlen a tolerancia fogalmával. A muzulmán hívőknek önképük kialakításában forrásul szolgált az iszlám számos közismert rendelkezése. Mindenekelőtt az, hogy a „könyv birtokosait” az iszlám tanítása kiemelt státusba emelte. „Könyv birtokosai” pedig mindazok, akik valamilyen próféta közvetítésével tovább adott isteni kinyilatkoztatáson alapuló vallás hívei. Ilyenek a keresztények és a zsidók, akik hite az Ószövetségen és az Újszövetségen alapul, azaz vallási tanításait az Ószövetségben és az Újszövetségben, e két „könyvben” megtalálható isteni kinyilatkoztatásból vezetik le. Mivel az Ószövetség és az Újszövetség Istene a Korán szerint ugyanaz, aki a Koránban is megnyilatkozik, ezért e két vallás híveit „unokatestvéreknek” ismerik el, és tőlük nem várják el kötelező módon az iszlámra való áttérést, mint ahogyan azt elvárják mindenki másától, elsősorban a pogányoknak minősített emberektől. Az iszlám terjeszkedése során az új területek meghódításakor a muzulmán sereg „fölszólította” az ellenséges terület lakosságát a megtérésre. Ha azok e fölszólításra fölvettek az iszlámot, akkor ebből következőleg békésen beengedték a hódítókat a városukba, akik ott berendezték a muzulmán közigazgatást, megszervezték a hitéletet, azaz röviden: a muzulmán állam részévé tették a területet. Ha a lakosság elutasította a fölszólítást, akkor ostromra került sor, melynek eredményeként a fegyverrel ellenállókat lekaszabolták, a többieket pedig eladták rabszolgának. Ez alól mentesültek a lakosság keresztény tagjai, őket különleges elbánásban részesítették, amelyről majd alább szólok. A „térítés” ezen alapvetőnek tekinthető sémája azonban a gyakorlatban sokszor módosult. Tudjuk a történelemből, hogy Szidzsisztánban (a mai Dél-Afganisztánban) a hódító arab seregek tízesével veszítették el a csatákat, de az ellenségeskedés során a helyi lakosság a személyes kapcsolatok következtében lassanként fölvette az iszlámot, és befogadta a hódító arab seregeket. Másutt, így elsősorban a mai Közép-Ázsiában viszont az arab kereskedők jelentek meg, és a velük folytatott kölcsönösen nyereséges kereskedelem és más tényezők hatására több nép (így például a tatárok) önként csatlakoztak az iszlámhoz.

A „könyv birtokosai”

A dzimmi státus

Az iszlám birodalmában a „könyv birtokosainak” tehát nem kellett áttérniük az iszlámra, hanem megtarthatták hitüket. Mivel az iszlám vallási törvényei egyúttal a politikai közösség törvényei is voltak, ezért számos törvény természetesen vonatkozott a keresztényekre és a

zsidókra is, de a *saría* túlnyomó része alól mentességet kaptak, és belső ügyeikben saját vallási elöljáróik bíraskodtak fölöttük saját törvényeik szerint. E rendelkezésnek alapja a Mohamed és hívei, valamint az őket befogadó Medina zsidó törzsei között kötött és „medinai alkotmány” néven emlegetett szerződés, amely megadja a más vallási közösséget alkotó zsidóknak az úgynevezett *dzimmí* státust.¹ A történelem során ezután mindenütt az iszlám területén a keresztények és a zsidók *dzimmí*knak számítottak: belső életüket szabadon alakíthatták, kifelé viszont muzulmán társaikkal együtt katonai szolgálatot kellett teljesíteniük, ha a közösséget támadás érte, és nem volt szabad semmiféle tevékenységet sem folytatniuk az iszlám hitével és híveivel szemben, továbbá meg kellett fizetniük a *dzsizján*nak nevezett fejadót. Tulajdonképpen ezért élvezett a keresztények lakta libanoni hegyvidék messzemenő autonómiát az Oszmán Birodalmon belül, ami aztán oda vezetett, hogy Szíriának a török birodalomból történt első világháború utáni kiszakadását követően a terület fölötti mandátumot birtokló franciák 1943-ban politikai önállóságot is adtak a területnek, létrehozva így a történelemben első alkalommal a libanoni államot.² A *dzimmí* státus következtében keresztények és zsidók a történelem során a muzulmán államokban bármilyen, még a legmagasabb tisztségeket is betölthették, kivéve a közösség első és legfőbb vezetőinek tisztségét.

Ezzel szemben Európában nem tudtak mit kezdeni a más vallású csoportokkal. Így gyakran gettóba zárták őket, esetleg az inkvizíció segítségével üldözték, netán végképp el is üldözték őket. Példa erre az Ibériai-félszigeten fokozatosan kiépülő keresztény királyság története a *reconquista* idején és azt követően. Az iszlám tehát valóban toleráns volt bizonyos vallási kisebbségekkel, köztük a keresztényekkel. Mindez így elbeszélve igaz, ámde sajnos csak az érem egyik fele. Ezzel együtt ugyanis az is igaz, hogy az iszlám hívei már koráni szövegek alapján is a legkorábbi időktől kezdődően úgy látják, hogy az Ábrahámnak adott őskinyilatkoztatás a Biblia könyveiben (Ó- és Újszövetségben egyaránt) meg lett hamisítva. Tulajdonképpen az iszlám a bennük megnyilvánuló egyistenhittel szemben nem is akar valami újat hirdetni, hanem pusztán a zsidók és keresztények torzításait akarja kiküszöbölni, azaz az Ábrahámnak adott kinyilatkoztatást akarja az igazságnak megfelelően helyreállítani. Azaz a zsidók és a keresztények ugyan a muzulmánokkal együtt ugyanazt az egyetlen Istent imádják, de nem átallották annak szavait meghamisítani. A keresztények, a zsidókkal együtt, mint Isten szavának meghamisítói azonban már más színben tűnnek föl, mint a „könyv birtokosai”. A könyvet ugyanis, amelyet birtokolnak, amelyet Istentől kaptak, nem őrizték meg hűségesen. Az iszlámnak ez a tanítása a két hit híveinek vitái során nagy figyelmet kapott. A keresztény teológusok vitatták e vád tarthatóságát, rámutatva arra, hogy az óriási földrajzi területen, több országban elterjedt és több nyelven ismert bibliai szöveg meghamisítását csak egyetértésben lehetett volna elvégezni, márpedig lehetetlen ennyi helyről, ennyi nyelvet beszélő

¹Maróth Miklós:

Az iszlám keletkezése és tanításának rendszere.
Piliscsaba, megjelenés előtt, első fejezet.

²Jean-Pierre Alem:

Le Liban. Presses Universitaires de France, Paris, 1963.

A kinyilatkoztatás meghamisítói?

embert egy helyen összegyűjteni és rábeszélni arra, hogy a könnyű vallási parancsokat nehezekre cseréljék föl. A Biblia ugyanis nehéz követelményeket támaszt a keresztény hívekkel szemben.

A muzulmánok ezzel szemben arra hivatkoznak, hogy a zsidóknak Isten adott egy könyvet (azaz egy kinyilatkoztatást) héberül, az araboknak egy könyvet arabul, ellenben a keresztényeknek négyet (itt a négy evangéliumra gondolnak) görögül. Ebben az esetben azonban nemcsak a négy könyv, hanem a nyelv is probléma: a zsidó apostoloknak miért beszélt az Isten görögül? Továbbá az Újszövetségben szerepel a jövendölés, miszerint az Isten majd elküldi az emberiséghez Mohamedot. A keresztények azonban ezt is meghamisították. A keresztények ezzel szemben a muzulmánokat e kérdésben olyan tájékoztatatlanságban marasztalják el, amely egyben le is leplezi őket. Ugyanis azon a helyen, amelyre céloznak, a következőket olvashatjuk: „Amikor pedig eljön a Vigasztaló, akit elküldök nektek az Atyától...” (Jn 15,26). A szöveg közismerten a Szentlélekre, a harmadik isteni személyre vonatkozik, de a muzulmánok ezt a mondatot vonatkoztatják Mohamedra. Ugyanúgy, mint ahogyan a manicheusok ezt a mondatot Mánira, saját prófétájukra vonatkoztatták. Azaz az iszlám vádja világosan mutatja, hogy a kereszténységet nem eredeti, hanem szektás változatában ismerték meg, keresztényellenes vádjaik is szektás gyökerűek. A keresztények tehát Isten szavának meghamisítóiként, Mohamed küldetésének tagadóiként, és így az egész emberiség félrevezetőiként már más elbírálás alá esnek, mint egyszerű „unokatestvérek”. Márpedig az iszlámon belül tanítási különbségek miatt gyakran véres háborúk dúltak. Gondoljunk itt a közvetlenül Mohamed halálát követő kalifák történetére. A harmadik kalifát, Oszmánt (is) megölték, de halálánál állítólag jelen volt Ali, Mohamed unokaöccse és veje, aki a hírek szerint semmit sem tett a gyilkosság megakadályozásáért. Ezáltal sokak szemében gyilkosság részesévé, azaz bűnössé vált, és mint ilyen kizárta magát a hívők közösségéből. Ha pedig nem tartozott a hívők táborába, akkor nem lett volna szabad megválasztani kalifának, márpedig ő lett a negyedik kalifa.

Érthető tehát, hogy akik a bűn, a hívő és a hívek közössége fogalmát így értelmezték, azok más kalifát szerettek volna látni, és, mivel az iszlámban az igaz hitért harcolni is kell, annak érdekében fegyvert is fogtak. Akik mindezt nem így látták, azok is fegyvert fogtak saját kalifájuk védelmében, és így óriási háború tört ki a nézeteltérés mentén, amelybe egyrészt sokan belehaltak, másrészt szétszakadt az iszlám: Ali híveit ismerjük ma a *siíta* néven, ezzel szemben Moáwíjának, az ellenkalifának a táborát alkották a *szunniták*. Azok pedig, akik mindkét tábor véleményét elutasították, *kháridzsita* néven egy harmadik csoportot alkottak, és fegyveres támadásaikkal évszázadokon keresztül zaklatták mindkét másik csoportot. Azaz a példa mutatja, hogy az iszlámban a tanítás és a helyes hit iránti elkötelezettség gyakran torkollott fegyveres konfliktusba. Senki sem gondolhatja tehát, hogy Isten szavának meghamisítói nem találhatták magukat sohasem szemben ezzel a

mentalitással. Így például II. Hákim (996–1021) egyiptomi fátimida kalifa közismertté vált keresztényellenes politikájáról. Ez az iszlámnak az *síta*, azon belül *iszmailita* irányát követő kalifa komolyan vette a vallás előírásait, és számos dekrétumával igyekezett az egyiptomiak életet élvező társadalmából egy komoly, vallási parancsok szerint élő népet formálni. Ennek során igyekezett mindenkit a vallás törvényei szerinti életre szorítani. E törekvései során nem próbálta meg sem a zsidó, sem a keresztény közösséget istentiszteleti tevékenységében korlátozni, de minden egyéb tekintetben számos nehézséget támasztott velük szemben. Egy állítólag a Mohamed utáni második kalifa, Omar és a keresztények közt megkötött egyezményre hivatkozva számos megkülönböztető intézkedést és korlátozást vezetett be a keresztényekkel szemben.

**Megkülönböztető
intézkedések és
korlátozások a
keresztényekkel
szemben**

Az intézkedések következtében tilos volt a keresztényeknek körmenetet tartaniuk, tilos volt ünnepeiket a templom falain kívülre vinniük, tilos volt harangozniuk, és tilos volt a keresztet nyilvánosan mutatni. Templomokat romboltak le, és a keresztényeknek megkülönböztető öltözéket kellett viselniük. Ezek tartozéka volt egy bizonyos típusú öv, a fekete turbán és néhány hasonló módon uniformizált ruhadarab. Nyilvános fürdőkben is a keresztényeknek egy fajta nyakláncot kis fakeresztel, a zsidóknak pedig csengettyűt kellett a nyakukban viselniük megkülönböztetésül. Az uralkodó *dívánjában* a nem muzulmán tagokra erős nyomás nehezedett, ezért közülük számosan áttértek az iszlámra. A lakosság egy része azonban a megkülönböztető intézkedések elől elmenekült a szíriai sivatagba, vagy Latakia (Laodikeia) és Antákia (Antiokhia) környékére. Mindezek az 1004-ben bevezetett megkülönböztetések összeegyeztethetők voltak az iszlám tolerancia-fogalmával, mert a hagyomány, mint említettük, tudni vél egy korábbi szerződésről, és az intézkedések állítólag e szerződés paragrafusainak megfeleltek. Ugyanakkor azt is tudni kell, hogy erre az állítólagos szerződésre hivatkozva az iszlám világának más pontjain már korábban is bevezettek hasonló szabályokat. Állítólag Mutawakkil (abbászida) kalifa már 850-ben Bagdadban is hasonló rendelkezéseket hozott, és állítólag Dzsauhar is, a fátimidák hadvezére, amikor 969-ben Egyiptomot elfoglalta és kiszakította az abbászida kalifátus kötelékeiből, egyszer már bevezette ugyanezeket a rendelkezéseket. Azaz II. Hákim kalifa nem tett semmi mást, csak megkísérelte újra föléleszteni a korábbi idők hagyományait. Nyilvánvalóan törvénytelenül járt azonban el, amikor 1008-tól kezdődően elkezdte a templomok és kolostorok fosztogatását, azokat magukat lerombolta, területüket konfiskálta. Ezt már semmiféle állítólagos szerződéssel sem lehetett igazolni. A dekrétumai közül azt, amellyikkel a jeruzsálemi Szent Sír Konstantin császártól épített templomának egyes részeit leromboltatta, még keresztény kancellárjával és vezírjével is aláíratta 1009-ben. A szent helyek elleni határozatait azonban állítólag nem keresztényellenes beállítottsága motiválta, hanem inkább a pénzihiány. Szüksége volt katonái fizetése és a leromlott állapotú mecsetek re-

A libanoni vérengzés 1860-ban

nováltatása érdekében nagyobb összegekre, és mindezt a keresztény közösséggel fizettette meg.

A most elmondottak azonban mellesleg jól mutatják azt is, hogy a keresztény (és zsidó) *dzimnik*, ha általában véve megbecsült tagjai voltak is a társadalomnak, minden időben ki voltak téve annak, hogy a súlyosbodó körülmények, vagy éppen valamelyik uralkodó szeszélyének következtében a muzulmán többségtől jogosnak tekintett szankciók vagy hátrányos megkülönböztetések célpontjaivá váljanak. Ez tehát az iszlámnak a keresztényekkel szemben mutatott általános idegenkedésének bizonyítéka. A kereszténységgel szemben érzett általános idegenkedés más szempontokkal egészül ki, ha a keresztények társadalmilag is a muzulmánoktól elkülönülő csoportot alkotnak. Ilyen esetre több példát is találhatunk, de most lássunk csak kettőt. Az egyik példa mindaz, ami Libanonban történt 1860-ban. Libanon ekkor még nem volt önálló ország, hanem része volt az Oszmán Birodalomnak. Az isztambuli kormány a mai Libanon területét két kaimakámátusra osztotta abból a megközelítőleg helyes meggyőződésből kiindulva, hogy a Beirúttól északra elterülő vidék alapvetően maronita keresztény lakossága egy egységet képez, míg Beirúttól délre a többség drúz. A Bierúttól északra elterülő kaimakámátust a beirúti pasalikhoz rendelték, és a beirúti pasalikon keresztül a mai Szíria egy részéhez, a Beirúttól Délre elterülő kaimakámátust viszont a szidóni pasalikhoz, illetve azon keresztül ugyancsak szíriai területekhez csatolták. Amikor a keresztény kaimakámátus rátermett vezetője, Haidar pasa meghalt, szociális forradalom tört ki a vidéken. A szegény parasztok föllázdak a földbirtokosok ellen, és az úgynevezett „fiatalok vezetői” elkobozták a vidék hagyományos uraitól földjüket. Ez a társadalmi fölfordulás átterjedt a déli pasalik keresztények lakta területeire is. A mozgalom ugyan nem érintette a drúzokat, de ők kihasználva a keresztények közötti egyenlenségeket és zavaros viszonyokat, még mielőtt a „fiatalok vezetői” megszilárdíthatták volna uralmukat, meglepetésszerűen (muzulmán szövetségeseikkel együtt) megrohanták a keresztény területek védtelen lakosságát, és óriási mészárlásba kezdtek. Május 26-én kezdték a támadást Beit Meri falujánál a Beirúttól Keletre elterülő vidéken, majd onnan haladtak tovább a Damaszkuszba vezető út mentén Zahléba. Itt ugyan először egy maroknyi keresztény kemény ellenállásába ütköztek, de azokat hamar fölszámolták. Eztán az öldöklés átterjedt a déli kaimakámátus területére. A drúzok hamar segítséget kaptak a Hauránban (mai Szíria déli része) élő testvéreiktől. Haszbajában és Rasájában a keresztény lakosság védelmet keresett a török helyőrségnél, de azok kiszolgáltatták a védtelen polgári lakosokat a fegyveres drúz bandáknak.

Az öldöklés kiterjedése

A déli Vádi Tajm irányából a drúzok ismét megtámadták Zahlét. Ez a görögkatolikus város gyakran megvédte a tőle Északra elterülő Beka völgy keresztény falvait, de ez alkalommal, még ki sem hervévén az előző támadást, hamar elesett az ellenséges túlerővel szemben. A drúzok gyűjtogattak, fosztogattak, öldököltek. A lakosoknak

csak egy kis része tudott elmenekülni a helyi jezsuiták vezetésével. Eztán Dair al-Qamar, a keresztények másik erőssége a térségben, jutott hasonló sorsra. A török helyőrségek tétlenségükkel mindenütt aktív bűnrészességet vállaltak az öldöklésben és pusztításban. Mindeközben a beirúti pasa a partvidék keresztény településeit dúlta föl. Nem maradt ki azonban Damaszkusz keresztény lakossága sem az eseményekből: a helyi muzulmánok a libanoni események hírére azonnal keresztény polgártársaiknak estek, akik rémes gyilkosságok áldozataivá váltak. Néhány nap alatt a becslések szerint 22.000 keresztényt öltek meg, számosan elmenekültek. A keresztény lakosság anyagi javai földúlva, fölégetve maradtak a néhány napi őjröngés után. A számok értékeléséhez tudni kell, hogy a terület lakossága száz évvel később 1.500000 volt. A száz évvel korábbi, föltehetőleg jóval kisebb számú lakosság, és azon belül a keresztények számához képest a huszonkétezer keresztény halott óriási veszteségnek tekinthető. A gyilkosságsorozatnak nem a kielégített vérszomj, hanem az európai hatalmak partra szállása vetett véget. A francia katonaság megjelenését követően a gyilkosok visszatértek lakhelyükre. Az eseményeket a korabeli politikában genocídiumnak értékelték, és az európai fölháborodást követően a felelősöket megbüntették: a damaszkuszi pasát kivégezték, a beirúti pasát fölmentették, és százötven embert vagy fölakasztottak, vagy golyó általi halálra ítélték. A bűnösök túlnyomó része tehát elkerülte a felelősségre vonást, a meggyilkoltakat pedig már nem lehetett föltámasztani.

Az örmény genocídium

Hasonló genocídiumra került sor az első világháborúban is az Oszmán Birodalomban. Az örmények elleni török akciókról általában mindenki tud. A részletek azonban nem ismertek az európai közvélemény előtt, legfőljebb Franz Werfel örökbecsű irodalmi műve alapján. Ha valaki jobban megismeri az eseményeket, akkor elborzad annak látván, hogy miként végezte ki a török katonaság az örmények lakta vidékeken a városok főterén az örmény értelmiségieket, lábuknál fogva fölakasztva és fejüket levágva, tömegesen. Fényképek bizonyítják, miként hajtották el őket hatalmas csoportokban, és meneteltették őket mindaddig, míg utolsó emberig meg nem haltak. A mai szíriai Deir el-Zorban egy templom, és a templom alatt egy múzeum mutatja, hogy az egészen odáig lehajtott örményeket egy barlangba terelték, és mindannyiukat mérges gázzal megölték. Az örmény genocídium során természetesen keresztény mártírnak is tekinthető mindenki, de elsősorban azok, akiknek fölajánlották életükért cserében az iszlám hitére való áttérést, ám azok elutasítva a menekülés lehetőségét inkább a halált választották. Ezek az események általában véve mindenki számára ismertek és még ma is nagy teret kapnak a sajtóban, de most inkább egy másik népi történetről kell beszélnünk, amely ezzel párhuzamosan történt, ám nem kapott figyelmet.

A szír kereszténység megsemmisítése

Tudni lehet, hogy a termékeny félhold vidékét az ókorban egy arámi (sémi) nyelvet beszélő lakosság birtokolta. A keresztény hitre tért arámiakat nevezték szíreknek. A mai Szíriát nem véletlenül nevezik

Szíriának: ettől a keresztény arámi lakosságtól, amely az ország többségét tette ki, kapta a terület a nevét. A keresztény lakosság azonban az iszlám terjedésével párhuzamosan egyre csökkent, és jellehet mindenütt megmaradtak töredékei, egyben, egy csoportot képezve a termékeny félhold északi részén, a mai Törökország déli területein, ott is Túr Abdín megyében maradtak fenn. Aki ma arra utazik, számtalan még álló, és ugyancsak számtalan már romba dől szír kolostort találhat. A vidéken virágzó keresztény kultúra és arámi hagyományok éltek. Az örmény genocídiummal párhuzamosan, annak árnyékában a törökök ezt a szír anyanyelvű lakosságot is célba vették és megsemmisítették. Túr Abdín vidékén mindössze 2.500 szír keresztény maradt, miközben az akkor alakuló Szíriába 400.000 szír menekült érkezett. Sokan mások Libanonba mentek, de Európába is jutott belőlük. Egyedül Güterslohban, egy német kisvárosban 10.000 szír keresztény él ma, azaz négyszer annyi, mint eredeti lakhelyén, Túr Abdínban. És még nem beszéltünk a nagyobb német városokról, Párizsról, és egyéb európai helyeken kívül az Egyesült Államokról. A szír kereszténységet szétszórták, megsemmisítették. Az Európában élő szír kereszténység sorsa a néhány generáción belüli beolvadás. Ezzel egy nagy kulturális hagyományokkal rendelkező nép, és egyszersmind egy nyelv is eltűnik a földről.

**A próféta
megsértésének
gyakori vádja**

A keresztényüldözés azonban nem mindig ölti egy genocídium méretét, és tulajdonképpen nem is kell mindig hozzá különleges ürügyet keresni. Elegendő valakire rábizonyítani, hogy megsértette a próféta személyét. Közismert eset a néhány évvel ezelőtti karikatúrák példája. A rajzok tulajdonképpen ostoba módon megsértették a prófétájuk felé tisztelettel forduló muzulmánok érzéseit, akik az eszmertté válása után az egész iszlám világra kiterjedő tüntetésekkel válaszoltak. E jogos fölháborodásuk azonban már jogtalan formákat is öltött: egy tudatlan török suhanc följogosítva érezte magát arra, hogy a (protestáns) Dániában (föltehetőleg hitetlen) dán újságíróktól közzé tett rajzok miatt válaszul megöljön egy olasz katolikus papot Törökországban.

Nem kell azonban rajzokat publikálni ahhoz, hogy alkalomadtán a próféta megsértésével vádolják valamelyik keresztényt. Az utóbbi időből ismert esemény volt Pakisztánban, hogy egy keresztény asszonyt a próféta megsértésének vádjával halálra ítélték. Az asszony nem tett mást, mint ragaszkodott keresztény hitéhez. Ez a ragaszkodása azonban egyes vérmes muzulmánok szemében azt jelentette, hogy nem ad hitelt Mohamednek, aki az iszlámot hirdette, azaz hamis prófétának tartotta. Márpedig ez sértés, a próféta megsértéséért pedig halál jár. Ezzel tulajdonképpen elértünk addig a határig, ahonnan már nem lehet tovább menni: gyakorlatilag ezzel a váddal bármikor, bármely keresztényt halálra lehet ítélni. Ugyanakkor, saját tapasztalatomból tudom, az utóbbi évtizedekben Kairó könyvesboltjai tele voltak olyan könyvekkel, amelyek a Bibliát, a Biblián alapuló keresztény tanítást és Jézus Krisztus istenségét támadták.

A keresztény világon nem söpörtek végig tüntetések, „jogos” fölháborodásában senki sem ölt meg egyetlen Európában élő muzulmán sem. Akkor végül is ki toleráns? Az iszlám vagy a kereszténység? De lássuk, mit érez egy üldöztetéseket elől Európába menekülő keresztény, aki úgy érkezik ide, mint egy a keresztény hite miatti megpróbáltatások elől gyakran csak az életét mentő hívő az európai, boldogabb sorsú keresztény testvérei közé. Azt kell tapasztalnia, hogy senki sem törődik vele. A keresztény Európa teljesen érdektelen az irányukban, de ha nem, akkor csak zavaró tényezőnek számít. Európa ugyanis a muzulmánoknak udvarol, azokkal akar „párbeszédet”, azok kegyeit keresi. Ismert tény, hogy újabban egyes európai városokban nem állítanak karácsonyfát, nehogy az ott lakó muzulmánok érzékenységet sértsék. Európa szégyelli keresztény voltát, ha ugyan az. Szégyenszemre Angliában megtörtént, hogy a „tapintatos” városi vezetőséget az ott élő zsidó és muzulmán kisebbség vezetői kérték meg, felejtsek el saját határozatukat, és állítsanak karácsonyfát. Németországban muzulmán szülők tiltakoztak az osztályteremben található feszület ellen, és kérték annak eltávolítását. Próbálna meg csak valami hasonlót egy keresztény az iszlám világában!

Toleráns iszlám?

Toleráns iszlám? Természetesen a muzulmánok is, miként a keresztények is, sokfélék. A kereszténységben azonban vannak át nem léphető határok. Ezek egyike a gyilkosság. Különösen bizarr dolog az, ha valaki Isten nevében gyilkol (volt rá példa a történelemben a kereszténység részéről is bőségesen), miközben Isten maga tiltja a gyilkosságot. A kereszténység azonban egyre inkább abba az irányba fejlődött, amely a gyilkosságot minden körülmények között tiltja. A máglyák tüze kialudt. Az iszlám is tiltja a gyilkosságot, ha valaki nem fegyverrel harcol az iszlám ellen. A belső tévtanok elleni harc azonban az iszlám esetében egyre inkább kiterjedt (példa erre az iraki és a szíriai polgárháború), és a szakadár csoportokon kívül a keresztények is gyakran váltak fegyveres akciók céltábláivá. Manapság azonban megjelent az iszlámnak egy olyan militáns ága, amely semmitől sem riad vissza a hit nevében. Az egyes csoportok egymást is, de egymással egyetértésben a keresztényeket is gyilkolják. A szemünk előtt semmisült meg a kétmillió iraki kereszténység, és a szemünk előtt van megsemmisülőben a kétezer éves szíriai kereszténység. (A damaszkuszi keresztények között Szent Pál jövevény volt!) Ez is genocídium! A genocídiumok sorozatát elkövető iszlámot vajon nevezhetjük-e toleránsnak? A keresztények mindezek láttán vajon szóltak-e akár egy szót is a néhány rajz miatt már gyilkoló muzulmánoknak? Vagy egyre csak udvarolnak nekik? Vajon biztos az, hogy ez pusztán tolerancia Európa részéről?

Keresztényüldözés Indiában

GÁTHY VERA

A szerző a PPKE Bölcsészeti- és Társadalomtudományi kar c. docense.

Indiában tízévente tartanak népszámlálást. Legutóbb erre 2011-ben került sor. 2001-ig az adatsorok tartalmazták a lakosság vallási összetételét és a százalékos arányszámokat. A 2011-es népszámlálás ilyen adatot nem tartalmaz, vagy nem hozták nyilvánosságra, hanem csupán a 2001-es adatokat ismétlik meg. Ezt az adatsort¹ érdemes áttekinteni néhány kiegészítéssel.

Vallási összetétel

Vallás	Az összlakosság %-a
hindu	80,5
muszlim	13,4
keresztény	2,3
szikh	1,9
buddhista	0,8
dzsaina	0,4
egyéb	0,1

¹Forrás:

http://censusindia.gov.in/Census_Data_2001/India_at_glance/religion.aspx
(Letöltve 2013.10.21.)

²2013.04.02.

³Ambédkar javaslatára őket 'dalit'-nak nevezik, a szó jelentése: elnyomott.

A 2011-es népszámlálás India összlakosságát mintegy 1,21 milliárd főben határozza meg. Mára ez már meghaladta az 1,22 milliárd főt. A fenti százalékos becsléseket nemzetközi források nem minden esetben fogadják el. Vonatkozik ez különösen a muszlim népesség arányára, amit a *The Economist* mintegy 14,6%-ra becsül.² A hivatalos indiai arányszám mellett is több mint 164 millió muszlim él Indiában, a hivatkozott becslés szerint pedig mintegy 177 millió, egy amerikai becslés pedig 180 millióra teszi. A buddhista népesség szociális összetétele figyelemre méltó: Indiából az évszázadok során gyakorlatilag eltűnt a buddhizmus, majd az érinthetetlen származású jogtudós és igazságügy miniszter, B. R. Ambédkar azt javasolta sorstársainak, hogy térjenek át a buddhizmusra, amely nem ismeri el a kasztrendszerrel, hanem egalitárius. Az évtizedek során azután sok érinthetetlen³ lett buddhista. Az indiai családjogi törvénykezés — amely felekezeti alapon áll — a szikheket, buddhistákat és dzsainákat hindunak tekinti.

A népszámlálás érdekes adata, hogy a vallási megoszlás szerinti írástudás a keresztények között a legmagasabb (80,3%), a buddhisták 72,7%-a és a hinduk 65,1%-a, valamint a muszlimok 59,1%-a mellett.

A keresztények a fenti táblázat szerint a lakosság 2,3%-át teszik ki, ami az 1,22 milliárd fős összlakosság alapján 28 millió fölötti. Szemben azonban a muszlimokkal, a keresztények földrajzi eloszlása egyenetlen, Keralában és a déli államokban élnek a legtöbben, illetve

az északkeleti apró tagállamokban, ahol azonban viszonylag kései volt a térítés és főképpen baptisták tevékenykedtek. Így a közel 2 milliós népességű Nágaföld lakosságának több mint 90%-a keresztény, illetve 75%-uk baptista. Ászám állam 31 milliós lakosságából egy millió keresztény (baptista és katolikus). Mizoram egy milliós népességének mintegy 87%-a keresztény (presbiteriánus, baptista, adventista, pünkösdista stb.) Méghalája közel 3 milliós népességének több mint 75%-a keresztény. Ezekben a tagállamokban a lakosság zöme különböző törzsekből áll. Ebben a régióban a legkoncentráltabb a keresztény felekezetekhez tartozó népesség. Célszerű hozzátenni, hogy India egészében közel 700 törzset tartanak számon, továbbá 105 ezer faluban és 57 városban a lakosság több mint 50%-a tartozik valamilyen törzshöz. Összességében az indiai lakosság 8,2%-át teszik ki. Az áttérők másik nagy csoportját a volt érinthetlenek alkotják, ők a lakosság 16,2%-át jelentik, a kettő együtt több mint 24%. E két csoportról az alkotmány brit hagyományok nyomán külön gondoskodik, számukra fenntartott helyek vannak az állami oktatásban, közszolgáltatokban és állami vállalatoknál a felemelésük érdekében. A pozitív diszkrimináció e rendszere még mintegy ötven évig marad érvényben az alkotmány megfelelő rendelkezése alapján. Ezek azok a népcsoportok, amelyek körében a kereszténység a legjobban elterjedt, mert az Isten előtti egyenlőség tanításában reménykedve tagjai így próbálnak megszabadulni a társadalom alján lévő és ezzel felettébb hátrányos helyzetükből, hiszen ők az alkotmány által ugyan eltörölt, de szívósan továbbélő, és a változó viszonyokhoz alkalmazkodó kasztrendszer alatt helyezkednek el. Viszont, mivel áttértek egy olyan valásra, amely nem ismeri el a kasztrendszert, többé nem vehetik igénybe a pozitív diszkrimináció által kínált lehetőségeket.

A „hindutva”

Akik a független India alkotmányát megfogalmazták, mögöttes politikai koncepciójuk szerint modern, az egyenlőségen és testvériségen alapuló, demokratikus berendezkedésű államot kívántak teremteni, amelynek alapegysége az állampolgár, tekintet nélkül kasztjára, valására vagy etnikai hovatartozására. Világosan látták, hogy a rendkívül összetett indiai társadalmat másképp nem lehet szilárd és erős államba integrálni, ezért külön értéként emelték ki Nehru, az első miniszterelnök és a modern India egyik legfőbb megteremtője szavai szerint a „változatosság egységét”, avagy az egységet a változatosság közepette. Ezzel néhány évtizedig sikerült elérni, hogy a különböző vallások és etnikai csoportok viszonylag békében megférjenek egymás mellett, ám ez a nyolcvanas évekre mindinkább sérült, és ciklikusan fel-fellángoltak elsősorban a hindu–muszlim összecsapások olykor sok ezer áldozatot követelve és a genocídium méreteit öltve. India szekularitása halványodott, főképpen a társadalomé, de az államé is. Az új öntudatra ébredő, mind erősebb, világhatalmi ambíciókat dédelgető állam, nukleáris ütőerejével, káprázatos gazdasági növekedésével, szellemi sikereivel (számítástechnika, repülőgépgyártás, haditengerésze-

ti eszközépítés), a világ negyedik legnagyobb hadseregével kereste régi-új identitását, és azt a hindu hagyományban találta meg. A hindu vallást nem lehetett leválasztani az államról, mivel annak nincs központi szervezete és intézményrendszere, viszont meghatározza a hindu ember életét a bölcsőtől a halálig és azon túl is. És bizony az életvitellel összefüggő szokások jelentős részét megőrizték India többi vallásai is (még a keresztények is, nem beszélve az Indiában keletkezett és indiai társadalmi közegben élő szikh, dzsaina és buddhista vallásról).

A 19. századi mozgalmak

A hindu nemzet megteremtésének nagyhatású ideológiája azonban már a 19. században megfogalmazást nyert. A legkorábbi mozgalmak az akkori Bengál tartományban jelentek meg. Ezek a mozgalmak szükségképpen a hindu hagyományon alapultak, és előtérbe helyezték az ind filozófia és a szent iratok különféle tanításait, valamint felléptek a nők jogaiért és a kasztrendszer bizonyos jelenségeinek kiküszöbölése érdekében. A hindu reformmozgalmak egyike, nevezetesen az 1875-ben Szvámi Dajánand által alapított *Árja Szamádzs*, amely hamarosan igen befolyásos lett, és a védák alapján állt, bár a hindu társadalom reformját szorgalmazta, a muszlimokat Indiában idegennek nyilvánította. A bengáli író, Bankimcsandra Chattópádhjá 1882-ben megjelentette *Ánandamath* című regényét, amely a hindukat felszólította, hogy számolják fel Bengálban a török-afgán muszlim uralmat. A nemzeti mozgalom értelemszerűen fordult szembe a gyarmati uralommal, bár hosszú ideig csak reformokat követelt.

A 19. századi előzmények után 1915-ben létrejött a *Hindú Mahászabhá*, a hinduk nagy szövetsége, hogy ellensúlyozza egyfelől a Muszlim Ligát, másfelől pedig a Kongresszus demokratikus politikai elveit. A szervezet első elnöke volt V. D. Szávarkar (1883–1966). Ő Nászik közelében született csitpávan bráhmana⁴ volt, azaz előkelő és gazdag földbirtokos család sarja, aki ateistának vallotta magát. Londonban írt egy könyvet (*The History of the War of Indian Independence*), de a hatóságok nem engedélyezték a megjelenését. Szávarkarnak el kellett menekülnie Angliából, de elfogták, és Indiába vitték, ahol 50 évre ítélték, magánzárkában tartották 1910-től egészen 1924-ig, amikor szabadon bocsátották. Börtöneveiben, 1923-ban írta a *Hindutva* című művét, amit később továbbfejlesztett. Szávarkar rengeteget írt, egyik könyvében bírálta Gándhít. Sokan őt tekintik Gándhí meggyilkolása értelmi szerzőjének és kidolgozójának, amelyet közeli barátja, Náthurám Gódszé hajtott végre.

Szervezetek a 20. században

Szávarkar alkotta meg a „hindutva” fogalmát, ami egyetlen szóval nem fordítható, valóban átfogó koncepció. A szerző kijelenti, hogy a hinduizmus mindennél ősbibb, Indiában politikai szükségyszerűség visszatérni a védákhoz, és megerősíteni a négy varnát (alapvető kasztok); minden hindu ereiben a védikus atyák vére folyik, és még az érintetetlenek is ugyanabból a vérből származnak. A muszlimokban is hindu vér folyik. A kasmíri muszlimok és a déli keresztények is kasztjaik szerint élnek és házasodnak. Nem az a hindu, aki a hinduizmus előírásai szerint él, hanem akinek India földje szent. A muszlimoknak nem szent, és a keresztényeknek se. A törzsiak is hinduk, mivel közös a haza

⁴A bráhmana varnán belül is van hierarchia, a régióban a csitpávanok a legmagasabb státuszúak.

és szent a föld. Ezek a tanítások alkotják a mai India számos hindu szervezetének és politikájának alapvető ideológiáját.

1923-ban létrejött a (Hindu) Önkéntesek Országos Egyesülete, majd ebből 1925-ben újabb szervezet alakult, a *Rástríja Szvajamszévák Szangh* (RSS, Országos Önkéntes Szervezet). Alapítója Dr. K. B. Hédgévar nágpuri orvos volt. E szervezet szerint is India történelmét az angolok írták meg. M. S. Gólvalkar (1906–1973), ugyancsak mahárástri politikus lett az RSS második vezetője, ő úgy tartotta, hogy India ókori történelme csupáncsak zavaros mese, szándékolt imperialista stratégia, hogy az indusoknak a történelem téves verzióját tanítsák. Az RSS szerint az árjak nem bevándoroltak Indiába, hanem az indo-árja vándorlás Indiából kifelé történt, és az összes indo-árja Indiából származik. Gólvalkar szerint a muszlimok és a keresztények Indiában idegenek. A *Szangh* katonai kiképzést is nyújt fiatal tagjainak. Néhány egyéb, részben önálló szervezet is tartozik hozzá.

Külön említendő a Mahárástrában a hetvenes években alakult *Siv Széna*,⁵ amely militáns szervezatként gyakorlatilag az uralma alá hajtotta Bombayt, kezdeményezte és el is érte a város nevének megváltoztatását a helyi istennő, Mumbái nevére, ezzel elindítva India-szerte a városok átnevezésének folyamatát. Léteznek még további szervezetek is, amelyek ma már egész Indiára kiterjednek. A legfontosabb a *Bháratíja Dzsánata Párt*, avagy Indiai Néppárt, amely e politikai irányzatok produktuma, inkább pártcsalád, ami sikeresen tevékenykedett tagállamokban, majd 1998-tól 2004-ig kormányozta is Indiát. Az Indiai Néppárt kormányzása alatt átírta az állami iskolai tankönyveket, számos történelmi és társadalomtudományi kutatást leállított, új egyetemi tanzsékeket hozott létre, ahol védikus matematikát, csillagjóslást tanítanak, és bevezette a spirituális kvóciens (SQ) az IQ mellett. Megjegyzendő, hogy a párt és követői a demokrácia fogalmát sajátosan értelmezik: a hinduk a túlnyomó többség, ezért az ő akaratuknak kell mindenben érvényesülnie a többségi demokrácia elve alapján.

⁵Nevében nem Siva isten szerepel, hanem egy, a mai Mahárástra területéről származó és a 18. század végén és a 19. század elején a britek ellen sikerrel harcoló helyi katonai vezető és politikus, Sivádzsi neve. Az elnevezés jelentése: Siv(ádzsi) Hadserege.

Keresztényüldözés

A keresztények szervezetileg és felekezetiileg igen megosztottak. Maga a katolikus egyház is három nagy szervezetből áll, a latin, a szír-malabári és a szír-malankara egyházakéból. Félvezető a Dél-indiai Egyház megnevezés, ami az indiai anglikán egyházat jelzi. A római katolikus egyháznak ma Indiában 4 bíborosa van, a szír-malabárinak és a szír-malankarának egy-egy, és az országban összesen a három szervezetnek 167 püspöksége van. Az indiai katolikus egyház feje a bombayi (Mumbái) bíboros-érsek.

Valamennyi keresztény felekezet a kezdetektől, de mindenképpen a brit uralom megszilárdulásától fogva létrehozott és máig fenntart oktatási intézményeket, jótékonyági szervezeteket, köztük hajléktalanokról, idősekről gondoskodókat, esetenként kórházakat. Az oktatás terén különösen jelentősek egyes középiskolák, amelyek legalább száz esztendeje magas színvonalon oktatnak, és Indiának kiemelkedő személyiségeket neveltek (anélkül, hogy áttértették volna őket; itt említendő egyebek

**Táborok és
kiképzőközpontok,
keresztényellenes
akciók**

⁶Az eszmerendszer ismertetése a főképpen a következő mű alapján történik: Kalyani Devaki Menon: *Everyday Nationalism. Women of the Hindu Right in India.* University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2010.

⁷Idézi Angana P Chatterji: *Violent Gods. Hindu Nationalism in India's Present. Narratives from Orissa. Three Essays,* Gurgaon, 2009, 63. Rástra=nemzet.

⁸Valójában már Kr. e. ezer körül lejegyezték a korai szent iratokat és később is írásban rögzítettek minden tanítást.

között Sz. Radhakrisnan egykori köztársasági elnök). A felsőoktatási intézmények, amelyek India legkorszerűbb, legjobban felszerelt egyetemei, és amiknek többségét a jezsuita rend tartja fenn, az indiai állam által is elismerten a felsőoktatás élvonalában vannak, néhány pedig a legelső között található. Ezek az intézmények vallásra és kasztra való tekintet nélkül veszik fel hallgatóikat. Fontos volt már a 19. századtól fogva, hogy a különböző felekezeteket képviselő misszionáriusok egyik fő feladatuknak tekintették az írás-olvasás tanítását.

A keresztényüldözés nem korlátozódik egy-egy tagállamra, vagy régióra. A korábban említett hindu nacionalista szervezetek országszerte kiképzőtáborokat szerveznek külön nőknek és külön férfiaknak.⁶ Az elmúlt évtizedekben fontos és országos hatósugarú szervezetek jöttek létre, ilyen az 1964-ben alapított Hindu Világtanács (VHP) és a *Szangh Parivár*, azaz Szövetségek Családja, amely az RSS mellett és annak szellemében létrejött számtalan szervezetet fogja össze ernyőszerzetként. Ezek azok a szervezetek, amelyek kidolgozott ideológia és módszertan alapján terjesztik India-szerte a hindutva tanait, szervezik a táborokat és kiképzőközpontokat, valamint a legkülönbélebb akciókat. A táborokon azután nagy tekintélyű személyek, a nők számára szerzetesnők, idősebb asszonyok tartanak gyűjtőhangú előadásokat, amelyek lényege a hindu értékek magasztalása és a gyűlölet felszítása mindennel szemben, ami nem hindu. Külön nagy hangsúlyt helyeznek a nyugati értékrend, életvitel és szokások ostromozásának. A tanítás célja tudatosítani, hogy a hindu nemzet egy és a kultúrája is egy, mi több, a hinduizmus nem valamiféle vallás, hanem csupán a nacionalizmus másik neve. Mellesleg India Anya, a föld szent és oszthatatlan (ezért vissza kell szerezni azokat a területeket is, amelyeken ma más államok — Pakisztán, Bangládés, Afganisztán — léteznek). Ehhez a logikához illeszkedik a VHP alelnökének az *Indian Express* című lapnál 2005-ben megjelent nyilatkozata a demokráciáról: „A demokrácia... akadály a hindu rástra megteremtésének útjában... A demokrácia a gyökere mindazoknak a problémáknak, amik miatt szenvednünk kell.”⁷ A történelem, a kronológia teljes figyelmen kívül hagyása mellett azt állítják, hogy a kereszténység új jelenség Indiában, a gyarmatosítással jelent meg, és az iszlámmal együtt 'idegen, külföldi', amely üldözte a hindu nemzetet, és immorális gyakorlataival — a keresztények laza szexuális erkölcsseit idézve — fenyegeti a hindu társadalom szentségét. Ezért a hindutva szószólói a misszionáriusok tevékenységét történetileg visszamenőleg is károsnak tartják, mégpedig elsősorban az írásoktatás miatt, amit a gyarmati uralom eszközének bélyegeznek mondván, hogy a hindu hagyománynak nincs szüksége az alfabetizációra, hiszen az szóbeli úton terjed és maradt fenn.⁸ A misszionárius tevékenység ma is az idegen behatolás eszköze, és ezért nemzetbiztonsági kockázat. Az áttérés nem csupán az egyén vallásának megváltozása, hanem 'idegenné válás'. A hindutvát hirdető mozgalmárok az északkeleti tagállamokban időről-időre kibontakozó nyugtalanságot is a misszionáriusok tevékenységének tulajdonítják. Ezért a keresztényeket egyenesen terroristáknak tartják, akik

⁹Kalyani Devaki Menon:
i. m. 75.

nemzetközi keresztény misszióktól kapják a támogatást.⁹ Az egyház felelős a fegyverek, lőszeres és külföldi pénzek Indiába csempészéséért. Egy interjú-részlet arra is rávilágít, hogy mindenfajta forrásmegjelölés és igazolás nélkül terjesztik az aktivisták ezeket a nézeteket: „Elhangzott az alsóházban... most nem tudom megmondani, mennyi pénzről volt szó... hogy évente hány dollár érkezik Indiába... A misszionáriusokkal. Évente ötven milliárd rúpia érkezik Indiába külföldi misszionáriusoktól. És vajon mire költik? Kire?” A válasz pedig egyértelműen az, hogy az északkeleti terrorista szervezetek kapják. A pénz más összefüggésekben is felmerül. Azt is terjesztik, hogy a keresztény misszionáriusok mindenegyes áttérő hindunak tízezer rúpiát adnak (1 rúpia=3,49 Ft, 2013.10.22.). K. D. Menon egyik interjúalánya, egy táborban oktató nő a következőket mondta: „A katolikus egyháznak az a célja, hogy minden utcában legyen templom, minden házában Biblia, és egy keresztény lány minden családban... A muszlimok is tervszerűen évente százezer lányt térítenek az iszlámra. Közülük sokakat elrabolnak és kényszerítik őket az áttérésre. A kereszténység a nőknek azt tanítja, hogy legyenek szabadok. Az Iszlámban a férfiaknak lehet négy feleségük. Ez nem így van a hinduizmusban, mert a *hindutva* azt tanítja, hogy uralkodj a szexuális vágyaidon.”¹⁰ A Szűzanyáról pedig a következőket tanítják India-szerte: „Egy szűz, férjezetlen lány szülte Jézust. A keresztények tehát nem hiszik, hogy szegyen az, ha valaki úgy szül gyermeket, hogy még nincs férjénél. Azt mondják, ne törődj vele, megszületett az Úrjézus, és ez az, ahogy az Úrjézus született. Így aztán attól a naptól fogva, hogy a keresztény hit betette a lábát ebbe az országba, Indiában megerőszkolják és elnyomják a nőket. Idejönnek a rövid ruhákban, amit a keresztények viselnek... Ami mocskok csak elterjedt a nemzetünkben, azt a keresztények terjesztették el.”¹¹

¹⁰Kalyani Devaki Menon:
i. m. 140.

¹¹Kalyani Devaki Menon:
i. m. 71.

¹²2011-től a tagállam hivatalos neve (angolos helyesírással): Odisha.

Gudzsarátból indult ki az a keresztény-ellenes mozgalom és szerveződés is, ami India keleti felén célba vette Orissza¹² tagállamot, ezt a meglehetősen elmaradott térséget, ahol jelentős a törzsi népesség, és ezért viszonylag sok a keresztény.

Orissza

A 2001-es népszámlálás szerint közel 898 ezer keresztény élt az akkor 36,8 milliós tagállamban, ami becslések szerint a lakosság 2,4%-a. Valamivel kevesebb, mintegy 762 ezer muszlim lakosa volt. A törzsi lakosság 22,1, a dalitok, volt érinthetetlenek pedig 16,5%-át tették ki. A tagállam összlakosságának az ezredfordulón még mintegy 87%-a falvakban élt, és mintegy 43–47% a nyomorszint alatt. A közegészségügyi helyzet is igen rossz, főként a kolera és a malária szedik áldozataikat. Itt a legmagasabb a csecsemőhalandóság is. Nagy a földéhség, és a tehetősebbek a gyengébb érdekvévesítéssel rendelkezőket elűzik parcelláikról. A tagállam rendkívül gazdag ásványkincsekben, és a liberalizált gazdaságpolitika államilag is támogatja azok kitermelését. Ehhez azonban el kell űzni lakhelyükről a jobbára erdei vidékeken és az erdők terményeiből élő törzsiakat, és ez rendszeresen véres összecsapásokat eredményez. Egy egész Indiára kiterjedő felmérés szerint 1951

¹³A törzsi megnevezése a szakirodalomban és Indiában 'ádivászi', azaz őslakos, de újabban nevezik őket 'vánavászi'-nak, erdőlakónak is.

¹⁴Az Orisszára vonatkozó információk nagyrészt a következő műből származnak: Angana P. Chatterji: i. m.

és 1990 között hét tagállamban, köztük Orisszában összesen 8,54 millió törzsi¹³ űztek el eredeti szálláshelyéről. Ezek a kemény gazdasági tényezők is meghúzódnak a leggyengébb, egy-egy faluban kis létszámban élő keresztények, muszlimok üldözése mögött. Megjegyezhető az is, hogy ebben a tagállamban már korábban is elterjedt volt a nők megerőszkolása (fizikailag és mentálisan sérülteké), valamint az indiai társadalom házassági szokásaiban jelentős szerepet játszó hozományossal összefüggő családon belüli bántalmazás.

A hindutva követőinek célja nyugatról és keletről haladva egész Indiát megtisztítani az 'idegenektől', az idegen eszméktől és vallásoktól. Orisszát¹⁴ azért választották a hindutva szószólói, mert ez volt az első olyan tagállam, amit nyelvi alapon még a brit időkben szerveztek meg, ahol már 1964-ben a tehén levágását tiltó törvényt fogadtak el, és ahol az RSS 1967-ben megkezdte kiképzőtáborai szervezését, és ahol a helyi hatóságok és a kormány teljes mellszélességgel támogatja a hindu nemzet (hindu rástra) megteremtését. Arra is törekszik, hogy minden, általa 'idegenek' ítélt elemet eltávolítson (bengáli betelepültek, muszlimok stb.). 1969-ben az RSS és testvérszervezetei meghirdették Orissza teljes hinduizációját. Ez pedig visszatérően véres összecsapásokkal jár. A keresztények és a muszlimok mellett támadják azokat az alacsony társadalmi állású indusokat is (volt érinthetetlenek, törzsi), akik nem az ortodox előírások követői. Ezért gyakorta brutálisan megfenyítik őket. Céljuk a visszatérítés, és azt ígérik, hogy ennek fejében integrálják őket a kasztrendszerbe, így egy (volt) érinthetetlen, vagy törzsi (a hinduizmuson és a kasztrendszeren kívüli) bekerülhet a legalsó kasztba, azaz kaszthinduvá válhat, sűdra lehet. Ez pedig hatalmas társadalmi emelkedés a korábbi érinthetetlen státuszhoz képest. Ezért a többnyire nincstelenek körében könnyen toboroznak a Parivar szervezetei csoportokat, amelyeket azután a hasonló származású, de keresztény lakosok ellen használnak fel.

Keresztényüldözés Orisszában

A. P. Chatterji könyve a horror krónikája, amelyből csupán néhány esemény idézése is jól érzékelteti a hinduizáció brutalitását. 2004-ben hét dalit nő és férfi lekipásztoruk fején hajukba tonzúrát vágta. Erőszakkal vonszolták őket el, megverték és férfiak lefogták, nők pedig vágta a hajukat akarataik ellenére, erőszakkal annak jeléül, hogy 'visszatértek' a hinduizmusba. Közben azt kérdezték tőlük, hogy most hol van az istenük, hogy megsegítse őket. A tonzúra a megsejgyenítés jele. Később hasztalanul tettek panaszt a hatóságoknál. Egy faluban — ami máig általában kettő, külön a kaszthinduk és külön a dalitok települése — 40 dalit háztartásból 7 áttért a kereszténységre. Egyiküket a hinduk megvádolták azzal, hogy fájdalmas ördögűzést gyakorol. Idővel ezeket a családokat kiközösítették, mondván, hogy megbontották a falu egységét. Ezek a keresztények vagyontalanok, és abból éltek, hogy mások földjén bérmunkában dolgoztak. A kaszthinduk azonban megtiltották asszonyaiknak, hogy a közkutakból vizet vegyenek, és sem a férfiak, sem a nők nem kaptak munkát.

Az orisszai törvényhozás 1967-ben törvényt hozott a vallásszabadságról (OFRA) (vagy inkább korlátozásról), amit ugyan 1973-ban a helyi felsőbb bíróság érvénytelenített, de fellebbeztek és 1977-ben az indiai legfelső bíróság (amely nemcsak India legfőbb igazságszolgáltatási szerve, hanem alkotmánybíróságként is tevékenykedik) a törvényt jóváhagyta. Ettől kezdve a helyi kormány felléphetett az áttérések ellen. 1993-ban 21 keresztény lelképásztort letartóztattak mondván, hogy nem tartották be a törvényt. Ez akkor még a rendőrfőnök áthelyezését idézte elő, de az orisszai kormány elrendelte, hogy a vallási áttérést előzetes kormányzati engedélyhez kell kötni, ami előtt a helyi rendőrségnek kell azt engedélyeznie, ellenkező esetben a büntetés két év börtön és pénzbírság. Létezik biblia helyi nyelven (*orija*), ennek az ingyenes osztogatását is térítésnek tekintik. 2007-ben egy lelképásztort bevádoltak azzal, hogy egy keresztény nőt szexuálisan zaklatott, mivel azonban senki nem vallott ellene, engedély nélküli térítésért tartóztatták le. Itt jegyzendő meg, hogy 2007-ben Orisszában mintegy százezer templom és szent hely volt, de ebből csak 3–4000 volt keresztény, és ez alatt sokszor csak nádkunyhót kell érteni, vagy egy szerény házon belül egyetlen helységet. Az orisszai üldözésekből az alábbi főbb események emelhetők ki:

A főbb események

1998: az egyik közigazgatási kerületben ötezres tömeg tör be egy keresztény faluba, felgyújt 92 házat, templomot, és a rendőrség börtönében halálra égett két keresztény rab.

1999. január: meggyilkolják Graham Staines ausztrál misszionáriust és a 10 és 6 éves fiát úgy, hogy rájuk gyűjtik az autójukat. Ez az esemény nemzetközi visszhangot kelt.

1999. február: egy 35 éves katolikus apácát többen megerőszakolnak.

1999. március: 147 keresztény házat felgyújtanak, ám a Néppárt helyi vezetője azt állítja, hogy a keresztények tették, csak azért, hogy a hindukra terhelő vádat tudjanak emelni.

1999. szeptember: meggyilkolják Arul Dasz katolikus papot, templomát felgyújtják.

2001. június-július: 18 dalit áttér a kereszténységre, ezért letartóztatják őket és négy lelképásztort.

2002. június: 143 ádivászi keresztényt kényszerítenek a visszatérésre.

2004. augusztus: 22 személyt illegális áttéréssel vádolnak meg; egy templomot feldúlnak, megszegettelenítenek, 8 keresztény házat felgyújtanak.

2004. szeptember: egy apáca arcába savat loccsantanak, és egy halottat is 'visszatérítenek'.

2005. február: Gilbert Ráj baptista lelkészt megkínózzák és meggyilkolják, Dilip Dalai pünkösdista lelkészt leszúrják.

2005. május: a hatóság 109 keresztény otthont eldózerol 'fejlesztési célokból', 4 pünkösdista seminaristát letartóztatnak keresztény iratok terjesztéséért.

2005. november: 15 keresztény otthont felégetnek. Felgyújtanak egy keresztény tulajdonú baromfitenyészetet, ahol tízezer állat pusztul el.

2006. január-november: egy lelkész és másik hét keresztény házáat felégetik, 10 keresztényt megsebesítenek, felgyújtanak egy, a dalitok tulajdonában lévő templomot, térítés gyanújával letartóztatnak egy lelkípásztort.

¹⁵A fegyverzet szigony, ami hindu jelkép, balta, kés, macsété, házilag készített bomba, botok, és főleg benzines kannák.

2007. február: 400–500 fős felfegyverzett tömeg¹⁵ megtámad egy bibliai közösségi főiskolát, feldúlja a templomot, elvágja a villanyt. Néhány hónap múlva három lelkípásztort megvernek, egy családot pedig kényszerítenek, hogy hindu állatáldozaton vegyen részt. Júliusban megtámadnak egy délről érkezett lelkészt, bombát dobnak rá, egy katolikus leányiskola apácáit perbe fogják. Rendszeresen akadályozzák a keresztény segélymunkások tevékenységét. Egyúttal terjesztik a véleményt, hogy a keresztények erőszakosak. 2007-re már mintegy tízezer keresztényt térítettek vissza. Ezzel külön szervezet, a Visszatérítési Bizottság foglalkozik, de idővel átnevezték Békebizottságra. Tevékenységének lényege a keresztények minden módon történő bojkottálása, életvitelük lehetetlenné tétele.

Más tagállamokban

A rémtettek sora részletezhető és folytatható Orisszában. Az üldöztesnek markáns gazdasági és politikai háttere van az átfogó hinduizáción túlmenően is, ami itt nem részletezhető. Ám a keresztényüldözés nem korlátozódik csak erre a tagállamra, vagy Gudzsarátra. Erős keresztényüldözés folyik Rádzsaszhánban, Mahárástrában, Dzshárkhand tagállamban és másutt is. Az állami hatóságok tétlenül nézik ezeket a történéseket, mi több, a maguk módján elő is segítik ezeket. Kómbatórban (Kerala) például a 146 éves Szent Mihály templomot lebontották arra hivatkozva, hogy 'nincs műemléki' értéke. Az indiai szilíciumvölgy központjában, a robbanásszerűen fejlődő és a modern technika és tudomány fellegvárában, Bangalórban 2013. május 7-én álmában meggyilkolták a katolikus szeminárium rektorát.

Az új hindu nemzet felé

A hindutva politikája felhagyott a független India megteremtőinek elképzelésével, a szekuláris állam és egy olyan indiai nemzet kiépítésével, ahol mindenki egyszerűen csak állampolgár, 'citoyen', tekintet nélkül a háttérére. A hindutva sajátos módon hajtja végre a nemzetépítést, amelyben a többségi elv érvényesül, a társadalom zöme hindu vagy azaz rokon hitű, a szokások erre a hagyományra épülnek, így a nemzet legyen egységesen hindu. Ehhez szükség van ellenségképre, olyanokra, akik megtörik ezt az elsőprő és szilárd egységet. Igaz ugyan, hogy a globalizált világban egyedül az Egyesült Államokban ma már 3,5 milliárd indiai él, és élvezzi a nyugati típusú demokrácia minden áldását és szabadságát, mégis hatalmas pénzekkel támogatják az otthoni hinduizációt, a hindutva maradéktalan érvényesülését. Az ellenség tehát belül van, muszlim és keresztény, de az utóbbiak kevesen vannak, megkímélésükhöz nem fűződik semmiféle gazdasági vagy politikai érdekek, a brutális gyilkosságok, gyújtogatások pedig a világsajtó felé elszigetelt incidensekként prezentálhatók, amelyek 'bárhol előfordulhatnak'. Való igaz, hogy a nemzetközi közvélemény csak olyan

esetekben figyel fel egy-egy ilyen ‘incidensre’, amikor nyugatiakat ér a támadás, mint amilyen az ausztrál misszionárius meggyilkolása volt. A hivatalos indiai reakálás gyakran annyiból áll, hogy a ‘csőcselék’ túlkapasának minősíti ezeket. Csak éppen a ‘csőcseléket’ nagyon is tudatosan irányítják, feladatokkal bízzák meg, és a konkrét történések azt mutatják, hogy a helyi magas kasztbéliek vezetik. A mindennapos zaklatások, megfélemlítések és megaláztatások, gyújtogatások jobbára az indiai társadalom legszegényebb rétegeiből kikerült keresztényeket érik, ami a külföld számára nem hírértékű. Az indiai hatóságok tisztviselői túlnyomó részt a magasabb kasztokból származó hinduk, és az időközben kitermelődött volt érinthetetlen hivatalnoki réteg inkább az asszimiláció útját választja megszerzett pozíciói védelmében, így a hivatalosság maga is a hindu értékeket képviseli és támogatja.

Az sem váltja ki a világ rosszállását, hogy a hindutva voltaképpen a nyugati értékrendet — benne a demokrácia intézményeit — is elveti, a külföldiekben is ellenséget lát. A kiképzőtáborokban arra tanítják még a nőket is, hogy gyűlöljenek mindent, ami nem hindu, lássanak benne veszélyt, és ha kell, gyilkoljanak is vallásuk védelmében. 2013-ban elkészült egy játékfilm-hosszúságú dokumentumfilm a nőkről, *The World Before Her*, azóta díjat is nyert, amely hosszasan bemutatja, mire tanítják a lányokat a táborokban. Egy fiatal nő kijelenti, hogy gyűlöli Gándhít, hiszen erőszak nélküliséget hirdetett, ő viszont gondolkodás nélkül ölné, ha valaki a vallását támadja, hiszen az ilyen tett nem gyilkosság, hanem jogos önvédelem. Őket és a hindutva egyéb szélsőséges terjesztőit manapság mind gyakrabban nevezik indiai táliboknak. A gond csupán az, hogy nem elszigetelt, jelentéktelen kisebbséget képviselnek, hanem a modern, erős, magabiztos és egységesen hindu India harcos, gyűlölettől fűtött rohamosztagait. A minap egy felelős indiai tisztviselő már azt is mondta, hogy a hindí India nemzeti nyelve. Ezzel a nemzeti egység érdekében zárójelbe tette a többi nyelvet, olyanokat, mint a bengáli, ami gazdag irodalmat hozott létre, és nem utolsósorban a négy déli nyelvet, amely nem indoeurópai (indo-iráni), hanem a dravida nyelvcsaládhoz tartozik. Az indiai nagytőke hindu templomokat épít, szobrokat emel, gurukhoz jár, és misztikus élményekről számol be. Az új spiritualizmus rendkívül népszerű, a legszentebb hindu szövegek az interneten olvashatók és meghallgathatók, a vallás e tekintetben demokratizálódott, bárki számára hozzáférhető mindaz, ami korábban csak a felső kasztok privilégiuma volt. Az új vagyonos osztályok a hindu hagyományban fedezik fel identitásukat, nemzet tudatukat és biztonságukat. Még akkor is, ha ez egyebek között azzal is jár, hogy a nőket vissza kívánják zavarni az otthonaikba, kivonni a munkaerő piacból, tudományból, művészetből és a politikából.

Az Indiával foglalkozó nemzetközi szakirodalom napjainkban egyre gyakrabban foglalkozik a hindu India megteremtésének folyamatával, de jóval kevesebbet a keresztényüldözésekkel. Jelennek azonban már meg könyvek és cikkek, amelyek ezt a kérdést is napirendre tűzték és felhívják rá a nemzetközi közvélemény figyelmét. Legfőbb ideje.

GYÖRFFY ÁKOS

A hegyi füzetből

(részlet)

1976-ban született. Költő.
Legutóbbi írását 2013. 12.
számunkban közöltük.

Megkértem apámat, vigyen fel a Pokol-völgy bejáratáig. Hetek óta ez a mondat jár a fejemben. Hiába akarok másra gondolni, csak ideig-óráig sikerül, a vége mindig az, hogy ott találok magam ennél a mondatnál, és mantrázom sokáig. Először a hegyi házban jutott eszembe, ahogy ültem az ablaknál, és néztem a szemközti, hófoltos hegyoldalt. A frissen leesett hó hirtelen kezdett olvadni. A rövid idő alatt, amit a házban töltöttem, észrevehetően visszahúzódtak a hófoltok, a tisztásokról egészen eltűntek, csak a sűrű bükkösben tartottak ki.

Úgy tizenöt éve lehetett. Este megbeszéltem apámmal, hogy vigyen fel kocsival a kisinóci turistaházig. Induljunk minél korábban, lehetőleg még sötétben. Apám korán kel, mindig is korán kelt. Soha nem tudtam olyan korán ébredni, hogy ne találjam a konyhában, hogy ne kotyogjon már a kávéfőző, hogy ne szóljon már a rádió. Az utóbbi években mintha már nem kelne olyan korán, bár ezt nem tudom, miből gondolom. Mióta nem élek otthon, a szülői házban, erről nem lehetnek tapasztalataim. Mindenesetre akkor még korán kelt, de az efféle fuvarok valahogy sosem voltak az ínyére. Nem mondta ki egyértelműen, hogy mi a baja velük, de látszott rajta, hogy valami miatt nem tetszenek neki ezek a hajnali kiruccanások. Talán az, hogy mit keres a fia hajnalban az erdőben, mit akar ott egyáltalán, mire jó ez az egész. Hogy nem értette, talán ennyire egyszerű ez. Ahogy anyám sem értette, ennek ellenére mindig bekészítette a hátizsákba a két-három, margarinnal vastagon megkent kolbászos vagy sajtos szendvicset és az elmaradhatatlan mandarint. Egyedül nem jó az erdőn, édes fiam. Akármi történhet veled. Nem sejtette, hogy éppen ez, ez az „akármi történhet” vonzott az erdőkebe a leginkább. Hogy történjen végre valami.

Mert sosem történt semmi. Azzal a tudattal éltem sokáig, hogy nem történik semmi, hogy valójában a semmi az, ami történésnek láncolatának álcázza magát. De erről nem tudtam beszélni senkivel. Hogy is tudtam volna, amikor számomra is nehezen volt érthető. Nem, nem kirándulás. Mindig is viszolyogtam attól a szótól, hogy kirándulás. Miután elolvastam Thomas Bernhard *Járás* című kisregényét, rájöttem, hogy a *járás* szó az, ami a leginkább illik ezekre az erdei kiruccanásokra. Csak járni az erdőben, mozogni, lépéseket tenni, ami akkor is mozgás, ha éppen megállok. Az erdőben minden mozgás. Az erdő alapvetően gondolkodás, kezdet és vég nélküli

gondolatáramlás. Gondolkodni anélkül, hogy tudnám, miről is gondolkodom épp. Erre mondják talán, hogy „csak úgy jár az agya”, és tényleg, nekem csak úgy járt, és hagytam, hogy arra járjon, amerre akar. Járt az agyam folyamatosan, számomra is rejtélyes ösvényeken, és közben jártam én is az ugyanannyira rejtélyes erdei csapásokon. Az erdő metafizikája ezt a szabad „agyjárást” jelentette nekem. Máshol képtelen voltam ezt a távlattalan ürességet elérni. Mert ez az agyjárás végül mindig az ürességbe torkollott, az üresség megtapasztalásának eufóriájáig vitt el. Hogy odaát, az erdő másik oldalán, azaz a természet mögött az üresség van, egy határtalan, szabad univerzum, ami nem lehet más, csak az Isten. Apám kitett a turistaháznál. Világosodott már, karácsony másnapja volt. Néztem, ahogy megfordult az ősrégi Mazdával és eltűnik a fák között, Kóspallag felé. Seholy lélek, a turistaház is kihaltnak tűnt. Átvágtam a ház mögötti deres mezőn, az erdő irányába. A Pokolvölgy szájában álltam. Két-három óras kaptató következett, csend, csend, kihalt, üres rengeteg. Csak néha egy harkály, egy ölyv árnyéka, borz, róka, szarvas nyoma a fagyott sárban. Az, ami ezeken a járásokon történt, mindig csak jóval később tudatosult bennem. Előfordult, hogy évekkal később. Egyszer csak tisztán láttam magam előtt egy évvel korábbi erdei napot, és világosan emlékeztem erdei gondolataimra. Fáziskésés, így mondják. Nem voltam jelen. Pedig jelen voltam. Önmagam mélyén ropogott a befagyott tócsák jege. Ahol jártam, oda nem követhetett a tudatom. Sem a tudatom, sem senki más. Még én sem léphettem be oda. Az ént el kellett hagyni hozzá, levedleni, mint a kígyóbőrt. Tele van az erdő énem levetett burkaival.

A három legfurább szó

WISŁAWA
SZYMBORSKA

*Mikor kimondom a szót, hogy Jövő,
már a múlté a szótagok közül az első.*

*Mikor kimondom a szót, hogy Csönd,
elpusztítom azt.*

*Mikor kimondom a szót, hogy Semmi,
teremték valamit, ami nincs ott a semmiségben.*

Farkas Kristóf Liliom fordítása

SEAMUS HEANEY

A Conway Stewart

*„Közepes” hegy, 14-karátos,
Három aranycsík a csíptethető
Kupakon, márványos tartálya*

*Falán lapátforma kis
Pumpáló töltőkar,
Mutatta is az eladó,*

*Kicsavarta, első
Búvármerüléséhez
A friss tintásüveg*

*Csatornaszutykába,
A megfelelő szögben hagyta
Nyelni,*

*Hogy mi is nézhessünk
Együtt, de elfele
Az este esedékes búcsúinktól*

*A kézírásom felé, mikor
„Kedves”,
Írom nekik, másnap.*

Colum Cille Cecinit

(Seamus Heaney fordítása)

I. Is scíth mo chrob ón scríbainn

*Kezem írástól görcsöl.
Kúpos hegyű a penna.
Mélykék madárcsőr
Csúcsán bogár a tinta.*

*Bölcsesség patakzik
Munkám finom nyomán:
Zöldbőrű magyaltinta
Pereg a pergamenen.*

Folyós kis pennám könyvek
Sorát szántja folyvást,
Tudós tárákat tölt meg —
Kezem görcse, az írás.

II. Is aire charaim Doire

Derryé dalom,
Nyugodt, ragyog.
Fehér angyalok
Minden zugban.

III. Fil súil nglais

Írországra egy szürke szempár
Visszanéz, s már
Nem lát
Egyetlen írt, sem asszonyát.

„Nyald-a-cerkát”

1.

„Nyald-a-cerkát”, hívhattuk volna így is,
Úgy nedvesítette a hegyét, olyan fürge volt
A kéztől-szájig mozdulat, a nyalintás.

Vagy „Itasd-a-tehenet”, olyan vadul ragadta orron,
Rántotta hátra az ajkakát, olyan akkurátusan
Döntötte a gyógyszert a csupasz, nagy fogak közé.

Vagy „Fogd-a-lovat”, mert alacsony létére
Mindig át tudta vetni a karját
A nyakon, egyetlen mozdulattal

Feladni a szemellenzőt. De a meglepetés
No meg az igazság kedvéért „Nyald-a-cerkát”
Lesz az, nem más.

2.

„Másolóceruza”, ki tudja, miért, így hívták,
Eltintásult és belilult a nyalástól,
Rövid volt, mint

Zsebében a cigarettavég,
És legalább olyan átható, folyton
Hegyezésre szorult, aztán próbára

A bal keze fején, fénylett a vonal,
Mint a vércsík, amit a magyallevél húz
A fészekrablók kezén,

Letörölhetetlen, mint a gyászos, sziürke
Himlő, amivé a fehér kutyatej nedve
Szárad a bőrön.

3.

Az ő emlékére nézzétek e bőrfoltokat,
Mint nedvesednek és nőnek, akárcsak
Ami Colmcille szerzetesruháján esett

A halála napján, amikor nem kellett
A lovát megfognia, mert a ló jött oda hozzá
Az ösvényre, ahol ült,

Mivel, amint a Vita-ban áll, „megfáradott”.
És a ló „a keblén könnyezett,
Benedvezve a szent ruháját.”

Aztán „Hagyd csak, Diarmait”, szólta Colmcille
A kísérőjének, „hadd sírja ki magából
Érettem érzett bánatát.”

Mesterházi Mónika fordításai

Az írás szerepe Seamus Heaney-nél

MESTERHÁZI MÓNIKA

1967-ben született Budapesten. Költő, műfordító.

¹Seamus Heaney:
Érzésből szavak.
Műhely, 2012/2. 3.
(Mesterházi Mónika
fordítása.)

Heaney számára az írás fizikai és szellemi élmény, izgalom, amely szinte a szó minden jelentésében foglalkoztatja. *Érzésből szavak* című, 1974-es esszéjében egy Wordsworth-idézetből, *Az előszó* egyik részletéből kiindulva megállapítja, hogy maga is a költészet „rejték-helyeit” kereste mindig, azt a felfogást vallja, amely szerint „a költészet meglátás, a költészet feltárja az ént az én számára, visszaadja a kultúrát önmagának; a versek a folytonosság elemei, és megvan bennük a régészeti leletek kisugárzása és érvényessége, de az eltemetett cserépdarab önálló jelentőségét nem csökkenti az eltemetett város jelentősége, a költészet: ásás, méghozzá olyan leletek után, amelyek végül növénynek bizonyulnak. És csakugyan Ásás lett az első olyan versem címe, amelyikben úgy véltem, az érzéseimből lettek szavak, vagy pontosabban szólva: amelyikben úgy véltem, hogy egy érzetemből lettek szavak.”¹

Az esszében — amely a fiatal költő első korszakváltása táján íródott, tehát előre és visszatekint benne — egyszerre van jelen az írás élménye, folyamata, feladata és képi-fogalmi „nyersanyaga”. Az alkotófolyamat szempontjából Heaney elválasztja egymástól a megtanulható mesterségbeli tudást és a személyes verstechnikát (technét), és utóbbira alkalmazza az ásás, később a kúttalálás és -fúrás metaforáit. *„Ez volt az első eset” — az Ásás megírása —, „hogy úgy éreztem, többet tettem a szavak puszta elrendezésénél: úgy éreztem, lefúrtam a valódi életbe. A dolog tényei és felületei valódiak voltak, de még fontosabb, hogy a megnevezésükből fakadó izgalom adott valami gondtalanságot, valami önbizalmat.”* *„Azt mondtam, hogy ezt évekkal ezelőtt írtam le, de talán pontosabb lenne úgy mondanom, hogy akkor ástam ki, ugyanis rá kellett jönnöm, hogy akkor már évek óta ott lapult bennem.”*

Heaneytől nem szokatlan, hogy ami az egyik szövegben metaforikus, az másutt reáliaként jelenik meg. Eredetileg a verstechnika metaforái a maguk jogán is verstémák voltak. Az első kötete (*A természetbúvár halála*, 1966) — és a későbbi válogatott kötetek — élére helyezett Ásás-ban a költő az ujjai közt lapuló tollat állítja párhuzamba előbb egy pisztolycsővel, majd a vers végén — miután érzéketlenül bemutatta a tőzegásás ősi családi mesterségét — az ásóval: *„De nincs ásóm, hogy őseim kövessem. // Két ujjam közt a sima toll / Lapul. / Azzal ások”* (Ferencz Győző fordítása).

Az érték felszínre hozásának, a megnevezésnek másik metaforája az esszében a kútkeresés, kútlátás. (Az angol „deviner” a latin „vates” rokona, erre utal a magyar „látó”). *„A kútlátó abban a szerepében hasonlít a költőhöz, hogy kapcsolatot teremt azzal, ami rejtve van, és abban a képességében, hogy kézzelfoghatóvá teszi, amit megsejtett vagy a felidézett.”*

Ennek az előzménye is egy vers, szintén az első kötetből: *A kiültató*. Nem programvers: a villás vesszővel kutat találó mester munkájának csodáját idézi fel.

Hogy az alkotás élmény, azt egy harmadik korai vers mutatja be, a *Magán Helikon*: négy versszak kizárólag a gyerekkori kutak szenzuális és konkrét világát ábrázolja, majd az utolsóban Heaney hirtelen az egészet a versírásra vonatkoztatja: „*Ma már gyökeret húzgálni, fogni nyálkát, / Nárcisz-szemmel vizeknek lesni kincsét / Felnőtthöz mégse méltó. Rímelek hát, / Magam látni: zengje ki a sötétség*” (Mestersházi Mónika fordítása). A Nárcisz-kép persze önironikus a kötet záró versében, és Heaney már új programot jelöl magának az utolsó sorban, a második kötet címe is ez lesz: *Ajtó a sötétbe* (1969).

Az írás-mint-ásás metafora anyaga, a talaj, a tőzeg a második és a harmadik verseskötet (*Áttelelés*, 1972) idején a (személyes és kollektív) emlékezetnek az ír tőzeglápban való megtestesülésévé táguul. Ez már egy másik verscsoport, a híres lópverseké. A tapintható talaj után szimbolikus-mitologikus lesz a kép: „*valami bizonytalan, megfogalmazatlan készítés élt bennem, hogy megfeleltsem egymásnak az emlékezetet, a lópöföldet, és jobb szó híján a nemzeti tudatunkat*”. Az 1969-re polgárháborús belfasti viszonyok közt minden átpolitizálódik, „*a költészet problémái elmozdultak a megfelelő szókép puszta eléréséből az ügyünkhöz fogható képek és szimbólumok keresése felé*”. Ezeket a szimbólumokat Heaney a dán Peter Vilhelm Glob könyvében² találja meg a kora-vaskori rituális gyilkosságok lópban elsüllyedt és megőrződött áldozatainak alakjában, és összekapcsolja őket (negyedik kötetében, az *Északban*, 1975) az észak-ír polgárháború jelenével.

Mindez már az írás szerepéhez: nem annyira az anyagához vagy az okához, mint a céljához tartozik. Heaney ekkorra a rejtett dolgok feltárását kiegészíti a mások által és önmagától is elvárt értelmiségi állásfoglalással, szemtanúi szereppel. Az idézett esszében erősebben is állást foglal, „*ősi barbár rítust*” fedez fel „*az ír politikai mártírium hagyományában*”, versben pedig „*ravasz kukkoló*”-ként mutatja magát, aki elborzadva is bólint: „*Én, ki civilizált ésszel / felháborodnék, / mégis értem e pontos, / meghitt, ősi bosszút*” (Büntetés, Gerevich András fordítása).

Másutt viszont „*belső emigráns*”-ként mutatkozik, aki az írás (ügye) miatt elmulaszt egy üstökösöt: „*Aki, míg e pár szikrát fújta / Hitvány kis melegéhez, lemaradt / Az egyszer-egy-életben csodajelről, / A liükető üstökös-rózsáról*” (Közélpép, Tandori Dezső fordítása).

Az írás, az irodalom szerepén Heaney még évekig vívódik. A szemtanú szerep marad meg legtovább, de teljesen átértelmeződik: több versben felbukkan „*az ő*” alakja, aki a helyéről figyeli a világot — és jóval később, *A vízszintező* kötetben (1996), Aiszkhülosz Agamemnón című drámájára és a trójai háborúra utalva, *A miükénéi ő* ciklusban tér vissza, mint kívülálló, tehetetlen és szkeptikus szemlélő. Ez az alak a *Peronok* kötet (2006) címadó versében a mozgólépcsőn szim-

²P. V. Glog:
The Bog People
[Lápi emberek].
(Translated from the
Danish by Rupert
Bruce-Mitford.)
Faber and Faber,
London, 1969.

bolikusan a mélybe alászálló költő-perszóna alakjában tűnik fel utoljára.

Már az *Észak*-ban megjelenik az írásnak egy újabb jelentése: a rajzolata, mintája: a kalligráfia. Kiderül, hogy Heaney számára írni ahhoz hasonló szenzuális élmény, mint amikor gyerekként a talajt, a vizet nézte-tapogatta. A *Viking-Dublin: próbadarabok*-ban valóban viking kori tárgyakat „tapogat”, és cizellált mintájukhoz, a „*könnyed vándorvonal*”-hoz asszociálja az írásképet:

*Mint a gyerek nyelve,
ha kalligráfiájának*

*hajlatát követi,
mint az angolna, ha angolnás
kosár nyeli el,
a vonal elbűvöli magát.*

A hasonlat (a kalligráfia) ezúttal is valósággá válik:

*Ez lép be kézírásomba,
kurzív lesz, zoomorf
vízjelet bontakoztat,
a gondolat férgét*

követhetem a sárba.

(Tandori Dezső fordítása)

Ez a legutolsó kép (már szinte a betűző szű metaforája) a *Lápkirálynő* című versben „kel életre”, a lábban megőrzött tetem monológjában: „*Testem vakírás volt / araszoló erőknek: / napkelték betűzték ki fejem, / hűtötték a lábam (...)* írástudatlan gyökerek // *méláztak s múltak el / gyomrom-szemem / üregeiben*” (Tandori Dezső fordítása). A vakírás pedig a következő kötetben, a *Mezei munkák*-ban jelenik meg (1979), a *Búzacoszorú*-ban, de nem látványelemként, hanem funkcionálisan, taktilisan: a költő az apja által font dísztárgyról az ujjával „olvassa” a jelentést: „*Mint Braille-írást, értem, ha fogom, / A nem-mondott fénylik a tapinthatón*” (Mesterházi Mónika fordítása).

A hatodik kötetben (*Kálváriasziget*, 1984) az írás aktusa, a betűvetés a középkori szerzetesek (mint modern értelmiségiek) egymásra féltékeny világának metonímiája. A betűk formája a magatartásra utal: „*Nagybetűik el nem kunkorodó / páfrányaiban a sértettség szórta magját*”, a sértett göggel szemben áll a szabad értelmiségi kívülállása: „*Hát emlegessék meg, mivel támogattam / íme, féltékeny művészetüket*” (A másolók, Mesterházi Mónika fordítása). Eközben azonban Heaney-t a kódex-másolás részletei is izgatják: „*Nem melegedtiünk össze. / Kiválóak, ám ingerlékenyek / és szúrósak voltak, mint a magyal, / amiből a tintát főzték.*” Épp ezek az ismeretek állnak a hasonlat evidensnek vett, képi oldalán.

*A szkriptórium halálos csendjében
fekete gyöngy gyűlt bennük,
mint tollszárunkban a beszáradt csomó.*

*Acsarogtak, ha sötét volt odakint,
vagy a pergamen tapadt a krétaportól,
vagy a por hiányában csúszott.”*

Az *Ábécék*, a *Galagonyalámpás* (1987) nyitóverse az írás tanulásának személyes emlékét eleveníti föl, először a betűk, számok metaforáival, ahogy a kisgyerekeknek tanítják: „Egy hétig füstöt rajzol a táblára, / Majd villás ágat: neve Y. / Ez az írás. A hattyu nyaka-háta: / 2, mondja is magabiztosan.”

A szigorúbb iskola (a Szent Columb bentlakásos iskola Derryben) a kódexmásolók világát idézi:

*Új írást tanul. Mint a másolók:
Fehér mezőn hajtja lúdtollait,
Míg cellaajtaján rigó zörög.
Aztán önfegyelem, böjt, jéghideg.*

*Északra szigorodnak a szabályok:
Ő asztala fölé görnyed megint.
Krisztus sarlóját rejtette az árok.
Az írás csupasz már és Meroving.*

A vers harmadik részében megfordul az evidencia: a gyerekkorból ismerős kévek és vermek idézik fel a költőben a görög ábécé betűit: „...hol száz keresztben állt // A kéve-lambda, s a krumpliverem / Ledöngölt delta-falát felpúpozták / A fagy ellen, ott most fölényesen, / Mint nyomdagépről hullanak a bálák” (Mesterházi Mónika fordítása).

Időközben Heaney egy évtizedes vívódás után mindinkább odajut, hogy az írás (alkotás) célja nem lehet kívülről elvárt, vagy akár magára vállalt feladat, mint az idézett esszében gondolta, csakis belső készítés. Megírja önmagát a tépelődő Hamlet és a Szahalinra (hiába) zarándokoló Csehov alakjában, lefordít egy kora-ír verses prózát a világ elől menekülő, egy átok miatt madárrá változott király alakjáról (*Tévelygő Sweeney*, 1983), megír egy zarándoklatról szóló versciklust, a *Kálváriasziget*-et (az azonos című kötetben), amelyben a lelkiismeretét megvizsgálva, számára fontos holtak megidézett kísérteteitől biztatva arra jut (ezt párhuzamosan esszében is megírja³), hogy a művészi szabadságot kell választania. A versciklus utolsó darabjában Joyce alakja jelenik meg előtte — itt is a toll jelképezi a személyt: „*ravasz volt, kábító, színészi, pontos, / mint acéltoll döfése, tiszta, gyors*”, és a következőt mondja:

*„A munkádat
a közös rítus soha fel nem oldja.*

³Seamus Heaney:
*The Government of the
Tongue* [A nyelv kormány-
zása/szabályozása].

Amit csinálsz, egyedül kell csinálnod.

*Írni kell, ez az egész —
és örömből.”
(...)*

*„Most böjtöltél, üres fejed veszélyes.
Menj el innét. És ne légy olyan elszánt,*

*nem kell a darócot-hamut akarnod.
Vágódj ki, repülj, felejts.
Eleget hallottál. Most hallasd a hangod.”*

(XII. rész, Mesterházi Mónika fordítása)

Joyce tanácsának hatása felszabadító („*Olyan volt, mintha a tág térbe kilépnék*”), és új irányba indítja Heaneyt, egyik legfontosabb kötete, a *Dolgok látása* (1991) tele van ezzel a szabadságélménnyel, bár nem kapcsolódik közvetlenül az írás motívumához. Ez ugyanis a közbülső, átmeneti *Galagonyalámpás* kötet másik írás-versében, *Az írás határáról* címűben már megvan. Az evidencia az észak-ír határátlépés szorongató élménye:

*S ha az írás határára jutottál,
ugyanaz vár: puskák állványokon,
az őrmester adóvevőbe diktál*

*adatokat, víjjogó engedélyre
vársz, s közben a mesterlövész az égő
napból téged fixíroz, mint a héja.*

És a kiszabadulás:

*S hirtelen túl vagy: vádlott szabadon,
mint aki vízfüggöny mögül jutott ki,
sodródsz a fekete aszfaltúton,*

*páncélozott járművek felmerülnek,
és posztoló katonák úsznak el:
árny-fák a fényes szélvédő üvegben.*

(Imreh András fordítása)

Az értelmiségi szabadság motívuma legutoljára akkor kerül elő, amikor a későbbi *Vízszintező* kötetben egy félig álmódott, félig valószínűs vonatúton „előveszi” a költőt egy radikális nacionalista, és neki is ezt feleli: „*Ha írok, akkor kizárólag / Magamnak írok, bármi lesz is*” (*Légtonal*, Mesterházi Mónika fordítása).

Heaney számára a versírás egyre inkább a visszaemlékezéseket jelenti. De ezekben nagyon mértéktartó. Ahogy *Villanyfény* című kötetében (2001), a Ted Hughes halálára írt emlékkversben írja: „Sze-mérmes a lélek. Van, amit nem mond el. / Amit megtart, ami a hajnali te-kintetet / Egyenesben és nyitva tartja. Isten / És a vers dolgai” (Angol nyelven írott művéről, Mesterházi Mónika fordítása).

Utolsó kötetében, az *Élőlánc*-ban (2010) jut legközelebb a személyes vallomásokhoz, a szüeleire emlékezve. És ekkor idézi fel azt a tollat, amelyet gyerekkorában kapott a szülőktől, mielőtt a bentlakásos iskolába küldték. A toll leírásán látszik, hogy a család komoly áldozatot hozott legnagyobb gyermekük taníttatásáért, de az is, hogy ez a tárgy minden apró részével bevésődött a későbbi költő tudatába: „»Közepes« hegy, 14-karátos, / Három aranycsík a csíptethető / Kupakon, márványos tartálya // Falán lapátforma kis / Pumpáló töltőkar” (A *Conway Stewart*, Mesterházi Mónika fordítása). Ez a tárgy az, amelyre elérzékenyedés helyett közösen nézni tudnak, és ez a tárgy az, amely itt, íme, valóságos formájában is megjelenik, noha metaforikusan az egész életműben jelen van.

Az *Élőlánc* Szent Kolumb szerzetesnek is emléket állít: a 6. századi hittérítő és kolostoralapító szerzetes, Írország és Skócia későbbi védőszentje, Írországban Colum Cille [a templom galambja] néven is ismert, és a legenda szerint fiatalkorában engedély nélkül lemásolt egy kódexet, és ezért száműzték Írországból. Heaney a kötet végén lefordítja írből a *Colum Cille Cecinit* [Szent Kolumb énekel] című 12. századi anonim verset, amely Colum Cille írástól görcsölő kezétől Derry dicséretén át Írországtól való búcsújáig ível. Visszamenőleg értelmeződik, hogy korábban is az ő alakja szerepelt *A másolók* című versben, a magyalból főzött tinta és a többi másoló (ebben a versben „tudósok”) ellenséges alakja is hasonló.

A kötetben egy harmadik vers („*Nyald-a-cerkát*”) is az íráshoz, íróeszközhöz kapcsolódik, egy gyerekkori ismerős különös alakját és jellegzetes másolóceruzáját eleveníti fel, és a másolóceruza bőrön hagyott nyoma szintén Szent Kolumbhoz, a szerzetes halálához vezet el az asszociációt.

A toll és a másolóceruza bemutatásával Heaney a legkorábbi jelképéhez tér vissza, az *Ásás*-beli tollhoz. Fiatalkori esszéjében ezt írja: „A dolog veleje egyszerűen a toll/ásó analógia, és az szinte közmondásosan evidens volt. Gyerekkoromban az iskolába menet és onnan jövet a felnőttek megkérdezték, melyik osztályba járunk, és hány pofont kaptunk aznap, és a végén szinte kivétel nélkül figyelmeztettek, hogy csak tanuljunk, mert »a tudást könnyű cipelni«, és »a toll könnyebb, mint az ásó«.” Szinte törvényszerű, hogy amikor az utolsó kötetben újra, részletesebben is visszatér a gyerekkorához, ezt a tollat tárgyként is megmutatja. A (vers)írás szerepét itt utoljára az alázattal végzett, fizikai terhet is jelentő szerzetesi munka metaforájával azonosítja.

DOBAI LILI

az ébrenlétes hajnalokon

*legjobb a barokk vonósokat vagy
szólót hallgatni ahogy belefújítanak a
kelni készülő napba a gamba hangja a
szív mélyét súrolja tisztítja a húrok
zengő remegése átítatja a testet és a
messzeséget nem szűnően rezegnek
alélnak élednek a dallamok és fájnak
kínozzák a boldogságot keresztre
feszítik az örömet a szépben a
gyönyörben amikor késő hajnal és
kora reggel között érkezik a madarak
hangja jelzi az ő órájuk jöttét
fütytyentéssel csiripeléssel bűgással
süvítéssel rikoltozással háttereznek a
zenének egy-egy dús-öblös dallamívnek
annyira hogy nem lehet nem együtt
hallani hallgatni hogy a szív
legbelsején a lelket
célozzák meghódítani*

a lelkünket

*amiként az orgonát is
szellőztetni kell
mindenkor minden időben
télen is amikor hideg van és
nagy a fagy a templombelsőből
akkor is ki kell engedni a fáradt
leheletek beszorult maradványait és
beengedni a friss levegőt át kell
süvíténie a szélnek hogy tiszta
maradjon az orgona hangja a
nedves pára a testét ne nyomorítsa
ne egye szét és tavasszal különösen
sokszor szükséges átjártatni a friss
illatos zöld széllel mindent hogy az*

összes szuszogást és suttogást
kivigye nyáron meg kitárni a
kaput és az összes ablakot hogy a
hűvös belső levegő találkozhasson a
forrongó kintivel és az orgona minden
sípja húrja pedálja és fújtatója
pihenten várja újra a nyugtató
lombhullásos őszi levegő enyhe
áramlását a szellőztető nyílásokon át és
huzattal kell elvégezni a lég mozgatását
így egész évben folyton és
folytonosan figyelve nagyon a
nedves lucskos szürkésen maró
gonoszkodó sűrű gomolypárás
téli időjárás szeszélyeire mert
akkor nem
szabad

lemerülni a

hajnal derengésébe bele a
párás homályba a fehéren
gomolygó levegőbe a náddal
madárdallal ölelt vízhez
vezető keskeny pallón akárha a
Lélek lelkedhez vezetne
közelítene hogy megismerd
földön túli időtlenből csendesen
szólító hangját
zenéjét muzsikáját

Nagyapa

1935-ben született Budapesten. Író. 1956 után Franciaországban, majd 1964-től Puerto Ricóban élt. A kétezres évek elején költözött hazá Magyarországra.

A békevilágból, ami a nyakunkba szakadt, sok minden hiányzott. Legfőképpen a férfiak. Az én osztályomban példának okáért nem volt apja senkinek. Az egyiket elhurcolták, a másik lelécelt. Esetleg elgázosították. Hősi halott volt, vagy fogságba esett. Kinek a pap, kinek a papné. Ottmaradt, odaveszett, egyre megy. Nem firtatta senki, hogy ez az ott vagy oda mit jelent.

Mondom, még az is furcsa volt, hogy valakinek ne adj' isten apja van. A nagyapákról nem is beszélve. Ilyen ásatag őslényekről csak Elek apó meséiből hallott a legtöbb magamfajta, háborús gyerek.

Ami engem illet, azok közé tartozom, akik öregapjukról is őriznek emlékeket. Az öregükről? Hiszen ma már fiam lehetne ez a kisöreg!

A maiak tudni sem akarják, hogy előttük is éltek itt a földön emberek. A legjobb esetben is csak megmosolyogják a régi idők kázu-sait mesélgető fogatlan vénembereket.

Engem azonban még másképp neveltek. Az én időmben úgy tudta a gyerek, hogy az idősebbektől tanulni lehet. Tudom, hogy — annyi baj legyen! — szél ellen beszélek, amikor megpróbálom róla, nagyapámról is összeszedni az emlékeimet. Nincsen sok, kurta-furcsa lesz ez a memoár. Ám legyen!

Kisiskolás voltam azokban az időkben, hat-nyolcéves forma gyerek. Reggel ő kísért el az iskolába. No, nem gépkocsin. Akkor Budán még gyalog jártak az emberek. Én pedig csak így, útközben tanulgattam tőle az életet.

Többre nem futotta az időnkből. Fiatalember volt, hatvan éves. Híres sebész: naphosszat véste, faragta a koponyákat. Azután jött a háború, és a mi kettőnk kapcsolatának is vége lett.

*

Nem jött be értem: hármat füttyentett, ti-ti-tá, ti-ti-tá, a kert végében, a ház előtt. Én pedig rohantam, nem egyszer útközben kaptam be a reggelimet. Az öreg kikérdezte a leckét, és csak utána beszélgetett velem.

Hívő ember volt, hagyománytisztelő, most utólag így képzelem. A maga módján, mert az egyenlőséget és a testvériséget is elmagyarázta, miközben a Názáreti tanítását próbálta megértetni velem. És hát, erre jól emlékszem, az oroszoktól se félt. A szocializmus — mondta — Jézus tanítása. Valami ilyesmi lesz nálunk is, ha bejönnek az oroszok.

Szegény anyám nem osztotta ezeket a defetista nézeteket. Ő még valami csodafegyverben reménykedett.

Egy szó mint száz, mentünk az iskolába. Az öregúr kézen fogva vezetett.

Negyed nyolckor volt egy csendes mise a Felső-Krisztinavárosi plébánián. Nagyapa gyónt és áldozott. Háromnegyedkor pedig,

percre pontosan, letett a Mackós iskola előtt, a Németvölgyi úton. Mondják, nyolckor már a kórház kapujában üdvözölte a portás. Fél kilencre bemosakodott, és jöhetett az első páciens.

Antibiotikum még nem volt azokban az időkben. Kalapáccsal törték fel a koponyákat a sebészek, és steril gézzel tisztogatták a sebeket. Nagyapa karján ugráltak az izmok, miközben a helyes kézmosás fortélyait magyarázta nekem.

Délben hazajött, ezúttal az ötvenkilences villamoson. Amikor megszólaltak a harangok, a leves már ott gőzölgött az asztalon.

Precíz ember volt, más nem is igen lehetett. Ebéd után nagyanyám betakarta egy skót kockás pléddelel, és az öregúr félórát pihent. Volt valami magánpraxisa is délután, de erről én már nem sokat tudok. Rémlik, hogy grátisz, Isten nevében fogadta a betegeket, akiktől mindenféle ajándékot: képeket, dedikált könyveket kapott.

Gyalog járt le a belvárosba is, csak este, visszafelé utazott a nyolcason.

*

Történt aztán, hogy megbetegedtem. Összeszedtem egy annak idején sarlachnak nevezett nyavalyát, amire egyetlen gyógyszer volt: a magaslati levegő. Mit ad isten, azokban az időkben tért vissza Erdély, ahol — mint tudjuk — egymást követik a magaslatok. (Azt, hogy honnan tért vissza, persze nem tudhatta egy gyerek.)

Útnak indultunk hát nagyapával, hogy keressünk magunknak egy hegyet. Két nap és két éjjel utaztunk, mire valahol Erdélyország peremén elértük a Radnai havasokat.

Izgalmas kaland volt. Az, hogy beteg lettem volna, eszembe se jutott. Óradnán kászálódtunk le a vonatról, onnan már valami buszféle vitt a hegyek közé, és tett le minket Radnaborberekre. A világ végén, mert itt aztán a köves útnak is vége szakadt.

Beszippanthattam a magaslati levegőt, ami — nagyapa dixit — meg fogja gyógyítani nagyvárosi nyavalyáimat.

Kettesben maradtunk. Tévedne, aki azt hinné, hogy a profeszszornak most már lett ideje foglalkozni velem. A hír, hogy a faluba fővárosi orvos érkezett, gyorsan elterjedt Boberekre. Reggelre már sorban álltak az ajtónk előtt a betegek. És ő — mi mást tehetett — itt is ellátta a pácienseket.

Én pedig lábadoztam. Egy kicsit irigyeltem, egy kicsit sajnáltam a körülrajongott öreget.

A védenicei természetben fizettek. Puliszkával — mondta nagyapám. Lesz mit ennünk! Ennünk, azám! Ma sem tudom, hogy az a sok málé hova lett.

Lassacskán kialakult valamiféle napirend. Hajnalban nagyapa ministrált, reggeli után a betegeket fogadta, ebéd után pedig, csakúgy, mint otthon, itt is lepihent.

Délután nagyokat gyalogoltunk. Észak felé itt volt fölöttünk az Ünőkő, a hóval fedett hegyek, délnek a vidáman csobogó patak. Nagyapa szerette a matematikát. A kiszámítható dolgokat. Emlék-

szem, még a víz sebességét is megállapította. Leléptünk száz métert, és rátettünk erre a nevesincs vízfolyásra egy papírcsónakot.

A favágók hosszú, csupasz törzseket csúsztattak le a völgybe. Izgalmas látvány volt amint egy-egy törzsök nagy robajjal, méteres ugrásokkal ledübörgött a hegyoldalon.

Az emberek nagyokat köszöntek, nagyapa mindenkivel beszélgetett. Volt egy kalandunk is, fenn, az örök hó határán. Aznap elkísért minket egy apró, fekete kutya. Ez, szegényke, nyilván előreszaladt, mert hirtelen nagy, lomha árnyék ereszkedett fölénk, felkapta, és már vitte is a keservesen vinnyogó kis állatot.

Hát csak így. Piacos napokon hosszú sorokban lépegettek Borberekre a pásztorok. Hozták a túrót, a sajtot, a vaját. Nagyapa ministrált, sétálgatott és gyógyított.

El ne felejtsem: volt egy kocsmá is a falu közepén, ahol hajnalig táncoltak, mulatoztak a népek piacnapokon. Meglestem volna őket? Nem emlékszem biztosan. De tény, hogy az egyik nótát, amit minden este fújtak, ma is betéve tudom.

*

Elmúlt a nyár, véget ért ez az erdélyországi kaland. A beteg — mint akkor mondták — gyógyultan távozott.

A folytatás? Nagyapám házára bombát dobtak az amerikaiak. Nem sok dolog maradt utána. Azt is széthordták. Nekem nincsen más emlékem tőle, mint egy dobozra való sárga, maszatos papíros. A budapesti munkásbiztosító pénztár bizonyítványa, 1911-ből, a hivatali eskü szövege, amelyet mint „díjtalan gyakornok” 1908-ban letett. A koronával ékesített aranykereszt, amit Zita királyné adott át neki 1918. október 18-án, és így tovább, adományok és kinevezések hosszú sora. Csupa lemosott és kivasalt okirat, amit az ostrom után a sárba tapostak a lovak.

Végezetül, egy írás, az anyák védelmében, ami 1908-ban, a Katolikus Szemlében is megjelent. Nagyapa nem volt író ember. Más írásbeli művéről nem tudok. Kétkezi munkás sokkal inkább: véste a koponyákat egész életében. Mondhatni: keményen dolgozott.

Vidéki ember volt, szerette a kertet. A ház körül különös gyümölcsfákat: naspolyát, japán barackot ültetett. Azokban az időkben még nem épült be a Sas-hegy. Néha még a ház közelében is lelőtt egy-egy fáciánt vagy nyulat.

Vasárnap kirándulni jártunk. Az Ördögórom és a Kakukkhegy felé, vagy fel a Svábhegyre, hol fogással, hol pedig gyalog. Élt egy barátja a Sas-hegyen. Vasárnap ez a Polónyi úr is sétálgatni szokott. Ha találkoztak, a két lódenkabátos megemelte a kalapját:

— Alászolgája! — köszöntek ünnepélyesen. Ki tudja ma már, hogy ez az *alá* alázatost jelent!

Az építkezések előtt mindig megálltunk. Soha nem mondta, de fájt neki, hogy tönkreteszik ezt az istenáldotta vidéket a konjunk-

túralovagok. (Ma úgy mondanánk: az úgazdagok. Ma ők betonoznak. De tönkretenni való mára egyre kevesebb marad.)

Elbeszélgettünk a kőművesekkel. Nagyapa szerette ezeket a jókedvű vidéki fiúkat. Egyik-másiknak még a nevét is tudom. Ma, félévészázad után, amikor a legtöbben már a Don-kanyarban nyugszanak.

Mit mondjak? Régi vágású úr volt a nagyapám. Az a fajta, akiből mára mutatóba se maradt. Még csak vezetni se tanult meg. Kijárt hozzá Feller úr, egy oktató, de hiába. Nagyapa nem ismerte a rükcvercet. Nem tudta megzabolázni a gépkocsikat.

*

Utoljára 1944-ben, karácsony este láttam. Megjött a Jézuska, elénekeltük a Mennyből az angyalt, a nagyszülők, mi hárman, unokák, a szakácsnő és a szobalány, Solti Rózsi, aki később az öregekkel együtt a romok alatt maradt.

Emlékszem, még énekeltünk, amikor megszólalt a fali telefon. Egy kollégája hívta nagyapát. Amikor letette a kagylót, az öreg csak ennyit mondott:

— Húvösvölgybe bejöttek az oroszok.

— És? — szipogott nagyanyácskám.

— És semmi.

Vacsoráznak. Karácsony este van.

Ezek voltak az utolsó szavai. Búcsú nélkül rohantunk keresztül a kerten, vittük az ajándékokat. Hogy én mit kaptam, nem tudnám megmondani. De arra jól emlékszem, hogy a két cselédlány csatos, bőrkötéses imakönyvet kapott.

Minket még aznap éjjel átpereltak a pesti oldalra a katonák. A hidak a levegőbe repültek. Budával megszakadt a kapcsolat.

Emlékszem, anyánk minden reggel sorba állt kenyérért a Baross és a Mária utca sarkán, én pedig naphosszat tárcsáztam a nagyszüleimet. Huszonöt-hetvennégy-huszonöt. Egy ideig kicsengett, de később csak foglaltat jelzett a telefon.

Tavasszal kerültünk vissza Budára, a katonák építettek egy ponton-hidat. A nagyszülők már nem éltek. Egy bombatölcsérbe temette őket a házmester és egy Velák úr nevű vasutas.

Anyánk — mint mondják — exhumáltatta a holttesteket. Nagyapa szörnyet halt — mondták. Nem szenvedett. Úgy feküdt ott, a skót kockás plédbe csavarva, mint aki éppen csak lepihent. Nagyanya elvérzett. Még sokáig sírt a romok alatt. Hogy Solti Rózsi élt-e még? Erről ott, a gödör előtt nem beszélt senki sem.

Farkasréten temették újra őket. Anyánk a mosdó márványlapjára vésette a nevüket. Emlékszem, talicskán toltuk fel a temetőbe a két márványlapot.

A kriptában később hajléktalanok húzták meg magukat. A korporsókat eltűzelték. Mire sikerült elzavarni őket, a kriptában egyetlen csupasz lábszárcont maradt.

*

Hát igen. Volt nagyapám. Hogy tanultam-e tőle? Nem tudom. Anynyit mindenesetre, hogy vénségemre precíz, pontos ember lettem én is. Nap mint nap szótlánul, megátalkodottan végzem a dolgomat. Vésem a koponyáikat, ceruzával, fehér papíron.

És hát a testvériséget ismételve én is, valami olyasfélét, amit Jézus tanított. A szabadság, ez az illúzió (ez a maszlag) az én életemből valahogyan kimaradt. (Arra, hogy senki sem egyenlő, megtanított a tapasztalat.)

Az új dolgokkal én is hadilábon állok. Nincsen autóm, és nem *emilen* küldözgetem a kéziratokat. Egyszer úgyis vége lesz ennek a virtuális világnak, ami most a nyakunkba szakadt.

Végül, az elesettekhez húzok én is. A Katolikus Szemlében róluk írom a dolgozatokat. (Elmúlt száz év, sok minden megváltozott: a katolikusról például a h-betű lemaradt.)

Volt egy szobor a családi kriptán. Nagy, nyitott könyvön ül egy bagoly. „Krisztusnak szeretete serkentett engem!” — hirdette a felirat. Hit és tudás. A bagoly nemrég elrepült, a felirat lekopott. Nagyapa sírján csak a nagy, nyitott könyv szomorog.

Most pedig lejár a kriptá tulajdonjoga is. A temetőt eladta az állam. Az üres katakombát lerombolja az új tulajdonos. Más kerül a helyére. Nagyapámról csak ez a néhány sor marad.

JUHÁSZ ANIKÓ

A város

*A város honfoglalása volt ez a
folyó partján,
kitakarózott lassan a művelt
mezők idejéből,
s lármákat futtatott rá még az
éjszaka legmoccanatlanabb,
legrégebb óta terpeszkedő csendjére is.*

*A lelkekben kikalapálta a
fémes tartóvázat,*

*a villanyfény aranytűinek
aláfektette a huzalokon
kapaszkodó madarakat,*

*és aszfaltcsíkokba ágyazta be
az esti merengésben
elfutni akaró Tejutat.*

Fotó

Igen, egy fénykép készül majd
rólam és rólad és
rólunk is minden bizonnyal,
ha egymáshoz
közelebb megyünk,
s egy pontozódik ki
csupán...
az égbolt.

Ott állunk majd a ház előtt.
Bár állhatnánk akár a
tengerparton is.

Nyitott szemünkhöz
kamerát emelnek,
s a csontig látnak a kamera
mögött igyekvő szemek.

A képen a keziink egymáshoz
ér. S fehér sirályok repkednek
csontjainkban. Nagy az a
tenger nekik, mely bennünk
hullámszik már évek óta.

A pihenéshez kellően
megtámasztott cölöpök kellene,
és sirálylábakhoz szokott apró,
édes felületek.

Tollukon víz csillog,
görbül befelé,
akár a visszanező napsütés.

S a fotókon felcsap a víz.
Az égboltra támaszkodna ő is,
akár a halandó, ki,
ha testéről leszakad,
az esés helyett inkább
lelkét ereszti szabadon.

ZEKE ZSUZSANNA

Konok Tamással

Konok Tamás (1930) Kossuth-díjas festőművész. Beszélgetésünk alkalmával műteremlakásában látott vendégül.

A festészet mellett az irodalom is helyet kapott az életében, hiszen barátai között jelen vannak a kortárs irodalom kimagasló alakjai, köztük Juhász Ferenc.

Juhász Ferencsel az ötvenes évek elején ismerkedtem meg, de barátságunk megszakadt a forradalom után, mivel Párizsban telepedtem le. 2000 körül, amikor hosszabb időre hazajöttem, újra felvettem a kapcsolatot Feriékkel. A Petőfi Irodalmi Múzeum felkért, hogy fesse meg az arcképét, amit örömmel vállaltam. Több kiállításomat pedig ő nyitotta meg. Így gyakran láttuk egymást és a mai napig ő az egyik legkedvesebb barátom, mint annak idején Weöres Sándor volt. Sándorral és feleségével, Amyval az ötvenes években a sárospataki alkotóházban heteket töltöttünk együtt, ahol írók, zenészek és képzőművészek a Pataki várban dolgoztunk. Ott ismertem meg Ligeti Györgyöt, Frankl Pétert, Borbély Gyulát és feleségét, Vadas Ágnes hegedűművésznőt, majd az ő révükön Kurtág Györgyöt és az akkor induló Petrovics Emilt, akivel haláláig közeli barátok voltunk. Ő is Juhász Feriék baráti köréhez tartozott.

Olvastam egy korábbi interjúban, hogy Füst Milántól tanult esztétikát.

Eredetileg hegedűművészi pályára készültem és a Zenekonzervatórium növendéke voltam, de végül a festészet iránti érdeklődésem erősebbnek bizonyult. Felvételt nyertem a Képzőművészeti Főiskolára, ahová a bekerülés igen nehéz volt. 1948-ban ott kitűnő művészek tanítottak. Mestereim voltak Bernáth Aurél, Berény Róbert, és Barcsay Jenő, aki később atyai barátom lett. Füst Milán esztétikát tanított. Néhány órát tartott csupán, mivel több jeles tanárral együtt a rendszerváltás után elbocsátották. A vele való személyes találkozásomat egy súlyos, lázas betegség tette lehetővé, ugyanis Bernáth mesterem a felesége, dr. Pártos Alice kórházi osztályára szállítattott. A mellettem lévő kórteremben Füst Milán volt regeneráló kúrán. Már lábadozó voltam, amikor Alice főorvos asszony áthívott a szomszédba és bemutatott a mesternek. Amint egyedül maradtunk, megjegyezte: *Fiam, nekem tizenegy betegségem van. Mindegyik halálos és csupán tíz cigarettát kapok naponta, amitől még örültem is válok. Válogassad át a papírkosaramat és sodorjál a csikkekből legalább négyet!* — A tövig szívott maradékokból alig telt egyre, amitől haragra lobbant, de közben beszélt az életről, művészetről és mindenről, ami eszébe jutott. Látogatásaim nagy élményt jelentettek számomra. Később az ELTE-n heti egy alkalommal tartott előadást. A terem mindig zsúfolásig megtelt, még a folyosón is állt a hallgatóság, hiszen órái sámani erejűek voltak. Csinos lányoktól körülveve betegszéken ülve tolatta be magát a katedráig, majd az első sorokból kiszemelt ma-

gának egy szorgalmasan jegyzetelő strébert és annak adresszáta az előadását, amitől intim magánbeszélgetésnek hatottak szavai. Beszélt Arany Jánosról és Shakespeare-ről, majd hirtelen rászólt a kiszemeltre: *Idefigyelj fiam, te egy árva szót sem értesz abból, amit mondok, de szeretném, ha megértenél. Tudod, mi a te nagy bajod?* — a delikvens rémülten nézett. — *A te hibád, hogy túlzottan figyelsz. A dolgok megértéséhez laza lélekre van szükség!* Gondolatának igazságát csak később értettem meg, hogy a görcsös figyelem elzárja a lelket a benyomások hatásaitól. A fél füllel hallott jobban megmarad.

Berény Róbert műtermében találkoztam Weiner Leóval. A világon ő tudott a legjobban kamarazenét tanítani. Zenei előtanulmányaimra hivatkozva megkértem, hogy bemehessek az óráira. Úgy ült foteljében, mint ahogy barátja, Berény lefestette. Várta a vonósnegyes-órákra érkezőket. Jött a primárius a brácsással és a másodhegedűssel. A csellista otromba fülvédős sapkában érkezett, ormótlan hangszerét előre tolva dulakodott befelé. Weiner rögtön rászólt: *Már rossz!* — Remek megfigyelő volt. Beethoven 2. Rasumovsky kvartettjének első tételét repetálták. Az első öt taktust legkevesebb tizenötször ismételtette el, mire kibontakozott a zenei mondanivaló lényege. Akkor sejtettem meg, hogy a művészet az előadás perfekciója, amire törekednem kell.

A szép emlékek megmaradnak az akkori nehéz időkből is...

1949 nyarán balatoni körútra indultam két barátommal. A véletlen úgy hozta, hogy Balatonfüreden egy felhőszakadás Lipták Gábor házának teraszára űzött bennünket. Miután engedélyt kértünk, hogy kivárjuk a vihar végét, csodálkozva láttuk, hogy neves személyek érkeznek: Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Borsos Miklós feleségével, Bubával, Passuth Lászlóék, Vass Elemér, Németh László Ella asszonnyal és mások. Gondoltuk, hogy a ház mögött út vezet valami előadóterembe, és már indulni készültünk, amikor Liptákné, Pulcsi néni a házba invitált bennünket, ahol együtt ült az ominózus társaság. Gabus bácsi, a ház ura pénz nélküli mecénás volt, aki maga köré gyűjtötte hazánk neves tudósait és művészeit. Otthona a rendszerváltás utáni félelemtől bolyhos idők szellemi menedékhelye lett. — Akkor hozzám lépett Borsos Miklós, aki még jól ismerte apámat Győrből, és meghívott tihanyi házukba. — Mivel jó benyomást keltettünk, vendéglátónk felajánlotta, hogy verjünk sátrat kertjükben és töltsük náluk a nyarat. Szabó Lőrinc a ház állandó lakója volt a nyári hónapok alatt, és esténként felolvasásokat is tartott. Ma is előttem van szemébe lógó haja, amint a lámpafényben ránk tekintve versfordításait elemzi. — Így kerültem a nem várt vihar révén a nálamnál jóval idősebb jeles szellemi élet képviselőivel közeli kapcsolatba. Rendszeresen átjártam Borsosékhoz Tihanyba. Miklós szorgalmas amatőr hegedűs volt, és Buba remek vacsorái előtt együtt húztuk Vivaldi két hegedűre írt szerzeményeit. Összejöveleteink a budai Rómer Flóris utcai házukban is rendszeressé váltak, majd Párizsban emigrációm után nálunk töltöttek néhány hetet és sűrűn leveleztünk.

A képet vagy a szöveget tartja kifejezőbbnek?

A festmény irodalmi háttér nélkül, színek, formák vagy felülethatásokon keresztül önmagáért beszél, aminek megértését vizuális műveltségnek nevezzük. A magyarok az irodalomban és a zenében alkottak egyetemesen nagyot. Tapasztalom, hogy még a neves íróink vagy zeneszerzőink többsége is — a szellemi elit — az átlagemberhez hasonlóan nem ért a képzőművészethez, és otthonaik falain vérfagyasztóan rossz művek lógnak. Mondjuk ki bátran, országunk vizuális analfabetizmusban él. Második hazámban, Franciaországban az írók és a képzőművészek együtt küzdöttek a kortárs művészet megértéséért a barikádokon. Gondolok többek között Apollinaire-re, Max Jacobra, André Bretonra, Aragonra vagy André Malraux-ra. Amikor a kollázstechnika az 1900-as években megjelent Braque és Picasso kubista festményeiben, a kritika és a közönség felháborodva kiáltotta, hogy a művészek használt újságpapírokat, borosüveg címkéket, fahulladék szemeteit dobják a nézők elé, ami a művészet végét jelenti. Védelmükre Apollinaire, a csoport szellemi vezére a következőt írta: *A kollázsselemek a sok kézen átment emberséggel áztatott anyagok, amelyek a művészet alkotóelemeivé nemesednek a kubisták alkotásaiban.* — A nyolcvanas évek végén a bázeli Kunst Museum Picasso és Braque kollázműveiből nagy kiállítást rendezett, amely életem egyik meghatározó emléke marad. A művek antik keretekben voltak kiállítva, melyekből sugárzott a megjelenítő erő szépsége. Meghatódásra, boldogságra, elmélyülésre adtak alkalmat, a hangoskodót pedig csendre intették. A nagyszámú közönség némán, szinte lábujjhegyen lépett a remekművek elé. — De példának mondhatnám John Cage szerzeményeit is, amelyek új írásmódja és hangzásvilága egyben a pop-art művészet meghatározó részévé vált a múlt század közepén.

A kollázs közel áll az irodalomhoz, hiszen ott a szöveg található a képzőművészettel, a festészettel.

Úgy is mondhatnám, hogy a 20. század a kollázstechnika kora volt. Alig tudok festőt mondani, aki ne készített volna kollázműveket. Füst Milánnál tett látogatásom alkalmával láttam, hogy íróasztalán kivágott szavak és mondatok hevernek. Ő is a kollázs elvét alkalmazta némely írásában, tologatva a kivágott mondattöredékeket különböző összeállításban. A zeneszerzők is gyakran alkalmazzák ezt a módszert. Utalnom kell azonban a kollázs és montázs fogalmi közti különbségre. Mindkettő francia eredetű szóból származik. A kollázs ragasztást jelent és a vizualitásban technikára utal, míg a montázs szerkesztési, kompozíciós elv, amely az $1 + 1 = 3$ elvével azonosítható. Ha egy kollázképen szerepel egy női alak és más elemek között egy gyermek képe, ösztönösen a család fogalma jut az eszünkbe, vagyis a harmadik személy: a néző fejezi be a látvány mondanivalóját. — Ugyanakkor magát a mesterséget meg kell tanulni. Hálás vagyok, hogy mesteremtől, Bernáth Auréltól megtanultam a természetelvű festészet lényegét. A háromdimenziós látvány művészi komponálását, helyes arányokban való megjelenítését a két-dimenziós képfelületen, ami alapja az összes vizuális művészetnek. E tudás hiánya a legelvontabb műalkotásról is lerí.

Tehát nagyon fontosnak tartja a tanulást, és nemcsak a festészetet, hanem más művészeti ágak esetében is?

Az irodalom a szavak és mondatok helyes szerkesztésével, illetve a gondolatmenet következetes folyamatának és fogalmazásának vonulataiból komponálódik. „Költő egyetem” nem létezik. Az írással foglalkozó a munkáját esetleg megmutatja egy jeles költőnek vagy írónak, aki véleményt vagy tanácsot adhat. Hasonló, de már metodikusabb ez a zeneszerzők esetében. Az előadóművészeteknek viszont módszertani iskolái vannak, a tudás csak évekig tartó gyakorlással sajátítható el, napi, órákig tartó gyakorlásokkal. — A vizualitás tanítása a 19. századig (az izmusok koráig) iparnak, úgy is mondhatnám, hogy iparművészetnek számított, ahol az inasok és a segítők a mester keze alá dolgozva, vagy a mester műveit másolva elsajátították a szakmát, és képessé váltak önálló munkára. Korunkban sok elképzelés és téveszme hadakozik egymással a tanításról. Meggyőződésem, hogy a mesterség alapjait, a fentiekben említett természetelvű festészetet el kell sajátítani minden vizualitással foglalkozó művészeknek. — Az alkotáshoz többek között még széleskörű műveltség is szükségeltetik. A tehetség önmagában nem elegendő. A buta léleknek nincs önkritikája és ízlésvilága provinciális marad. Berény Róbert mesterem osztályában volt egy rendkívül jó képességű, ügyes kezű kollégánk, akit nem sok ésszel áldott meg a teremtő. Ernyedetlen szorgalommal hozta képeit a korrektúrákra. Munkái tetszetősek voltak és magukban hordoztak valami giccstre hajló érzetet. Minden képét eladta, amire rendkívül büszke volt, azonban a művészettörténeti- és irodalmi vizsgákon tudatlansága minden elképzelést felülmúlt. Kíváncsian vártam munkáiról mesterünk kritikáját. Berény sokáig nézte festményeit, majd bölcsen a következőket mondta: *Tudja Attila, vannak kémikusok, akik nemcsak szakmájuk mélységeit ismerik és kutatják, hanem a tudományok más területein is járatosak, és élvezik a művészetet — és vannak szakácsok, akik ösztönösen kavarnak, sóznak, főznek és cukroznak. A nagy embertömeg pedig jó étvágygal lenyeli. Tudja, maga egy jó szakács.* — Barátunk nem értette mesterének finom iróniáját, sőt büszkén dicsekedett konyhamesteri minősítésével.

Itt szeretnék utalni a művészetek közötti azonosságokra és más-ságokra. Számos kísérlet, sőt tudományos tanulmány született a zenei színek és a festészetben alkalmazott *színek* közötti összefüggések meghatározására. Szerzeményeket komponáltak, amikor a hangzások időtartama alatt bizonyos hangokra színes elektromos fények gyulladtak fel. Számomra idegen maradt e próbálkozás. Nem értettem, hogy miért zöld a c vagy a fisz, és miért nem sárga. A szín teljesen más jelentésű a két művészetben. Hasonló a helyzet a *forma fogalmával* is. Viszont a ritmus megjelenik a vizualításban a formák összeállításának rendszereiben, a zenei vonalvezetés ritmikájában, és hasonlít a költészet rímeléséhez. A *szünet* a kottalapokon pontosan jelölve van. Az írott mű előadásában gondolatszünetet tart a felolvasás közben az előadó. A festményen viszont a formák közötti üres tér utal a szünet csendjére. A *kompozíció egysége* is azonos a művészetekben.

Jómagam tudat alatt is sokat profitáltam zenei tanulmányaimból. A tökéletes előadásra való törekvés a lényeg megjelenítése az összhangzás precizitásainak területein. Berény Róbert mesterem, aki kítűnő muzsikus is volt, tudva, hogy zenésznek készültem, több alkalommal képem festése közben összhangzattani példákön keresztül magyarázta a megoldás lehetőségeit.

Hogyan alakult a pályafutása tanulmányai befejezése után?

A tanulmányok befejezése után, mivel nem volt műtermem, hosszú hónapokat dolgoztam Zsennyén és Sárospatakon, ahol közeli kapcsolatba kerültem Bálint Endrével, Bartha Lajossal és Rozsda Endrével, az akkor betiltott Európai Iskola tagjaival, akikkel párizsi emigrációm alatt is közeli barátságban maradtam, majd révükön Kassákkal és Kornis Dezsővel is megismerkedtem. A forradalom után Barcsay Jenő tanáromnak köszönhetően Derkovits-ösztöndíjat kaptam. Számos kérvényezés után kijutottam Párizsba, ami döntően megváltoztatta a szemléletvilágomat. Nemcsak a galériákban és a múzeumokban látott műalkotások, hanem a mindennapi lüktető élet, az utcaképek, kirakatok, a forgalom és utazásaim élményei is hatottak művészetemre. Úgy éreztem, mintha addig álló helyből szemlélttem volna a világot. De most álljak ki festőállványommal a Boulevard Saint Michel sarkára? Éreztem, hogy valami mást kell elkezdenem. Kísérletezésekbe kezdtem és mindazt kipróbáltam, ami itthon akkor tilos volt. Másrészt a művészi alkotómunka önmegismerés és egyben filozófia is. Döntés, hogy mi érdekel a világból, mit szeretek, miben hiszek, és mi az, amit a végsőkig ki kell művelnem.

Végül az emigrációt választotta...

Visszatérésem után egy évvel meghívást kaptam egy neves párizsi galériától, ahol munkáimat még a kint létem alatt bemutattam. Többszöri elutasítás után ismét kiutazhattam. Kiállításomat a sajtó és a közönség elismeréssel fogadta a Galerie Lambert-ban, és meghívást kaptam Washingtonba egy újabb bemutatóra. Útlevelem meghosszabbítását a konzulátus megadta. Miután elrendeztem utazásomat, azonnali visszatérésre szólított fel a magyar hatóság. 48 óra alatt döntenem kellett. Végül az emigrációt választottam abban a tudatban, hogy többé nem jöhetek haza. Nehéz idők következtek. Kollégám segítségével Párizs legrosszabb negyedében, lift nélküli padlásfülkében laktam a hatodik emeleten, ahol nemcsak víz, de még villany sem volt. Az illemhely két emelettel lejjebb a lépcsőház fülkéjéből nyílt, amelynek hiányzott az ajtaja. Nem egyszer az ott guggoló lakóval a vásárlásból hazatérő szomszédasszony kedélyesen társalgott. Szobámhoz egy papírraktáron át, rozoga létrán kapaszkodva, csapóajtón át juthattam fel. A raktárban egy csöves húzta meg magát irtózatos bűzben, mivel a kukából az összegyűjtött sajt-maradékokat egy rég elromlott lámpa ernyőjében tárolta. Történt, hogy legkedvesebb barátaim, Fejtő Ferenc és felesége, Rózsi révén meghívást kaptam Jouve úr fogadására, aki államminiszter volt és lelkes képgyűjtő. Fényes lakásukban felesége (akinél kövőbb nő)

még életemben nem láttam) lépett hozzám és lelkendezett Fejtőéknél látott képeimért, és közölte, hogy vásárlás céljából felkeres műtermemben. *Szűlkös körülmények között lakom, de szívesen elhozom munkáimat* — feleltem. *Tudja, én imádom a romantikát* — és felcsillant a szeme. Nem volt visszaút. Másnap, autójukban ülve sofőrjük kérésére megmondtam címemet. A kormánynál ülő, szemöldökét felhúzva csak annyit mondott, hogy veszélyes. Akkor még tartott az algériai háború. A XX. kerület lepusztult volt, a terroristák búvóhelye, ahol gyanús alakok ólálkodtak és mindennaposak voltak az utcai razziák. Úrnőm nem bírta magát az örömtől, hogy végre lát valami érdekeset. Megérkezve a ház elé, kissé meglepte a kukákban randalírozó patkányok zörgése, majd megindultunk felfelé. Már az első emeleten fújatva borult a lépcsőház korlátjára. *Combien encore?* (Mennyi még?) *Már csak öt* — nyugtattam. Fent a papírraktárban hatalmas teste félájultan zuhant egy poros papírkötegre. Christian Diornál készült fekete ruhája úgy hatott, mintha egy szélmalom liszteládájába esett volna. Csak álltam és rémülten vártam. Csodálkozásomra csakhamar magához tért és kérdezte, hogy itt dolgozom-e. Némán a rozoga létrára mutattam, remélve, hogy a mászásra már nem vállalkozik, de feltápáskodott és már indult is. Félttem, hogy ez lesz az utolsó útja. Én mentem elől és fentről a kezemet nyújtottam. A létrafokok recsegtek, amikor feje megjelent a padló csapóajtájában. Már derékig fent volt, amikor hatalmas hasa beszorult a nyílásba. Se fel, se le. Az utolsó létrafokon állt, két karját a padlóra fektette és ráhajtotta a fejét. Nehezen lélegzett. Utolsó pénzemen vett pezsgősüveget bontottam és a padlóra helyezett papírpohárba töltöttem, amit fenéig felhajtott. Miközben újra töltöttem — gondoltam, ez nem is rossz megoldás, ha feljön, egymaga megtölti az öt négyzetméteres „műtermemet”. Így legalább könyökölhetett a padlón, és elkezdtem elé rakni képeimet. A harmadik pohár langyos pezsgő segítségével három képemet megvette. Hátra volt még a legnehezebb, a szorító nyílásból való kiszabadítás és a lejutás. Alulról motozást hallva tudtam, hogy a clochard megérkezett, akinek lekiáltottam, hogy tartsa a létrát. Vállaira tett kezem nyomására sem bírtam kiszabadítani. Kivert a verejték, a félelem. Ha vevőm az öt méter magasból lezuhan, irtózatos hájtömege palacsintává lapítja a csövest és meghalnak, engem pedig lefejeznek előre kitervelt kettős gyilkosságért. Lerúgtam hát cipőimet és óvatosan a vállára álltam. Hasa engedni kezdett a szorításból és kétségbeesett jajgatások közepette földet ért. A sofőr is keresésünkre jött, és úrnőnk karjait nyakunkra téve félholtan letámolygott az autóig. Így végződött a romantikus műterem-látogatás. Sajnos keserves a magas művészethez feljutni. Az eladáshoz pedig néha fizikai erő is szükségeseltetik.

Nagyon fontos a galériák szerepe, az Ön művei hová kerültek be?

A festő számára létkérdés, hogy nemzetközileg jó galériához kerüljön, amelyből kevés van a világon. Az érdeklődő rendszerint nem azt kérdezi, hogy mit festesz, hanem hogy kinél vagy. Feleséggel

szerencsénk volt, hogy 1970-ben a zürichi Schlégl Galériához kerültünk, akinek világszerte remek kapcsolatai voltak és nála állítottak ki a neves kortárs művészek. Munkáinkat rendszeresen bemutatta a Baseli Kunsmesse-n, Kölnben, Düsseldorfban, Berlinben és számos jeles nemzetközi kiállításon, és két évente önálló tárlatot rendezett új alkotásainkból. Általa kerültek műveink neves köz- és magángyűjteményekbe. Együttműködésük 24 éven át, a haláláig tartott. Szerződésünknek feltétele volt, hogy az év felét Zürichben töltsük, mivel a műgyűjtők szeretik közelebről megismerni a művészek munkahelyeit, személyiségüket és régebbi alkotásaikat, mielőtt vásárolnak. Ezért műtermet bérelt számunkra. Akkoriban a gazdasági krízis miatt a legjobb párizsi, londoni és amerikai műkereskedések nyitottak galériákat Zürichben, ami szellemi dinamizmust adott a városnak.

A képzőművészeti élet központja ma elsősorban Berlin, London, Zürich és New York. Aki ott él huzamosabban, az mindent láthat, ami aktuális a vizuális művészetekben. Nem véletlen, hogy a kortárs művészettel foglalkozó nagy galériák is ott vannak, amelyek az árakat alakítják. A potens vevőknek és érdeklődőknek oda kell utazniuk. A vizuális művészet, ellentétben a zenével vagy az irodalommal, mivel árucikket termel, nehezen és költségesen kommunikál. Hazánk soha nem állt a képzőművészet nemzetközi élvonalában, mivel provinciális volt. Akik nevet szereztek, azok Párizsban vagy Berlinben éltek. Potens vevőközönség, aki a kortárs művészet iránt érdeklődne, alig van. Külföldi művészek, galériásnak a nevetségesen olcsó árak miatt nem éri meg a magyarországi szereplés. Így a magyar festő vagy szobrász itthon nem tudja összehasonlítani műveit a nemzetközi porondon. Másrészt az elmúlt húsz évben az új magyar milliárdosok ízlésvilága nem jutott túl Munkácsy Mihályon, akinek még Párizsban is sikerült provinciálisnak maradni. Képarait itthonról licitálták az egekig.

Hogyan látja a mai magyarországi helyzetet művészeti szempontból?

Hiszek a művészet szabadságában, amely független minden hatalmon lévő párt elképzelésétől. Sajnos a negyven éves elzártság a legtöbbet a vizuális művészeteknek ártott. A szocialista realizmus nem volt más, mint heroizmussal felpumpált narratív átlaglás kötelező megjelenítése, ami elől elmenekültem. Ma az oligarchia elsőnek a kultúrát igyekszik a saját szolgálatába állítani, és ellenségképet keres az eltérő véleményben, mivel ösztönösen fél a szabad megnyilatkozásoktól. (A tudomány egyes területeire, mint például a medicinára, az ideológia alkalmazhatatlan, mivel nem létezett szocialista, kapitalista vagy nemzeti sebészet.) Az állam feladta, hogy a pártérdekektől függetlenül segítse az értékálló kultúrát, és ne akarjon beleszólni abba, amihez nem ért. A történelmi múltjából egyedül a jó művészet időtálló. Hivatkozhat rá az ország és gyarapítja az emberiség közös szellemét. — Második hazám, Franciaország az elmúlt évszázadokban temérdek pénzt költött, nemzeti hova-

tartozástól függetlenül az alkotó művészek támogatására, a városképet szépítő épületek, szobrok, műalkotások és múzeumok létesítésére. A befektetés megérte, mivel Párizs szellemi központ lett, és a turizmus visszahozta az anyagi áldozatot és nemzetközi hírnevet adott az országnak.

Az állam fontos feladatának tartom, hogy olyan iskolarendszert támogasson, amely hangsúlyt fektet a művészet oktatására. A kilencvenes években itthonléteim alkalmával számos előadást tartottam a magyar rajztanároknak. A heti egy óra az egyetemes művészettörténet áttekintésére, a kortárs művészetről nem is beszélve, és a gyakorlati feladatok megoldására is elégtelennek bizonyult. A tanárképzés szintén sok kívánnivalót hagy maga után. Az intuitív érzékelésre való tanítás rendkívüli képességet követel a tanítótól, amely merőben különbözik az egzakt tudományokra való oktatásától. Napjainkban a modern pedagógia sokat foglalkozik a megérző képesség fejlesztésével, amely a lélek fontos építőköve. Kihat érzelmi világunkra és boldogságunk lehetőségére. Sokat gondolok Kodály Zoltán híres mondására: *A kórustagokból nem lesznek futballhuligánok.*

Kevés dologtól lehet jobban kifáradni, mint a múzeumok sokszor érdektelen termeiben való gyaloglástól. Az unalmas vagy gyenge művek előtt elmegy a néző. A jó szeműt a remekmű mágnesként magához vonzza. Feledteti a fáradságot, megihatottságot, áhítatot, boldogságot indukál. Az emlék belénk ivódik, és az idő múlásával, mint a hallott dallam, mely fülünkben motoszkál, újból vágyat kelt, hogy láthassuk.

Ön is azért fest, hogy sok ilyen pillanatot szerezzen az embereknek?

Ilyesmire nem gondolok. Azért festek, mert az alkotás boldoggá tesz. Az anyagok, amivel dolgozom, színes föld és kémiai úton nyert porok, amelyek különböző kötőanyagokkal kevert matériák. Szennyes foltot hagynak a ruhán, vagy gusztustalanul a köröm alá ragadnak. E matéria az alkotás közben valami megfoghatatlan metamorfózison át elveszti földi mivoltát és szellemivé válik. Önálló életre kel és visszanéz az alkotóra, és megszólal: *Ne nyúlj többé hozzám, mert elrontasz!* — Ekkor kell félretenni. A rossz mű nem tud át-szellemülni, festékanyag marad csupán.

Létezik tökéletes remekmű?

Számomra csupán tökéletességre való törekvés van. A legszebb női arc is hordoz apró hibákat. Biztosan látott már olyan mesterségesen összemontírozott fényképet, amelyen egy fél hibátlan emberi arc megfordított tükörképét illeszti egymáshoz a grafikus. Az eredményből félelmetes, a személyiségtől megfosztott fantom mered ránk. Mozart remekműveiben is nem egyszer találunk összhangzattani hibákat, amelyek erősítik a mű szépségét. Az óriásplakáton látható, fürdőszót reklámozó agyonretusált nővel nem kívánnék vacsorázni, vagy idilli erdei sétára menni, mivel az ilyen steril perszónából egy szó sem igaz. Fejtörést okozna az írónak olyan

megrázó drámát írni, ahol példás összhangban van minden: a szülők szeretik egymást, a gyermekek szófogadók, illedelmesek, jól tanulnak, nem kenik össze baracklevárral a frissen mosott asztalterítőt, sőt kutyájuk is jól fésült, nem piszkít a szőnyegre, hálás szeretettel tekint gazdáira és csak a boldogság biztos szép jövője ragyog áldott együttlétükből. — A „facteur d'imperfection” (a tökéletlenségi faktor) belénk van programozva. A jót csak a rossz ellentéteiben tudjuk érzékelni.

Az informatika kora változást hozott az élet számos területén. Minden a *showban* történik. A képernyők híradói, a kabarék mulattatásai, a műsorok szerkesztése, az államfők fogadásainak és az egyházfők szertartásainak közvetítései, sőt a háborúk borzalmainak tudósításai is a *showban* jelennek meg, ami egyenlő a tömegírtással: fény és kápráztatás. A rivaldafénybe kerülés, a hatásvadásszat, a monumentalitás bővölete a többet láttatás, mint amit az igazság pusztá ténye jellemez. Az új — a réginek új csomagolása. A valami szenzációnak mindig történni kell elve. A *show* nagyhatalom. Ami nem abban történik, az megsemmisül. Mindaz, ami a *showban* színre kerül, az a *performance*. Teljesítményt, eredményes fellépést jelent, vagyis sikert. (Példának említhetem a pozitívan lezárt üzleti tárgyalást, az asztronauta úrsétáját, az akarnok politikus választási győzelmét vagy a sikeres bankrablást.) Az egyénesített *show* (énünk képe), az *image*. A management iskolák énünk deformálására tanítanak: új arcra, amit a tömegízlés érdekesnek és szépnek érez. Ez esetben a szépség egy klisé, „ami jobb az eredetinél”. Az érvényesülni vágyó ezekbe a klisékbe igyekszik behelyezkedni. A plakátok és reklámok az egyéni karakterektől megfosztott emberi testet mint szépségideált népszerűsítik, amit a tömeg elfogad, és azokra mint ideálokra tekint. Ezt keresi a rivaldafénybe vágyó művész is. Így születnek a sztárok, a ma hőseit megtettesítő Tarzanok, Belphegorok, Zorrók, vagy a Dallas-sorozatok idióta szereplői. Ők a „bomba sikerek”, a „pillanatok hősei”.

Védekezni ez ellen csak humorral lehet. A jó vagy magasnak nevezett művészet csendes. Az alkotó a maga örömeire dolgozik, ami boldogságot csak önmagának vagy mindössze néhány rokonléleknek jelent. Így volt ez régen is.

Az üldözött egyház szenvedése a Jelenések könyvében

TAKÁCS GYULA

1947-ben született. Katolikus pap, a PPKE HTK tanára, Csörötnek plébánosa. Legutóbbi írását 2013. 12. számunkban közzöltük.

Avilai Nagy Szent Teréz *Önéletrajzának* 2012-ben Budapesten a Jel Kiadónál megjelent kiadásában az előszó szerzője úgy jellemzi Szent Terézt, mint aki „elérte az ebben az életben elérhető legnagyobb közösséget Istennel...”, s „tud erről a közelségről, s a teljes ide vezető útról beszélni”. Az Istennel való közösség *közelséget* jelent, olyan közelséget, amely *közvetlenség*, akadályt, elválasztó falat, sem hosszúságnak, sem mélységnek távolságát nem ismeri — ez a közvetlen közelség az unió, az egyesülés az Istennel. Az ‘ide vezető úttal’ kapcsolatosan az említett előszó szerzője ezt írja: „Ezen út során Isten nem veszi ki az embert a világból, hanem épp ellenkezőleg, arra teszi képessé, hogy korának terheit és tragédiáit teljes mértékben átélve minden körülmények közt fel tudja mutatni az Ő szeretetét. Teréz is ezt tanúsítja.”

Nemde a Jelenések könyvének egyháza épp ilyen. Ez az egyház az Istennel és az ő Krisztusával, a Báránnyal ‘bír közösséget’ (vö. Jel 14,1.5; 15,2). Az egyház állapota az Istennel való unió, a közösség Istennel. Az egyház a dicsőséges szent egyháza. — De az egyház az ‘út’, az exodus egyháza is. És a világ sivatagában vezető út során az egyház hordozza és átéli „korának terhét és tragédiáit”. Az egyház tehát a szenvedés, a mártírium egyháza. Ahogy Jézus mondta: „nem vagytok a világból”, de „ők a világban vannak” (Jn 15,19 és 17,11). Isten a vele egységben lévő egyházat, az Istennel való egység útján járókat nem veszi ki a világból. Az egyház a világban van — és ez nemcsak annyit jelent, hogy rázuhannak ennek a kornak, ennek a kozmosznak a tragédiái és terhei, hanem át is éli azokat, szolidáris velük, empatikus teljes mértékben.

A Jelenések könyve nem érthető meg helyesen annak kozmosza, ‘világa’ nélkül — anélkül, hogy ne tudnánk: Isten ezt a világot szeretete, és Egyszülött Fiát áldozta érte. A földön élő egyház ennek a szeretetnek a mártírja, és ennek az áldozatnak részese. Amikor a Jelenések könyve a világról beszél, vajon mire szolgálnak a ‘világot’ sújtó ítéletek képei, a kénköves csészek borzalmi, a pusztító lovak és lovasaik kataklizmái? Nem arra, hogy ne legyenek? Nem arra, hogy Aki nem akarja a halált — a bűnös halálát sem — megszólítsa őket, a koldusokat és bénákat, a terek sarkain állókat, és felfogadja azokat, akik senkinek sem kellene már, hogy a menyegzős lakomára,

az unió, a közvetlen egyesültség ünnepére hívja meg őket? Nem arra szolgálnak a felnyitott pecsétek és harsonák hangjai, hogy a kien-gesztelődés evangéliuma legyenek? Ahhoz a 'világhoz' szólnak, aki-
ket az Isten szeret, a 'bűnösök egyházához'. És bizony aligha talál-
nánk meg helyünket az Isten szent egyházában, ha nem az utolsó
helyet foglalnánk el, ha nem ismernénk fel magunkat a bűnösök meg-
számlálhatatlan sokaságában. Hogyan is látnánk meg a felhőkön El-
jövőt, ha nem vernénk a mellünket (vö. Jel 1,7)?

Az egyháznak, amely az Istennel van unióban, amelynek léte transz-
cendens, mert transzformálódott az Istenbe, mégis — helyesebben pon-
tosan ezért — az a feladata, létének anyaga és funkciója, hogy márt-
tírja, tanúja legyen annak a szeretetnek, amely éppen erre a világra
irányul. Az egyház az Isten szeretetének felmutatása kell, hogy legyen,
vagyis az egyház élete a tanúságtétel mártíriuma, mégpedig éppen azon
alapvető oknál fogva, hogy ő egy a Krisztussal. Az egyházzal egységben
levő Krisztus pedig azt mondja: azért jöttem a világba, hogy tanúsá-
got tegyek az igazságról. És az ő igazsága a kereszt volt (Jn 18,37).

A Jelenések könyve az Istennel való unió közösségként megélt misz-
tikumának, ugyanakkor kis túlzással az egyház szenvedéseinek a köny-
ve. Tovább lépve: 'a' szenvedések könyve, amelyben az egyház szen-
vedéseit körülvéve a világ szenvedései hömpölyögnek. Kis túlzással
mondva, mert ez a könyv ugyanakkor a vigasztalások könyve,
amely úgy vigasztal, hogy valóban a szenvedőt vigasztalja meg. Nem
mellébeszél, hanem előtérbe helyezi a szenvedést, a világ szenvedé-
sét, azt az átkot, amelyet a világ visel a boldogságtól való elszakí-
tottságában, ahogy reázúdulnak a csészeknek, a harsonáknak katak-
lizmái, és ennek a kohónak éppen a kellős közepében, vagy éppen a
legmélyén ott áll a szenvedő egyház. Miközben a mű egy pillanatra
sem engedi elfeledni, hogy ez az egyház egységben, unióban van a
boldog Istennel. A mű tehát az Istennel való közösség útja, amely nem
mindig széles és egyenes, ahogyan a földre leszállt mennyei Jeruzsálem
körmeneti útja, hanem keskeny is, és görbe vonal, de Isten ujjá ír raj-
ta, és ez a keskeny út Jézus. Vagyis amikor az egyház dolga, hogy Is-
tennek, a Szeretetnek mártírja legyen, akkor éppen emiatt ő a szen-
vedés vértanúja, a szenvedés tanúja és mártírja. Éspedig a *homoiósis*
= a *hasonlóvá válás* miatt, ami elsősorban a Krisztussal való egység, a
Krisztushoz hasonlóvá válás. Ebben a *homoiósis*ban benne van a test-
véreihez való szolidaritás, a testvéreivel való hasonlóvá válás is, Krisz-
tus testvérei pedig a világ, és ezért az egyház testvérei is a világ.

A Zsidókhöz írt levélben Krisztusról ez áll: „kelltt minden szerint
a testvérekhez hasonlítottatnia” (Zsid 2,17). A *kelltt* az isteni akarat vég-
zése. A *testvérei* pedig azok, akik közé jött, ahogy a Szent János-evan-
gélium Prológusa mondja: „az a sötét, amelyben világít” (Jn 1,5), azok
az övéi, akik nem fogadták be (Jn 1,11), ő azonban nem hagyta ma-
gukra őket. Ennek a sorsnak — ami nem sors, hanem a szeretet — hor-
dozója, részese az egyház. Az az üldözés, amely üldözésként reali-
zálódik, és kitapinthatóan üldözésként fogalmazódik is meg, noha

erősen rejtjelezve a Jelenések könyvében az egyházzól, nem feltétlenül dualisztikus. Ugyan ennek az üldözésnek megvalósítója, a sárkány, a diabolos, az ördög, a sátán; ennek az üldözésnek realizálója a vadállat, aki a tengerből jön föl, és a másik vadállat, aki a tenger homokjára állított, azonban e dualisztikusnak tűnő ellentétek mélyén mégis inkább empatikusan és szolidárisan üldözött az egyház. Az egyház azért üldözött, mert magára vette a világ terhét és átkát, és hordozza. És hordoznia kell, mert egységben van azzal a Báránnyal, aki „hogy irgalmazó és hűséges legyen”, „mindenben hasonlónak kellett lennie testvéreihez”, azaz „ő maga is megtapasztalta a szenvedést és a kísértést” (Zsid 2,17.18). Ez az együtt érző lehajlás az a Krisztus, aki hűséges az Atyához, annak okán, hogy ő egy az Atyával. Az Atya ugyanis szeretete a világot, és azért küldte Egyszülött Fiát a világba, hogy élete legyen a világnak általa (vö. Jn 3,16). Emiatt a hűség miatt neki irgalmazóan kell a világban lennie. Miközben ő hűséges az Istenhez, miközben ő engedelmes a Szeretetnek, miközben ő egy az egyetlen Jóval, aközben ő irgalmazó az emberhez, a bűnöshöz, a megromlott-hoz. Jézus olyan orvos, aki beteggé is lett. Betegségeinket és sebeinket hordozta (vö. Iz 53,4). Ezt az örökséget kapta meg az egyház tőle, ezt a feladatot, hogy ennek a szeretetnek legyen mártírja, és ezért az egyház szenvedő mártír, a szeretet szenvedő tanúja.

Az egyház tehát az empatikus mártírium, és a misztikus unió. Az egyház realitása a misztikus unió az Istennel és a Báránnyal. Erről van szó a Prológusban már, hiszen ott találkozás történik a mű szerzője és a neki megjelenő Emberfiához hasonló között, de nem perszonális találkozásra redukálódik ez, hiszen az Emberfiához hasonló az egyházat jelképező hét kandeláber között áll, és kezében a hét csillagot tartja, amelyek az egyház teljessége. A Hét levélben ez az Emberfia diktál, beszél, bátorít és fedd, és ígér győzelmet, és a győzelem adományként ígéri önmagát, az élet fájának gyümölcsét az egyháznak, az uniót ígéri meg. A Hét angyal szakaszában a győzelem leírása található. Itt is szó van a győztesről (21,7: „a győző örökölni fogja ezeket, és leszek neki Isten, és ő lesz nekem fiú”). A mennyből alászállott Jeruzsálem víziójában az Istennel egységben lévő, a kristálytengeren álló sokaság dala hangzik (vö. 19,1–8). Az Epilógusban a Maranatha kiáltás, a „Jöjj el Uram, Jézus!” hívó és az „Igen, hamar jövök!” kérést megelőző ígélet (22,20) alakban fogalmazódik meg a Menyasszony és a Bárány egysége. Az egyház tehát reálisan a misztikus unió.

De az egyház historikusan az empatikus mártírium, és erről beszél a középponti historikus sziget. Az empatikus mártírium a szeretet passiója, mert az egyház Krisztus jegyeit viseli magán, a szeretet stigmáit. A középponti egység, a 10–11., illetve a 12–13. fejezet jellegzetessége először is, hogy belesimul a világot sújtó ítélet harsonazengésébe. A hét harsona, amelyek az ítéletek sorát írják le, a hatodik harsonánál megtorpan, és következik a 10. és 11. fejezet, amely az egyháznak ebben a világban tanúságot tevő hivatását fogalmazza meg. A hetedik harsona csak a 11,15-ben szólal meg, és ekkor nem annyira a büntető íté-

lés, hanem Krisztus királykodásának dicsőítése a téma. A 10–11. fejezet tehát ily módon beleilleszkedik a világ sodrába, és a világ sorsával egységet alkotva szerepel. A második megfigyelés, hogy a tanúságtétel ciklus és a szenvedés ciklus között folyamatosság van. A 12. fejezetet nem vezet be narratív bevezetés, ahogyan szokott lenni a műben az egységek előtt. Ennek a hiánya azt jelzi, és azt eredményezi, hogy a tanúságtévő egyház a szenvedő egyház alakjában ölt testet. Ennek a két blokknak az összekapcsolódását tovább erősíti a hármas *láttatott*, azaz „és megjelent” kifejezés. A hetedik harsona leírása alkalmával (11,19) elhangzik az első *láttatott*: „és felnyitott az Istennek a temploma az égben, és láttatott az ő szövetségének a ládája az ő templomában”; a sorozat a 12,1-ben folytatódik tovább: „és nagy jel láttatott az égben, Asszony, körülvett a nappal, és a hold az ő lábai alatt, és az ő fején tizenkét csillagnak koszorúja”; majd a trilógia a 12,3-ban fejeződik be: „és láttatott másik jel az égben és íme, tűznek nagy sárkánya”.

A három *láttatott* témája szerint összetartozó sorozatot képez. Az első *láttatott* a szövetség szándékát fogalmazza meg, az Isten akaratot. A második *láttatott* az Asszony szimbólumával az egyházat jelezve az egyház dicsőségét írja le, valamint az egyház szenvedését jelöli meg. Ugyanis az Asszony „körülvett nappal, a hold a lábai alatt, fején tizenkét csillagnak koszorúja” (12,1) a dicsőségbe öltözik, de a 4. versben megkezdődik a szenvedésének leírása, a Sárkány előtte áll, hogy felfalja szülöttét, a 6. versben az Asszony futott a pusztába, és a 13. versben a sárkány üldözte az Asszonyt. A 12,3-ban a *tűznek nagy sárkánya* az üldöző ellenséget jelöli meg. Az ellenség leírása tovább folytatódik majd a 13. fejezet két vadállatában, hiszen a két vadállat részint a sárkányhoz hasonló küllemű, részint a sárkánynak, valamint egymásnak a segítői lesznek.

Nem csupán ez a hasonlóság köti össze ezt a két fejezetet. Az az időszak, amelyben az egyház tanúságtétele és az egyház üldözése történik, egy és ugyanaz. A tanúságtétel ideje tehát egyúttal a szenvedés ideje. A 11,2-ben ez áll: „negyvenkét hónapig tapossák” a szent várost; majd a 13,5-ben: „negyvenkét hónapig tart a káromló száj hatalma”. Ez így egyértelműen az egyház ellen való támadásnak az ideje, de az első időadat, így az első cselekmény az egyház tanúságtételének blokkjában található. A 11,3-ban ezt találjuk: „ezerkétszázhatvan napig prófétálnak” a mártírok. Az 1260 nap 42 hónap, amely egyben ugyanaz a periódus, ugyanis ha egy hónapot a holdhónapnak megfelelően 30 naposnak vesszük, akkor $42 \times 30 = 1260$. A pusztába futott asszonyt „1260 napig táplálják” (12,6), vagyis ugyanakkor, amikor tapossák a szent várost, ugyanakkor és ugyanott prófétál az egyház, mint a szeretet tanúja, és ugyanakkor és ugyanott a pusztában van, de egyúttal Isten oltalmában is részesül. A 12,14-ben az „időt és időket és időnek felét” kifejezést találjuk az Asszony pusztában való tartózkodásának meghatározásaként, amely ugyanazt az időtartamot jelenti, mint a 42 hónap, és az 1260 nap, ami ugyanis 3,5 év. Az *idő* 1 év, az *idők* 2 év, majd az *idő fele* fél év. A 3,5 év pedig a 7 év fele, azaz a hetes jubileumi ciklus fele-

zése, ami annyit jelent, hogy az egyház létének vonatkozása van az Isten ünnepéhez, az Isten jubileumához, de valamiképpen mégis más módon realizálódik. Mind az üldözöttsége korlátozott és felügyelt, csak fele az egészsnek, mind a reá bízott teher és feladat kevesebb, mint a teljesség, csak annyi, amennyi tőle telhet. A két próféta holtteste az utcán „három és fél napig” hever (11,9). A 3,5 nap a 3,5 év párhuzama, és azt a szempontot teszi hozzá, hogy ez a Jézus pászkája utáni idő, vagyis az egyház ideje. Az egyház ideje ilyen összetett.

Vagyis ebben az időben, a mostban, amikor a világban van az egyház, egyszerre üldözött és egyszerre tanúságtévő. A léte mennyei, transzcendens lét, mert neve a Bárány életkönyvébe van feljegyezve, de ugyanakkor a Bárány bélyegét viseli magán. A puszta, ahova az üldözött asszony kerül, egyrészt a nélkülözés, a halál szimbóluma, a hely, ahol nincs víz és nincs élet, az Éden antitézise, de ugyanakkor a megmenekülés útvonala, az út az Istennel való unió közösségéhez. Ezen út már maga az unió, de ugyanakkor pusztai út, nélkülözésekkel terhes.

A szakasznak nagyon sok kapcsolata van az exodussal. Maga a *puszta* szó (12,6.14) is az exodusra utal, és ily módon a puszta az Istennel való bensőséges egység jele, a szövetség helyszíne. A halál bőségéből, a fazekak mellől az élet bőségébe, vagyis az Isten kebelére, a Kánaánba érkezik el az Isten népe. Az út során azonban korának terheit és tragédiáit teljesen átélve hordozza. Ózeás könyvében a pusztta-eszményről ez áll: „Azért íme én majd magamhoz édesgetem, és kiviszem a pusztába, hogy szívére beszéljek” (Óz 3,16). A Zsidókhoz írt levélben pedig: „Akikre nem volt méltó a világ, sivatagokban bolyongtak hegyek között, barlangokban és föld üregeiben” (Zsid 11,38). Az egyház egyszerre ott van, „ahol Krisztus van, Isten jobbán ülve”, hiszen „Krisztussal el van rejtve Istenben” (Kol 3,1.3), és ugyanakkor a ‘pusztában’, de itt is Istentől tanítottan, vezetetten, és oltalmazottan (vö. Óz 3,16).

A Jelenések könyve az egyháznak az egyházzól írt mű. Azért íródott, hogy az egyház megértse önmagát. Ne a szenvedését értse meg, hanem önmagát, önmagát megértve pedig találja meg a szenvedése helyét, vagy önmaga helyét a szenvedésben. Úgy értse meg önmagát az egyház, hogy ez a megértés vigasztalásra legyen, hogy megértse azt, hogy a világban van, sőt a világért, de nem a világból. Azért, hogy megértse önmagát az egyház Krisztus másaként, a kereszten kell önmagát megtalálnia. Mert az egyház szenvedése az egyház léte, és ez a szenvedés-lét a szeretet passiója. Az egyház Krisztus jegyeit viseli, a szeretet stigmáit. Tudván, hogy a szeretet viselete mégsem átok, és a szeretet arculata fénylő Isten-arc, mert a szeretet unió a Szeretettel, és a csak a szeretet unió a Szeretettel. Az egyház szenvedése ilyen szeretet, ilyen empátia — benne szenvedés a Szervedőben, benne szolgálat a Szolgában, az Engedelmesben.

Az egyház passiója kettős empátia. Egyrészt szolidáris a testvéreivel. Ha nem fogadják be testvérei, nem rázza le a port vádként ellenük, inkább maga is lehajol a porba, ha átkot mondanak rá, ő áldással vi-

szonozza az átkot. Úgy tesz, mint a verembe vetett József, aki testvérei életéért száll alá a halál országába, és amikor szembetalálja magát velük, akkor *Salommal*, *Békével* köszönti őket (Ter 43,27). Másrészt a szenvedés empátiája *em-patia*, *bele-szenvedés* az Istenbe. Ugyanúgy, amilyen Krisztus engedelmessége a halálíig, a kereszthalálíig. És ez az elsődleges, a megértés kulcsa és kiindulópontja, mert Krisztus misztériuma nélkül az egyház misztériuma nem érhető meg. Hogy az egyház önmagát megértse, ahhoz Isten cselekvését kell megértenie, Isten pedig nem másodlagosan avatkozik be a világ dolgaiba. A világ gondja, dolga az Istennek, mert Isten szerette a világot, és megszülött Fiát adta érte, és a Fiú nem kímélte önmagát. Mert a Fiú egységben volt az Atyával, ezért volt a kereszten. Isten nem kívülről felügyeli és igazgatja a világot, Isten szolidáris a világgal Krisztusban. Nem torpan meg, és nem veszíti kedvét. A Bárány nyírói előtt áll, és némasága nagy kiáltással tesz tanúságot: a Szeretet fáradhatatlan — és mindvégig megmarad. És Krisztus szolidaritása teremtette meg és határozza meg az egyház létét. Az egyház létét az egyháznak Istennel való uniója teszi értelmessé mind aktív mártírúmban, a tanúságtételében, mind passiójában, a szenvedés mártírúmban.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

<i>Elisabeth Kübler-Ross – David Kessler: Élet-leckék</i>	3.200,-
<i>Teréz Anya: Jöjj, légy a viláosságom!</i>	3.800,-
<i>Timothy Radcliffe: Vesd bele magad! Élet a keresztség és bérálás kegyelmében</i>	2.900,-
<i>Hogyan él a múlt? Szörényi Lászlóval beszélget Hafner Zoltán</i>	1.800,-
<i>Johannes B. Brantschen: Miért van szenvedés? A nagy kérdés Istenhez</i>	1.800,-
<i>XVI. Benedek: Isten velünk van minden nap</i>	2.900,-
<i>Timothy Radcliffe: Miért vagyok keresztény?</i>	2.700,-
<i>Leo Maasburg: Teréz Anya. Csodálatos történetek</i>	3.200,-
<i>Timothy Radcliffe: Miért járunk misére?</i>	2.700,-
<i>Pilinszky János: Keresztről keresztre</i>	2.500,-
<i>Joseph Ratzinger: Bevezetés a keresztény hit világába</i>	1.620,-
<i>Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona</i>	3.600,-
<i>A katolikus dogmatika kézikönyve I</i>	3.200,-
<i>A katolikus dogmatika kézikönyve II</i>	3.200,-
<i>Lukács László: Az Ige asztalánál</i>	1.740,-
<i>Paul M. Zulehner: A gyermek a család szíve</i>	1.520,-
<i>A szerzetesi hivatások gondozása – Sapientia füzetek 23</i>	1.500,-
<i>Öt évtizeddel a lelkipásztori zsinat után – Sapientia füzetek 24</i>	1.600,-
<i>Hitünk központi titka: a megváltás – Sapientia füzetek 25</i>	1.500,-

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

MÓZES HALLOMÁSAI (Fogda)ügynöki jelentések Mécs Lászlóról

„Ah, ah, következményeit vizsgálod
A tettnek, melyet perc hatalma súg.”
(Madách Imre: Mózes)

A Gödöllői Premontrei Perjelség Levéltárának munkatársaként, az elődök (Zimándi Pius, Fényi Ottó és Kardos Talbot Béla) kitartó kutatását folytatva, 2012 novemberében kezdtem el Mécs (Mártoncsik) László (1895–1978) jászóvári premontrei szerzetes-költő prózai és lírai alkotásait egy gyűjteménybe, a *Mécs László-versadatbázisba* (MLV)¹ összesíteni. Az MLV jelenleg folyóiratokban, kötetekben, audiovizuális eszközökön és internetes honlapokon megjelent vagy csak kéz- és gépiratban, illetve címében fennmaradtan összesen 2437 művet tartalmaz (ebből 343 fordítás).

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárába (ÁBTL) is elsősorban ismeretlen Mécs-verskéziratok után nyomozni mentem. A költő politikai rendőrségen keletkezett, hivatalosan 461 (összesen 511) oldalas vizsgálati dossziéját átnézve kiderült: a kihallgatási tervek, jegyzőkönyvek, összefoglalások forrásértékű dokumentumok. Segítségükkel rekonstruálható a Mécs-életrajz eddig fehér foltjának számítói, az önkéntes száműzetéstől (1944. november) az elítélésig (1953. december 18.) terjedő időszak. Az irodalom-, egyház- és politikatörténeti vetületen kívül — különös tekintettel a „Mózes” fedőnevű fogdaügynök eredeti, saját kézírásos jelentéseire — gazdag tárházát nyújtják az egyéni habitus, a mindennapi megélés narratíváinak is.

A célszemély

„Most világtörténelmi korforduló előtt állunk, amilyen még nem volt, mióta ember jár a földön. Korszak zárul 50 éves életemben, korszak zárul a magyar nép életében, korszak zárul a világ összes népeinek életében.”² Önbeteljesítő jóslatú, egyben kísértetiesen pontos Mécs László helyzetfelismerése a Szálasi-kormány megalakulását követő harmadik napon keltezett levelében. A *pisztrángok példája*³ ellenállásra buzdító szerzője maga az árral együtt sodródást választotta: életét az ezt követő bő kilenc esztendőben a realitás szülte rejtőzködés határozta meg.

A II. világháború után Mécs tartózkodását illetően különböző híresztelések terjedtek el, még az is felvetődött, hogy elhagyta az országot.⁴ 1948-ban Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter arra akarta rávenni Endrédi Vendel zirci apátot:

„Beszéljek Méccsel és mondjam meg neki, hogy bujkálását hagyja abba és lépjen ismét a közéletbe, mint költő. Ezzel kb. egy időben Sík Sándor költő a piarista szerzetesrend tartományfőnöke is közölte, hogy beszéljem rá Méccset, hogy írjon továbbra is verseket a nyilvánosság számára. Én úgy Ortutay, mint Sík Sándor üzenetét átadtam Mécsnek. Ő azonban lelki állapotára hivatkozva közölte, hogy nem akar a nyilvánosság előtt szerepelni. Ekkor én felvettem neki, hogy legalább szökjön ki külföldre és írjon ott. Mécs közölte, hogy nincs szándékában külföldre szökni.”⁵ Mécs „fészekhagyóságának” első lírai lenyomata a *Nemzeti Újság és Új Nemzedék* összevont lap 1944. december 10-ei számának hetedik oldalán közölt *Bujdosó ének*. Keserű szívvel kürtölte benne világga:

„Bujdosóvá lettem magam is hazámban”

Odüsszeiájának kezdetén Mécs Lászlót rendfőnöke, Gerinczy Pál, 1944. október végén „egy utolsó telefonparanccsal” Királyhelmecről Jászóra rendelte.⁶ Mécs a frontoktól szabadlt országban viszonylag szabadabb mozgása érdekében november 7-én, „személyazonosságának igazolására” az ózdi főszolgabírótól mint helyi (ózdi!) lakos, Mártoncsik József Emil névre⁷ egy civil ruhás (!) fényképpel ellátott hatósági bizonyítványt⁸ állíttatott ki. Ezután az alábbi helyeken és személyeknél szállt meg hosszabb-rövidebb időre: Borsodnádasd (1944. november; Ferjentsik János gyárigazgató), Győr (november; Harsányi Lajos kanonok, költő), Székesfehérvár (november), Bicske (december; plébánia), Ölbő-pusztá (december), Pannonhalma (december–1945. május; bencés főapátság),⁹ Csorna (1945. április, június–1946. május; premontrei rendház), Bakonybél (1946. június–1948. szeptember; bencés monostor), Badacsonytomaj (1948. október–november; Géczy Lajos plébános), Bakonybél (1948. november–1949. november; bencés monostor),¹⁰ Túrje (1949. november–1950. március; Horváth Benedek plébános), Bakonybél (1950. április–június; bencés monostor), Szent Györgyhegy (Kisapáti, 1950. július–november; Ify Lajos nyugalmazott plébános), Budapest (1950. december–1951. február), Pannonhalma (1951. február–1953. augusztus 22.; bencés főapátság).

Ez idő alatt dokumentáltan 351 „bunkerverset”¹¹ írt.¹² Házigazdáinak, öt felkereső kedves ismerőseinek — pénz szűkében — költeményei egy-egy másolatával „fizetett”.

„Nem megyek Rodostóba”?!

„Addig maradok míg minden kötél el nem szakad”.¹³ 1938. január 17-én még ezt írta Mécs László tágas királyhelmeci otthonában. Vajon miért

gondolta meg magát (1944 novemberére), s miért nem tért vissza később? Több oka is lehetett:

1. Az első, 1953. augusztus 23-ai ÁVH-s kihallgatását összefoglaló jelentés szerint: „A háború végén, a szovjet csapatok közeledtére fasiszta versei miatt félt a felelősségrevonástól”.¹⁴ December 7-ei ügyészégi meghallgatásán ezt határozottan cáfolta, mondván: „1944 novemberében nem azért kértem Mártoncsik József néven személyazonossági igazolást, mert attól félttem, hogy irredenta verseim miatt felelősségre fognak vonni, hanem mert vissza akartam menni a háborús események lezajlása után Csehszlovákiába.”¹⁵

2. 1923-tól az 1930-as évekre fokozatosan a magyar nemzet és Magyarország arcává, szimbólumává vált.¹⁶ Kora celebritásaként jelent meg a hatalom folyóirataiban, társadalmi-kulturális eseményein; utóbbiaknál mint „hivatalos előhang”. Holdudvarában tisztelhetette többek között Horthy Miklóst és Imrédy Bélát.

3. Szociálisan érzékeny lírájának kritikája nem kímélte sem a barna, sem a vörös diktatúrát.¹⁷

4. Műve indexre került. S bár az Ideiglenes Nemzeti Kormány 530/1945. M. E. sz. rendelete alapján 1945. április 28-án alakult úgynevezett Fasiszta Sajtótermékek Jegyzékét Összeállító Bizottság II. Jegyzékére „csak” az *Egy finn leányka képe* című versét vették fel, emiatt viszont megsemmisítésre ítélték az ezt megjelentető *Forgószínpad* (Budapest, 1940) és a *Mécs László összes versei. 1920–1940* (Budapest, 1941)¹⁸ című kötetét is.

5. 1948-ban Slachta Margit, a Szociális Testvérek Társaságának főnöknője, Endrédy Vendel apátnak az *Üzenem haza* című vers Mécs László szignálta kéziratát adta át.¹⁹ Mécs Lászlót a belügyi szervek a neki tulajdonított,²⁰ de valójában Wass Albertől származó költemény miatt is figyelgették (bizonyíthatóan) 1949-től.²¹

6. Mécs Lászlóra, mint magyar szerzetesre, a háborút követően Csehszlovákiában is börtön, internálótábor és/vagy kiutasítás várt volna, mint jó néhány felvidéki papra. Közéjük tartozott rendtársa, Bertram Brunó²² és Petrik Béla²³ radi plébános. Utóbbi így emlékszik vissza *Raboskodásom, 1945* című írásában: „Mécs László elmenekült, káplánja²⁴ kórházban feküdt, s így üres volt a helmei parókia.”²⁵

Színpadról kínpadra

Mécs ügyében „több éve folyik ügynöki bizalmas nyomozás, több hónapos megszakításokkal. (...) Több esetben tettünk őrizetbevételi javaslatot, azonban ismeretlen okokból őrizetbevételére nem kaptunk engedélyt.”²⁶

1952-ben (?) az ÁVH „Polgár”²⁷ fedőnevű ügynökét „operatív kombinációval” a győri és Győr környéki úgynevezett illegális klerikális csoportok felderítésére vetette be.²⁸ 1953 tavaszán Polgár-

Perepatitsnak Szabados Róbert plébános Mécs László 44 új versét mutatta meg. Április 27-én a Győr-gyárvárosi plébánián kölcsönadta Mécs *Magyarok misekönyve*²⁹ című szamizdat kiadványának egyik példányát,³⁰ amelyből az ügynök „a kompromittáló részt kigépelte”. Ezután „a következő operatív intézkedéseket kívánjuk végrehajtani: »Polgár« fedőnevű ügynökünkön keresztül megszerezzük a »Magyarok misekönyve« c. verseskönyvet dokumentálás végett.”³¹ Határidő: 1953. június 5. »Polgár« fedőnevű ügynökön keresztül megállapítani a Győrben lévő ismeretlen vasutas személyét,³² aki a Mécs-verseket gépeli. Határidő: június 15. »Polgár« fedőnevű ügynökön keresztül megszervezzük, hogy Szabados Róbert és Horváth Jordán Mécs Lászlót nevenapján látogassa meg ügynökünkkel együtt. A találkozás célja Horváth, Szabados és Mécs között lévő kapcsolat felderítése, esetleges terjesztő apparátusának megállapítása, Mécs pontos tartózkodási helyének megállapítása. Határidő: július 30.”³³ A látogatás Mécsnél „azért szükséges, mert (...) ha most történne őrizetbevétele, akkor feltétlenül ügynökünkre gyanakodnának. Azonban ha névnapja alkalmából látogatja meg Mécs Lászlót,³⁴ akkor nyilván sokkal többen fogják őt meglátogatni és nehezebb lesz kianalizálásra [sic!] részükről, hogy ki buktatta le Mécs László papköltőt.”³⁵

Augusztus 10-én a Belügyminisztérium (BM) IV. Osztálya újra javasolta,³⁶ 21-én Balácsi Béla őrnagy elrendelte Mécs László előállítását, amelyet 22-én a BM VI. Főosztályáról — többek között Bujtor Eszter törzssörmester közreműködésével — „demokrácia ellenes propaganda terjesztése és szerkesztése” vádjával végre is hajtottak Pannonhalmán.³⁷ Mécs László 23-ai vallomása³⁸ és írásos „felhatalmazása”³⁹ alapján három ÁVH-s tiszt megszerezte a Horváth János által a soproni Szent János-templomban eldugott⁴⁰ 200 Mécs-kéziratot,⁴¹ a *Magyarok misekönyve* példányával együtt.⁴²

A Pestvidéki Törvényszék és Fogda (PV, Házifogda) Gyorskocsi utcai épületrészének 203. cellájába⁴³ (magánzárkába) zárt Mécs László kihallgatása november 25-éig tartott. A vádirattervezet kihallgató tisztje, Kiss Toldi Ferenc hadnagy, a BM IV. Vizsgálati Főosztályának fővizsgálója november 26-án készítette el.⁴⁴

Mécs Lászlót első fokon a Budapesti Megyei Bíróság⁴⁵ (BMB) 1953. december 18-ai,⁴⁶ zárt ülésén, a B. III. 0633/1953–4. sz. alatt bűnösnek nyilvánította „demokráciaellenes irányzat elterjesztése és megerősítése érdekében kifejtett cselekménnyel elkövetett népellenes bűntettben, továbbá a demokratikus államrend elleni folytatólagos gyűlöletre bujtás bűntettében és hamis közirat felhasználásával elkövetett bűntettben”, s ezért 10 évi börtönre, teljes vagyonekkobzásra, a közügyektől 10 évi eltiltásra

ítélte.⁴⁷ Mécs esetében Nagy Jánosné ügyész a büntetés súlyosbítása, dr. Nagy István László kirendelt védő⁴⁸ enyhítése, valamint a minősítés miatt fellebbezett. A Legfelsőbb Bíróság (LB) Dr. Lázár Miklós vezette tanácsa⁴⁹ az 1954. április 27-ei zárt fellebbezési tárgyaláson, B. IV. 001074–1954/15. sz. döntésével Mécs László és Horváth János fellebbezését egyaránt elutasította, s az első fokú ítéletet helybenhagyta.⁵⁰

Mécs László, a budapesti Kozma utca 13. szám alatti Országos Börtön (OB, Gyűjtő[fogház]) Kis Fogházának 475–D–412. törzskönyvi számú⁵¹ rabja végül előbb szabadult: büntetésének hátralevő részét az Elnöki Tanács (ET) 1956. szeptember 11-ei⁵² határozatával kegyelemből elengedték.⁵³

Vizsgálati dossziéjában — jegyzőkönyvekben, ügynökjelentésekben, bizonyítékok felsorolásában, fényképekben stb. — 116, 1945 utáni költeményét említették. Ezek közül kilenc ismeretlen vers, pontosabban cím. „Mózes” október 22-ei jelentése⁵⁴ szerint a költő 60 vers szerzőségét elismerte, háromét nem. A bizonyítási eljárásban és a bírósági ítéletek indoklásában még további 11, „demokrácia- és Szovjetunió-ellenes” korábbi művére hivatkoztak.

Fedőneve: „Mózes”

Kiss Toldi Ferenc fővizsgáló október 15-én javasolta Mécs Lászlóra „fogdahálózat ráépítését”. Bár Mécs ekkorra már beismerte, amivel vádolták, valómását így akarták ellenőrizni, illetve újabb adatokat felderíteni.⁵⁵ A konspirációra Kiss „Mózes” fogdaügynök nevét terjesztette felettesei elé.

„Mózes”, azaz Elekes (Einsidler) József⁵⁶ 1927. március 23-án született Budapesten. Anyja neve Weisz Aranka. A VIII. kerületi Szent Benedek Katolikus Gimnázium Értesítői szerint végig kitűnő tanuló. Teljesítményét iskolája és az egyházközség ösztöndíjjal, tanárai az ifjúsági könyvtár segédkönyvtárosa titullussal jutalmazták. Utóbbi tisztséget VI. osztálytól látta el, s még egyetemistaként is művelte. 1945-ben érettségizett, majd tanulmányait a Pázmány Péter (1950-től Eötvös Loránd) Tudományegyetem magyar–német–latin szakán folytatta.

1951. október 11-én az ÁVH őrizetbe vette.⁵⁷ A BMB 1951. december 7-ei tárgyalásán a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése, fegyver- és lőszerrejtegetés, robbanóanyag-tartás, valamint fajtalanág büntetésében találta bűnösnek. 12 évi börtönre, teljes vagyonelkobzásra és a közügyektől 10 évi eltiltásra ítélték,⁵⁸ amelyet az 1952. április 7-ei LB-i zárt tárgyalás is helybenhagyott.⁵⁹ Elekest — „6-os” kartona⁶⁰ tanúsága szerint — 1952. február 22-én, az OB-ben szervezték be (fogda)ügynökknek. A „beszervezés alapja: presszió”, a „foglalkoztatás vonala: papszemélyek között”. Elsősorban bencé-

sekről — köztük egykori gimnáziumának igazgatójáról⁶¹ — jelentett: „Miután őrizetbevételem folytán kikapcsolódtam a klerikális befolyás alól, Kovács Géza á. v. százados úr jóindulatú felvilágosításai alapján pedig beláttam a szocializmus ügyének igazságát, a klerikális reakció aljasságát. Ez indított operatívjellegű megbízatások vállalására, — ami főleg Kovács Arisztid esetében járt szép sikerrel, — ezzel együtt pedig annak a munkának a megkezdésére, amelynek során részben saját tapasztalataim, de főleg a letartóztatott papoktól kiszedett adatok alapján eddig már kb. 1700 oldalra terjedő jelentést készítettem papi személyek demokráciaellenes tevékenységéről. Ez az anyag a Központban van és persze tartalmazza az említett pannonhalmi bencések működésének részletes ismertetését is.”⁶²

Mózes–Elekest 1953. október 19-én szállították át a Gyűjtőfogházból a Házifogdába, s november 9-én vissza.⁶³ Első jelentését 22-én, az utolsó, a tizenkettediket november 3-án körölte le. Összesen 47 oldalt⁶⁴ írt, egy kivétellel ceruzával. A konspirációt tartótsíjtjével, Kiss Toldi Ferencel gondosan megtervezték előre.⁶⁵ Mózes–Elekes jól szerkesztett, pontosan fogalmazott jelentéseket adott át akkor, amikor látszólag kihallgatásra vitték. Természetesen kellő kritikával kell ezeket a jelentéseket olvasni, de — ismerve a költő személyiségét — leszögezhető: a fogdaügynök nem esett túlzásokba.⁶⁶

Mécs László kezdetben szívesen vette Mózes–Elekes társaságát.⁶⁷ Aztán napról napra erősödött gyanúja, hogy fogolytársa besúgó, ezért egyre kevesebbet társalgott; ehelyett magában vagy suttogva imádkozott. Így győzedelmeskedett az ármányon a hit és a premontrai szolozsma (október 28.):⁶⁸ „Tegnap amint lementem, [Mécs László] hamarosan mosolyogni kezdett, majd engem is arra intett, hogy imádkozzam az ő módszere szerint, még hozzá egész nap. Röviden ismertette ima-módszerét, amely hihetetlenül komplikált, túlzásúfolt, teljesen önkényesen összeállított, és a legkülönbözőbb szolozsmák, ima-formulák stb. egész tömegét tartalmazza.”⁶⁹ Ezután a tehetetlen Mózes–Elekes így fakadt ki november 2-ai jelentésében: Mécs László „meg fogja kapni az őt megillető büntetést, és nem sikerül a felelősség alól kibújni ennek a furfangos klerikális szélhámosnak, aki irományaival oly jelentős kárt okozott a szocializmus ügyének, különösen az ifjúság vonalán, amint ezt a mi diákcsoportunk esetében is tapasztalhattam, hiszen a bencés kerítők oly buzgón terjesztették körünkben is az ő kártékony »nevelőhatású műveit«. (...) Azt kérném, tessék szíves lenni kivonni engem Mécs mellől, hisz a vele való együttlét már amúgyis eredménytelen.”⁷⁰

Elekes büntetését az ET 1957. december 4-én kelt, 004–1/11/1957. sz. határozatával kegyelemből el-

engedték.⁷¹ De Mózes nem szabadult. 1957-től tovább jelentett, többek között a (pannonhalmi) bencésekről,⁷² tanártársairól (1960-ban a csepeli csilagtelepi általános iskolában, 1961–1983 között az Eötvös József Gimnáziumban).⁷³ 1981-ben és 1983-ban névtelen, provokatív leveleket küldött több kollégájának.⁷⁴ 1983-ban mind a belügyi hatóság, mind gimnáziuma leleplezte kiletét. Munkahelyéről elbocsátották, az ügynökhálózatból kizárták (oka: „provokátortípus”), dossziéját 1983. december 20-án irattárazták.

A tanulmány írásakor még nem került elő az ÁBTL archívumából Elekes József ügynöki életútjára, tevékenységére és működésére vonatkozó teljes anyag. „6”-os kartonja és hat „M” dossziéja van (utóbbiak is 1956 utániak), a személyes információkat összegyűjtő „B”, illetve a (pannonhalmi) bencésekről szóló, 1952–1953. évi jelentései⁷⁵ egyelőre hiányoznak.

Dokumentumok

1.
[Fekete tussal kifestve: Tárgy: Mécs Lászlóra való ráépülésem tervezete.]⁷⁶

„Összeismerkedés, igyekszem bosszúsnak látszani a PV-re való visszahozatalom miatt, de az ő nevének említésére felmelegedek. Ezután röviden beszélek önmagamról, elhallgatva apámnak egykori munkásmivoltát és természetesen megváltozott ideológiai felfogásomat is. Ezután kifejtem, hogy gyanúm szerint miért hoztak ide vissza: elhallgatott részletek ügyemből, főleg diáktársaim szerepe és egy világi pappal való kapcsolat, esetleg egyetemi bölcsészkapcsolatok. Később, ha már kihallgatás történt, részletesebb kifejtés, de a pannonhalmi vonal kikapcsolásával. A kihallgatásaim sűrűségének indoka: nem szokás nagyon soká itt tartani visszahozott elitélteket. Ezzel együtt egyre több közlés ügyemről, kiemelve csoportunk vallásos beállítottságát: óvakodás pannonhalmi személyek intenzív szóbahozatalától. Társaim megnevezése, szerepük, bizonyos dicsekvés, de ugyanakkor annak sejtése, hogy az elhallgatott dolgokra előbb-utóbb fény derül. Ennek kapcsán a pisztoly-ügyben⁷⁷ ferdítés: annak helyét nem én vallottam be, hanem Sebestyén András [sic!] volt bencés diák, aki a Magasházy-ügyből⁷⁸ kifolyólag volt letartóztatva és erről az ügyről is tudott (e fogás kettős célja: bizalom fokozása magam iránt, egyben csendes figyelmeztetés arra, hogy nem lehet tagadni, mert mások úgyis »befűjűk«). Összehasonlítás a PV és a Gyűjtő állapotai közt, utóbbi javára; cél: mielőbb elkerülni innen, akár teljes vallomás árán. Kováts Arisztid és Solymos Szilveszter [sic!] felemlítése, viszonylagos jónak hangoztatása. Az ítéletet a nyo-

mozás alatti magatartás erősen befolyásolja. Tapogatózás a pannonhalmi vezetők tagjai felé Mécs ügyét és általában reakciós tevékenységüket illetően. Az egyes személyek szerepe, mennyit tudnak, kitapintása ellenálló-képességüknek. Az egyezmények megszegésével kapcsolatos manőverek. Esetleg külföldi kapcsolatok. Mécs bujkálása, versei és célzatuk, előállítás és terjesztés. Mécs kapcsolatai: bencések, saját rendtársai, világi papok (Balázs Lajos). Közben figyelemelterelő témák: irodalom, pszichológia és egyebek.

A Központból, Kovács Géza százados úr által tisztelettel kérem a Mécs-üggyel kapcsolatos nyomozáshoz a bencés vezetőség ügyében abból az anyagból, amit a bencés papok demokráciaellenes tevékenységének ismertetése során felküldtem, főleg az alábbi személyekre vonatkozó részt:

Sárközy Pál főapát,
Jámbor Mike főiskolai rektor és szociológia-tanár,
Nagy Vencel rendi főszámvevő,
Jávor Fidél spirituális és novíciusmester,
Kövér Alajos prefektus,
Kolos Berthold dogmatika-tanár, intenció-ügyi szakértő,
Békés Gellért római bencés központi főiskolai tanár, prokurátor,
Kál Adorján perjel,
Diósi Ákos főapáti titkár, irodavezető.

Tisztelettel kérem a Gyűjtőben működő operatív-csoport számára — Máté [Sándor?] hadnagy úr, Rác János alhadnagy úr — a következők [sic!] kérelmek közlését:

1. A felküldött nyomozási anyag másodpéldányát a gyorsírási jegyzetekkel együtt és egyéb feljegyzéseket visszaérkezésem legyen szíves őrizetébe venni az operatív csoport az anyag bizalmas jellege és az esetleges illetéktelen betekintés lehetősége miatt. Mindez jelenleg a B. II. 133. zárkában van.

2. A gépirót, Borbély László⁷⁹ lehetőleg tessék addig a 133. zárkában, mostani helyén tartani, nehogy áthelyezve más osztályra elfecsegjen valamit az anyagból.

3. Kováts Arisztid és Solymos Szilveszter [sic!] tessék a B. II. fsz. 25. zárkában továbbra is együtt hagyni az én helyem fenntartásával, mivel további munkám szempontjából adat-forrásként feltétlenül szükség van rájuk.”

2.
A tegnapi [1953. október 26-ai] jelentés folytatása [részlet]⁸⁰

[Mécs László:] „Ügyemben sokan lehetnek benn,⁸¹ első hetekben folyton hallottam infók érkezését.

Már csak rájuk való tekintettel is szeretnék gyorsan vallani, hogy ne kelljen nekik soká benn lenniük; ők már nyilván készek, csak én vagyok már hátra. Most már világos: mindenáron meg akarják semmisíteni Mécs Lászlót az ÁVÓ-sok [sic!], mert a pusztá neve már veszedelmes fogalom. Én már nem bánom, mi lesz, hamarosan úgyszólamó belebolondulok ebbe a szörnyűségbe. Állandó idegizgalomban vagyok, nincs egy nyugodt percem, nem tudom kialudni magam, ez a lámpa megőrjíti, a pricc kemény, a koszt kevés. Figyelj ide! A legnagyobb tanulság (...) az, hogy mindenki vall, mert vannak módszerek, amiknek nem lehet ellenállni. Ezért kikötöm nyomatékosan: ügyünkről semmit se beszéljünk, mert vagy kihallgatják készülékkel, vagy pedig valamelyikünket megszorítják, a másik felől kérdezik és a kényszer hatása alatt mindent elköpi. Kérlek, nekem ne mondj el semmit az ügyedről, nem akarok semmiről tudni, mert én egy gyengeakarátú ember vagyok, kényszer hatására kikottyantom. Én se mondok neked semmit, nagyon kérlek, ne is kérdezz, mert belőled is kiszedhetik a dolgokat, amit így tőlem hallanál. E mellett pedig rettenetes gyanúm támadt: téged az én ügyemben hoztak be ide. Diák vagy, vallásos vagy, ügyed szervekedésjellegű, nyilván hozzáam akarják ezt kapcsolni. Jövedeled előtt kevéssel kérdezett a hadnagy, ismertem-e Elekest? Ez csak te lehettél, mivel diákcsoportokról volt szó. (...) Különös, hogy itt majdnem mindenki egyedül van (...) és éppen mi vagyunk kettesben. (...) Én pedig nem is kértem társat, jól megvagyok egyedül is, egész nap imádkozom és elmélkedem. Megmondom őszintén — ne vedd sértésnek —, 1–2 napig örültem megérkezésednek, főleg azért, mert megtudtam tőled, milyen kedvezőek a Gyűjtő-beli állapotok ehhez képest, ez kétségtelen arra indított, hogy vallomástételem meggyorsításával a magam részéről előmozdítsam a mielőbbi elszállításomat; de most már jobb szeretnék egyedül lenni, főleg a miatt, mivel a veled való együttlétem nem lesz előnyös a már említett okok miatt, másrészt én különleges lelkület vagyok, pap, költő és tanár egy személyben, és enél fogva nem tudok átlagos emberekkel lelki harmóniát találni.⁸² Nem akarlak megbántani, teljesen bízom benned, de együvékerülésünk oka gyanús, és te akarod ellenére árhatsz nekem, ha egy hipnotizált, injekciózott állapotban tett vallomással elmondod, miről beszélünk. Már az is gyanús lesz, hogy eddig így összelegeledtünk, hisz korkülönbségünk tetemes, és te normális fiú vagy, én pedig egy exaltált, beteg lelkű, túlfinomodott érzékű költő. (...) Majd, ha már túl leszünk az ítéleten és sikerült megúsznom az ügyet ép bőrrel, akkor más leszek, de addig képtelen vagyok bármilyen emberi kapcsolat felvételére, csak égi

lényekkel beszélgetek. Nem is volna helyes és okos dolog másként cselekednem. (...) Én magamtól mindent elmondok neki [a kihallgató tisztnek], csak az bánt, hogy másoknak okoztam bajt. (...) Csak az hoz ki a sodromból, ha igaztalan váddal illetnek. Ha az ÁVÓ [sic!] valóban az igazságot akarja kideríteni, akkor ne iparkodjanak mindenáron belekeverni olyan ügyekbe, amihez tényleg semmi közöm. Papi becsületemre esküszöm neked, hogy nem vettem részt szervekedésben, akármennyire is akarnak ilyesmibe belekeverni, és kémkedésben sem volt részem.”

KARA ANNA

¹Elemi a következők: cím, első sor, keltezés helye, ideje, a kéz- vagy gépirat lelőhelye, megjegyzés (keletkeztörténet, autográf kézirat stb.), megjelenés, idegen nyelvű változat, kritika. (Eddig csak 28 prózai írása ismert, ezért szerepelnek azok is itt.)

²Slovenský národný archív Pozsony Prj. 210. d. 316–317. f. Mécs László levele Gerinczy Pál apáthoz, Jászó, 1944. október 18.

³Első közlés: 1937.

⁴Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3. 1. 9. V–111727. 199. f. 10–452. sz. Vizsgálati dosszié Mécs László és tsa [Horváth János] ügyében (VD).

⁵VD 141. f. Jegyzőkönyv Endrédy Vendel kihallgatásáról. 1953. szeptember 29.

⁶Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára (PIMK) V. 4725/18/4. Mécs László levele Kardos Talbot Bélának. Pannonhalma, 1967. március 31.

⁷Mártoncsik László 1942-ben vezetéknevét Mécsre magyarosította. Az ezt tanúsító belügyminiszteri engedély még nem került elő.

⁸VD 186. f. Fotokópia.

⁹VD 62–64. f.

¹⁰Itt a „szokástól eltérőleg bencés reverendában jár.” VD 490. f.

¹¹Kerkai Jenő meghatározása. VD 89. f.

¹²Ebből idáig 216 kiadatlan. MLV. Lásd még Bárczi Zsófia: *Mécs László lírai beszédmódja*. PhD-dolgozat. Budapest, 2005. A Függelékben: 6–155.

¹³Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára. Levelestár. Mécs László levele Kállay Dalmának. Így felelt Mécs László Gerinczy Pálnak, amikor az apát a költőt magyarországi áttelepedésre kérte.

¹⁴VD 46. f.

¹⁵Budapest Főváros Levéltára (BFL) XXV. 4. f. 0638 — 1953. 17. f. Vö.: „1945 őszén magammal vittem Mártoncsik névre szóló illetőségi és állampolgársági bizonyítványomat, hogy azzal mehessek vissza szülőhazámba, a másodsor is megalakult Csehszlovákiába. Nem sikerült.” PIMK V. 4725/18/6. Mécs László levele Kardos Talbot Bélának. Gépelt másolat. Pannonhalma, 1967. október 22.

¹⁶A témáról bővebben lásd Bárczi Zsófia: *A Mécs László-jelenség*. Kalligram, 2004/12. 91–98., valamint *Mécs László lírai beszédmódja*, i. m. 1–4., 115–127., 137–153. Mécs lírája, előadásmódja — így vagy úgy, de — mindenki-re hatott: „Tudom, hogy a költők, hogy röhögtek: Komlós Aladár és Szabó Lőrinc a Zeneakadémia nagyműtermében végigröhögtek szavalásomat, finom emberi érzékkel, tapintattal zavarva a körülöttük ülő áhítatos közönséget.” PIMK V. 4725/53. Mécs László levele Vas Istvánnak. Gépelt másolat. Pannonhalma, 1969. augusztus 8.

¹⁷Többek között a következő versekben figyelhető meg ez: *Vörösbeigy* (1939 ősz), *Egy finn leányka képe*, *Imádság a nagy Lunatikusért* (1942. január), *A vértanú püspök* (szövege kisebb-nagyobb eltérésekkel megegyezik *A legutolsó magyar úr* című verssel), *Magyar bíboros 1946-ban*, *A kalapácsos óriás* (Bakonybél, 1948. szeptember 8.).

¹⁸További három (1942–1944) kiadását nem tüntették fel.

¹⁹VD 139. f.

²⁰Még fél évszázaddal később is Mécs neve alatt jelent meg például a Nők Lapjában (1989. augusztus 19., 12–13.) és az Új Emberben (1991. június 16., 6.; 1995. október 22., 9.).

²¹VD 490–491. f.

²²18 hónap börtönbüntetésre és súlyos pénzbírságra ítélték. Gödöllői Premontrei Perjelség Levéltára (GPPL). Historia Domus Ord. Praem. Gödöllő. 1948. január 12.

²³Őt 1945-ben két hónapig a királyhalmeci és a kaszai, majd 1946. január 25–30. között szintén a királyhalmeci, november 4-étől december 5-éig a kaszai börtönben tartották fogva. Hetényi Varga Károly: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában*. III. Lám-pás Kiadó, Abaliget, 1996, 248–249.

²⁴Mikolaicsik Sándor.

²⁵*Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában*, i. m. 248–249.

²⁶VD 205. f. Földes György ÁVH-s főhadnagy összefoglaló jelentése. Dátum nélkül (valószínűleg 1953 májusában).

²⁷„Polgár”-t, azaz Perepatitis Antalt feltételezhetően 1948-ban szervezték be. 1958-ig a Győri Egyházmegye katolikus és világi személyeiről (ÁBTL 3. 1. 5. O–11538. Nevesítve: 40–43., 68–69., 75–76., 119., 146–149., 155–156., 159., 170–171., 182., 186–187., 199., 214–216., 249., 266. f.), illetve a magyar-osztrák határ menti helyzetről jelentett. 1957-ben (?) Debrecenbe került. Itteni, az Alföld című folyóirat, illetve a város értelmiségi köréhez kapcsolódó ügynöki tevékenységét Filep Tibor *A Polgár-dosszié* című írásában (Hitel, 2006/10. 140–163.) dolgozta fel.

²⁸ÁBTL 3. 1. 5. O–13405/2. Közli Kahler Frigyes: *ÁVH történelmi olvasókönyve*. 4. Adalékok az egyháziüldözés történetéhez. 1945–1956. Kairosz Kiadó, Budapest, 2007, 196.

²⁹Megjelent: [Agapel], [Washington], [1972]; Új Ember Kiadó, Budapest, 1991.

³⁰A versciklus költeményeit Horváth János Jordán gépelt le, kötetbe és terjesztette. Horváth atya Mécs László hatására választotta a (dominikánus) szerzetességet. Költészetének őszinte és elkötelezett rajongójaként másolta a költő új kéziratos verseit.

³¹Megszereztek.

³²Őt Kolozsál Jánosnak hívták. BFL XXV. 4. f. 0638 – 1953. 45. f.

³³VD 208–209. f.

³⁴Vö. Horváth atya következő megjegyzésével: „1953 júniusában voltam utoljára személyes találkozási [sic!] a Szent Hegyen a költőnél. Akkor említette, hogy úgy érzi, szorul a hurok körülötte.” Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár 10a H7 (FK).

³⁵VD 202. f.

³⁶VD 27–28. f.

³⁷VD 32. f.

³⁸Vö. Mécs későbbi kijelentésével: „Horváth Jordán dominikánus testvéremnél voltak újabb verseim vagy 70 százalékban; utálkoztam hozzáfördulni, mert neki köszönhettem bebörtönözésemet.” (PIMK V. 4725/3. 2. f. Mécs László levele Beresztóczy Miklósnak. Pannonhalma, 1967. október 29.) Horváth atya munkája nélkül ezek a költemények nem marad(hat)tak volna fenn.

³⁹FK. Vö.: „[Mécs] vallomása alapján egy írást vetünk tőle, amiben ő felkérte Horváthot, hogy az írás átadójának adja ki a nála lévő versek kéziratait és a legélt példányokat.” VD 383. f.

⁴⁰„Az említett dosszié a soproni Szent János templom harangtornyában, egy nyitott falnyílásban volt elrejtve. A tanú [Horváth Jordán] innen vette le a hatósági közeg jelenlétében és felkérésére.” VD 389. f. Házkutatási jegyzőkönyv. 1953. augusztus 24.

⁴¹Balácsi Béla őrnagy szeptember 1-jén aláírt őrizetbe vételi javaslata szerint 210 db. VD 384. f. Végül az ÁVH „ellenforradalmi propagandaanyag rejtgetése és terjesztése miatt” Horváth atyát is előállította, szeptember 10-én. VD 385. f.

⁴²Ebből összesen 84 (duplumok nélkül 54) vers és a két kis kötet a BFL-ben található. XXV. 4. f. 0638 – 1953. 221–410. f.

⁴³VD 36. f. Horváth János a 207. cellában volt. FK.

⁴⁴VD 375–377. f.

⁴⁵A tanács elnöke: Dr. Jónás Béla, szakbírója: Dr. Borsányi Gyula, ülnökök: Illés Ferenc, Gyenge Lajos, Karis István. VD 474. f.

⁴⁶A *Magyar Katolikus Lexikonban* (MKL; VIII. köt., 854.), a www.tortenelmitar.hu és a magyarkronologia.terrorhaza.hu honlapon (a 2014. január 21-ei állapot szerint) téves a dátum: október 18.

⁴⁷VD 471–472. f. Horváth Jánost, mint másodrendű vádlottat, ugyanez a testület december 19-én szintén büntetésnek mondta ki a demokratikus államrend elleni folytatólagos gyűlöletre izgatás bűntettében. Ezért őt 6 évi börtönre, teljes vagyonekobzásra, a közügyektől 10 évi eltiltásra ítélte. VD 473–474. f. Az MKL szócikke (V. köt., 51.) se letartóztatása, se büntetése tényét nem közli.

⁴⁸Horváth János dr. Patriász István volt.

⁴⁹Tagjai ezenkívül még: Dr. Simor Pál előadó, dr. Hráskó Gyula bíró, Marjai József, Főrizs Béla ülnök. VD 477. f.

⁵⁰VD 475–477. f.

⁵¹GPPL Mécs László levele Mécs Imrének. Budapest, 1955. szeptember 18.

⁵²Létezik ugyanakkor egy azonos hivatkozási számú (0638/1953), az Elnöki Tanács (ET) 1957. december 4-ei, 004–1/11/1957. sz. kegyelmi határozata. Utóbbi irat keletkezésének okát még nem tudjuk. BFL XXV. 4. f. 0638 – 1953. 210. f.

⁵³VD 466. f. Horváth János az OB Bal Csillag szárnyában raboskodott. Az ET 1952. október 12-ei, 8. sz. határozata alapján kegyelemből ő is előbb szabadult. BFL XXV. 4. f. 0638 – 1953. 183. f.

⁵⁴VD 219. f.

⁵⁵VD 211. f.

⁵⁶A BM III/1–4–A Alosztályának 1977. évi összefoglaló jelentésében (mint a bécsi rezidentúrán foglalkoztatott operatív társadalmi kapcsolat) szintén felbukkan egy „Mózes” fedőnevű ügynök. (ÁBTl 3. 2. 5. O–8–552/13. 7. f. Közli Köpeczi Bócz Edit: *A titkosszolgálatok hálójában. Mindszenty József a lélekmentő bíboros, hercegprímás*. Könyvpont Kiadó – L'Harmattan, Budapest, 2012, 251.) Adathány miatt sem megerősíteni, sem kizárni nem lehet, hogy személye azonos Elekes Józseffel.

⁵⁷BFL XXV. 60. e. – 001281. – 1951. (BFL XXV. 60. e.) 11–12. f.

⁵⁸BFL XXV. 60. e. 22–24. f.

⁵⁹BFL XXV. 60. e. 26. f. Az FB 9.B.191/1991/2. sz. igazolása szerint az „elítélést az 1990. évi XXVI. törvény 1. § /2./ bekezdésében írt rendelkezése folytán semmisnek kell tekinteni”. 9810–001281.–1951. (BFL XXV. 4. f.)

⁶⁰Alsó száma: 032954.

⁶¹Kováts Arisztidről.

⁶²VD 247–248. f.

⁶³VD 215., 263. f.

⁶⁴VD 216–262. f.

⁶⁵VD 211–212. f. Lásd még a tanulmány végén közölt első dokumentumot.

⁶⁶Lásd a második dokumentumot.

⁶⁷„Mécs még akkor együtt volt Elekes József, bpesti Gyűjtő Fogház-beli beépített »vamzerrel«, akivel sokat beszélt (...) latinul és verseiből is szavalt neki. Ez az Elek József [sic!] főkönyvtáros volt a Gyűjtőben.” Idézet Horváth János *Naplójából*. FK.

⁶⁸VD 238. f.

⁶⁹Vö. az OB-ben életfogytiglani büntetését töltő Súlymos Szilveszter (1954-től 1955-ig egy cellában volt Mózes–Elekessel) visszaemlékezésével: „Élő misekönyv volt Elekes Jóska, aki sok szöveget tudott latinul

— például öt prefációt kívülről — és összeállítottunk miseszövegeket, hisz közben már egy-egy breviárium is járt feketén.” Hetényi Varga Károly: *Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában*. I. Országos Lelkipásztori Intézet — Márton Áron Kiadó, Budapest, 2000, 81.

⁷⁰VD 259. f.

⁷¹Vö.: ugyanaz az ET-határozat száma, mint Mécs Lászlóé. BFL XXV. 4. f.

⁷²ÁBTl 3. 1. 2. M–22453, M–22453/1.

⁷³ÁBTl 3. 1. 2. M–22453, M–22453/2., 3.1.2. M–40017, M–40017/1. Lásd még Szőnyi Tamás: *Titkos írás. Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet. 1956–1990*. Noran Könyvesház, [Budapest], 2012, I. 533., II. 45–46.

⁷⁴Ezeket az igazgató bevitte a BM-be.

⁷⁵Vö. Kiss Toldi Ferenc ezzel kapcsolatos intézkedésével: „Azokat az írásokat, amiket Elekes József írt a pannonhalmi bencések illegális tevékenységéről, az ügynöki nyilvántartóból kikérem és kiértékelem.” Ceruzás megjegyzés ehhez: „Ezekből nem kaptam másolatot. Küldtünk a IV. osztálynak? G. XI. 3.” VD 97. f.

⁷⁶VD 216–218. f. Töltőtollas autográf kézirat. Dátum nélkül.

⁷⁷Elekes kihallgatása során bevallotta (s a helyszíni szemlén megmutatta; BFL XXV. 4. f. 61., 63., 64. fotokópia), hogy az 1951 májusában disszidált Németh Sándor 7,65-ös Frommer pisztolyát 1948-ban vagy 1949-ben hova rejtették el közösen a Pilisben. BFL XXV. 4. f. 20. f.

⁷⁸A csepeli munkásfiatalok és bencés diákok perében 1952. március 14-én az LB másodfokon Magasházy Ádámot halálra (május 6-án kivégezték), Sebestyén Andort 10 évi börtönbüntetésre ítélte.

⁷⁹Borbély László (1922–1985) újságíró, később Kőbányai Péter álnéven a Szabad Európa Rádió munkatársa. Önéletrajzi művében (magyarul: *„Halálraítélt”*. *„Gyakran ellenőrizendő”*. Anonymus, Roma, 1958) említi Elekes Józsefet. László von Borbély: *Aus dem Tagebuch eines. Todeskandidaten*. Dr. Johann Herp, München, 1965, 68–73., 99–101.

⁸⁰VD 229–234. f. 1953. október 27. Ceruzás autográf kézirat.

⁸¹Vizsgálati dossziéja vele kapcsolatban 14 személy vallomását tartalmazza. Ő maga hetedik, szeptember 15-ei kihallgatásán 73 ismerős, jó barát egyházi és világi személy nevét adta meg, foglalkozásukkal, lakóhelyükkel együtt. VD 73–75. f.

⁸²Vö. Mécs László *Önvallomás* című, dátum nélküli írásával: „Akaratom és vergődéseim ellenére, így hozott az akarat a primitív élethez, a barázdához, a paraszthoz, a szegényekhez, a hétköznapiakhoz, a szürkékhez, akik között úgy éreztem magam, mint egy inkognito királyfi a harmadosztályú váróteremben.” PIMK V. 4142/509.

EGY EMBERŐLTŐ A VIGILIA ÉLÉN

Lukács László tanár urat közel ötven éve ismerem. Először, piarista diák koromban egy volt a többi tanár között, de ahogyan a magyar közmondás mondja: lakva ismeri meg az ember a másikat — mi pedig egy fedél alatt éltünk a kollégiumban. Az évszázados kollégiumi napirend és fegyelem megtartása mellett, ő volt az, aki végrehajtotta az „aggiornamento”-t prefektusként és a diákokon igazgatójaként. Az állandó felügyeletet fokozatosan felváltotta az önfegyelemre való építéssel, az autonóm hálók kialakításával. Ha valamely közmunkára segítséget kért a diákoktól, és nem volt jelentkező, azt vetjük észre, hogy a tanár úr maga látott hozzá például egy fa kivételéhez, ami a sportpályán útban állt. Lassacskán felsorakoztak mellette a kollégium diákjai. Beosztva csoportonként még a padlón is ülve szobájában, különböző témakörökben elbeszélgetett a kamasz fiúkkal. Egy film vagy egy színházi darab megtekintése előtt felkészített bennünket, utána pedig kiértékelte. Már akkor is nagyon sok íróval, költővel volt kapcsolata, akiket az irodalmi iskolába meghívott, és akik fogékonyak voltak erre, már ott kapcsolatba kerülhettek az akkor élő írőkkel: Buda Ferencről kezdve Rónay Györgyig. Iskolai órákon sajnos csak a negyedikben tanított, de az meghatározó volt számomra, mert hittanórái adták a végső lökést, hogy a papi pályára jelentkeztem. Igazi zsinat utáni szellemben a világnézet tantárgyának megfelelő keresztény felnőtt világnézetet adott nekünk, már akkor beszélt Pierre Teilhard de Chardinről, Karl Rahnerről, Romano Guardiniról, és bár nyomtatásban még nem jelentek meg a II. Vatikáni zsinat konstitúciói, határozatai, ő már megismertette velünk a leglényegesebbeket. Érintőlegesen megjegyzem, hogy az ő hittanórája alapján még az érettségi utáni nyáron tudtam kortársaimnak titkon hittanórát tartani. Annyira új és zsinati szellemet adott át nekünk, hogy valóságos visszaesést éreztem először az egri szeminárium teológiai tanulmányai alatt. Művészettörténetet is tanított számunkra, akkor modernnek számító diaképes vetítéssel egybekötve. A napokban számot vettem — miután munkatársai felkértek a köszöntő megírására —, hogy végül is mindabban, ami most vagyok, az ő tanítása nélkül nem lehettem volna. Nemcsak a papságban, hanem az érseki feladataim végzésében a rám osztott püspökkari funkciók között, az egyházművészeti

bizottság elnökeként, de még az ökumenikus bizottság elnökeként is döntő motivációt kaptam tőle, nem különben a maradandó irodalmi érdeklődésemben.

Nagy örömmel vettem tudomásul, amikor harminc évvel ezelőtt a Vigilia, az akkoriban egyetlen rangos irodalmi-teológiai folyóirat élére került, hiszen mindkettő diszciplínának kiváló szakértője volt, s így meg tudta őrizni a negyvenes, ötvenes években kivívott rangját a folyóiratnak. A Vigilia hetven éves jubileuma alkalomból engem is felkértek egy körkérdés erejéig, amire válaszoltam, akkor is elmondtam: Pontosan nem tudom, hogy mikor vettem először a kezembe a Vigilia folyóiratot, lehet, hogy általános iskolás koromban, de a gimnázium idején egész biztosan. Találkoztam még egy alkalommal Sík Sándorral, később Rónay Györggyel, s érintőlegesen a többi szerkesztővel is. Arra az esetre pontosan emlékezem, amikor óriási élmény volt számomra a Vigilia olvasása, ez pedig a katonaság ideje. Valaki behozta — illegálisan — és az utolsó betűig elolvastam, mintha a Szentírást olvastam volna. Ma az óriási könyv-, folyóirat- és újságdömpingben már kevesebb időm jut a Vigiliára, szelektáltan olvasom, de az engem érdeklő cikkekre mindig időt fordítok.

Az ötven éves Sík Sándort Radnóti Miklós *Köszöntő* című versében ünnepelte, melynek utolsó két sora így szól: „...fiú köszönti apját, egy hitvány / korban lelkében hú tanítvány!” Sík Sándor annyi időse volt akkor, mint amióta ismerem a Tanár Urat, és mint öregedő tanítvány köszöntöm a még idősebb Mestert, akinek lelke olyan, „mint a fenyvesormi szél”.

BÁBEL BALÁZS

TUDÓS APOSTOL

Lukács Lászlót, remélem, pontos az emlékezetem, hatvannégy esztendeje ismerem — amikor megismerkedtünk, diákok voltunk, két esztendővel járt alattam a budapesti piarista gimnáziumban. Nehéz, egyszersmind boldog évek voltak ezek, a piarista atyák a magyar püspöki kar és a kommunista államvezetés által kötött megállapodás révén akkor kapták vissza két gimnáziumukat: a budapestit és a kecskeméti (ez utóbbinak Lukács László később igazgatója is volt). Annak idején (meg később is) hallottam olyan vélekedést, hogy a halálos ellenséggel nem lett volna szabad megegyezni. Ostobaságnak tartom, ugyanis a katolikus egyház és az európai

színvonalú, a nemzeti és vallási elkötelezettség műhelyeként működő oktatás igazi lehetőségeket kapott. Magam ott köteleztem el magam a magyar irodalomnak, Lukács Laci pedig az egyház és a katolikus kultúra szolgálatának. Ezt a szolgálatot mindig igen hatékonyan, széles területen és keresztény alázattal látta el.

Valójában egy egész kötetet kellene összeállítani akkor, ha valaki át kívánná tekinteni Lukács László pályáját és munkásságát. A tudós tanár, a meggyőző hitszónok, az eredményes szerkesztő, a külföldön is elismeréssel találkozó egyházi diplomata sok évtizedes munkája mindenképpen hozzájárult ahhoz, hogy a magyar katolicizmus kibővítse és megerősítse a világegyházzal és az európai kultúrával hagyományos (a kommunista korszakban azonban kényszerű módon meggyengült) összeköttetéseit. Itt külön is meg szeretném említeni az immár harminc éve a Vigília szerkesztőjeként végzett áldozatos és eredményes munkáját — kifejezve örömeimet, hogy ebben szerény társa lehetek. Az, hogy a magyar egyház — és persze a magyar kultúra, a magyar értelmiség, egyáltalán: Magyarország — olyan természetes módon és olyan eredményességgel térhetett vissza az európai nemzetek családjába, nos, ez Lukács László (és még sok más katolikus, keresztény közéleti kiválóság) áldozatos munkájának is köszönhető.

Ez a visszatérés nem pusztán azt jelentette, hogy a világegyházzal és a világkultúrával sok évtizeden keresztül erőszakosan megszakított, a későbbiekben pedig csak korlátozott összeköttetéseket helyre lehetett állítani. Az a „küzdő egyház”, amely a zsarnokság évtizedeiben fenntartotta azt a közösséget, amely Rómával és a nyugati kultúrával összekötötte, nemcsak szellemi értékeket kapott ettől a kultúrától, értékeket is adott: a helytállás kultúráját, a hatalom által korlátozott tevékenység, mondhatnám: „krisztusi” lelkeségét. Szomorúan mondom, hogy ezekről az értékekről a mögöttünk álló évtizedekben mintha megfeledkezett volna a magyar társadalom. Többek között a szolidaritás, a testvériség, az alázat értékeire gondolok. Valójában ezeknek az erkölcsi, kulturális: európai és nemzeti értékeknek a szolgálatában telt Lukács László tevékeny és gazdag élete: a „tudós apostol” — „doctor apostolicus” élete.

Nehéz nekem, filológusnak, idézés nélkül felépíteni egy ünnepi köszöntőt. Lukács Lászlónak egy négy évtizede a Vigiliában közreadott, *Hitünk története* című írásának zárógondolatát másolnám ide, talán vigaszul is mindkettőnk számára, hiszen érezzük már a múlt idő terheit. „Létünk — olvasom — valóban az örök életet igényli, nem pusztán a meglévőnek megszépítését, ideig-óráig

való meghosszabbítását. Hitünknek most már minden köntörfalazás nélkül szembe kell néznie az élet jelenlegi és végső értelmével. (...) Ekkor érik be végleg gyermekkorunk hite. Nincs többé Isten és világ, eszmények és valóság, hívők és hitetlenek ellentéte, vetélkedése. Fölszejlik lassan, hogy valóban Isten minden mindenben, még bennünk is. Növekvő boldogsággal vesszük észre, hogy egyre kevésbé vagyunk fontosak a magunk számára s egyre súlytalanabb alázattal fogadjuk el a világ szépségét, ember és Isten szeretetét, a végesben a Végtelent.”

POMOGÁTS BÉLA

„NEHÉZ SZINTÉZIS” Hagyomány és korszerűség a Vigília utolsó 30 évében

Nem tudom már, hogy mikor fogtam először a kezembem a Vigiliát, de arra egészen pontosan emlékszem, hogy állunk páran, elsősők, a kecskeméti iskola folyosóján a díszteremnél a '90-91-es tanév valamelyik napján talán ősszel, amikor még az épület felfedezése tartott, s nézzük az ajtók között kitett érettségi tablókat. „Ő Lukács László, a Vigília főszerkesztője” — mondja közülünk a legokosabb. Ez lehetett az első találkozásunk. Aztán később persze rendszeresen olvastam a lapot, jegyzeteltem a szakdolgozatomhoz, majd a diszsertációmhoz. Itt jelent meg első folyóirat-publikációm, majd rendszeres szerzője lettem a Vigiliának, s számomra fontos esemény volt a 75 éves jubileum alkalmából négy részletben közölt laptörténet.

Ennek a történeti áttekintésnek természetesen része volt az akkor már több mint negyed százados (tehát a Vigília életének már akkor a harmadát kitevő) periódus is, amióta Lukács László a Vigília főszerkesztője. Nem kívánom elismételni az akkor leírtakat, de néhány ott már említett részletet mégis érdemesnek látok élelőbb megvilágításba helyezni. Két idézetet emelek ki, melyeket húsz év s egy nagy történelmi fordulat (szokás rendszerváltozásnak nevezni) választ el egymástól.

Az első 1985-ből származik, az 50 éves jubileumra íródott, s egyben az új főszerkesztő beköszöntője, programcikke is volt: „A lap megteremtői induláskor gazdag jelentésű szimbólumot választottak címül. A VIGILIA a keresztény szóhasználatban a nagyobb ünnepek előtti nap, előkészület az ünnepre. A lap az ünnep szolgálatába szegődött, elvállalva az ünnepet megelőző fáradtság és sokszor látszat nélküli munkát. Minden ünnep — ha igazán az — mélységesen emberi, s mint minden mélységesen emberi, hordoz valamit

az isteniből. Amikor a Vigilia írógárdája egyszerre vállalta el a kultúra és a kereszténység, a művészet és a hit művelését, látszólag nehéz szintézis terhére vette magára — valójában olyan természetes egységnek nyitott szellemi műhelyt, ahonnan egyként szolgálhatta a magyar földön termelt kereszténységet és kultúrát: az embert, aki születése és sorsválasztása jogán egyaránt magyarként és magyarul él.¹ A „vigilia” kifejezés értelmezése tehát konkrét visszautalás a lap induló éveire, amikor a negyedéves folyóirat nagyobb egyházi ünnepekhez kötődve jelent meg. A főszerkesztői címinterpretáció azonban (az alapítók szándékával összhangban) el is szakad ettől, az ünnep olyan eszkatologikus jelentést is hordoz, mely a *vigiliát*, az ünnepre, a Völegény megérkezésére való evilági várakozást a Máté evangéliumából ismert okos és balga szüzek parabolájának (Mt 25,1–13) értelmezéstörténeti hagyományába vonja, s ezáltal az állandó, okos készenlétre figyelmeztet. De másról is szó van Lukács László írásában, a keresztény és a világi kultúra, művészet és hit szintézisének igényéről, mely pedig összecseng annak a példázatnak a tanulságával, melyet Sík Sándor fogalmazott meg 1951-ben a *Szent Jeromos barlangja* című esszéjében: „Hogy fér össze ez a kettő: világ-megvetés és remeteség egyfelől, a könyvek és a szépirodalom szeretete másfelől? Jeromos lelkében sem illeszkedett nagyon könnyen zavartalan harmóniába ez a kettő. Egyszer fiatalkorában látomásos volt, amelyben az Úr Jézus a szemére vetette, hogy ő »nem chrisatianus, hanem ciceronianus«, és a túlvilági büntetéstől — ebben a látomásban — csak a mennyekiek közbenjárása mentette meg. Később azonban, amikor nagyszerű egyénisége kibontakozott, és egységbe olvasztotta magában a nemes profán kultúrát és a keresztény lelkivilágot, úgy emlékszik vissza erre a látomásra, mint egyszerű álmra, és hevesen tiltakozik az ellen a korlátolt-ságból eredő vád ellen, amelyet ennek az ifjúkori vallomásának alapján próbáltak kihegyezni ellene; ezek szerint a keresztény hívőnek nem volna szabad a profán szellemi kultúra értékeit megbecsülni és felhasználni.”² Ebben az összefüggésben tehát semmiképpen sem tekinthető üres retorikai fogásnak az a konklúzió, mely szerint a Vigilia — s ez igaz nem csak az utóbbi 30 évre — saját tradíciójának folyamatos ápolása és újraértelmezése révén tudott és tud minden korszakában egységet teremtő szellemi műhelyként működni.

S nemcsak abban az értelemben van ez így, ahogy az 1985-ös főszerkesztői írás említi: kereszténység és kultúra, hit és művészet egységként. Ki ne ismerné a magyar kultúra, s különösen az irodalom politikai, ideológia megosztottságát, azokat a hosszú évekre, évtizedekre visszanyúló ellentéteket, melyek mint szakadások különböző,

egymással szembenálló táborok létrejöttét eredményezték. A Vigilia utóbbi 30 évét ebben az értelemben is a kompromisszumok nélküli szintézisigény jellemezte. Két példa, két névsor. 1985-ben a Kossuth Klubban rendezett ünnepségen a következő írók, irodalomtörténészek, művészek szerepeltek: Rába György, Rónay László, Vasadi Péter, Mészöly Miklós, Pomogáts Béla, Lengyel Balázs, Esterházy Péter, Csanád Béla, Szöllösi Zoltán, Nádas Péter, Kalász Márton, Mándy Iván, Jelenits István, Nemes Nagy Ágnes, Nyíri Tamás, a Tomkins együttes, Kurtág György, Kocsis Zoltán és Perényi Miklós. A másik példa az évtized második feléből az akkortájt induló s azóta is rendszeresen megjelenő *Mai meditációk* rovat szerzői névsora: Balassa Péter, Esterházy Péter, Cs. Szabó László, Török Endre, Czákó Gábor, Nádas Péter, Hamvas Béla, Alexa Károly, Eisemann György, Kemény Katalin, Vasadi Péter és Borbély Szilárd, akit a Vigilia áprilisi számában a Nobel-díjas Kertész Imre búcsúztatott. Talán minden külön és túlmagyarázat nélkül is érthető, mire gondolok.

Persze nyilvánvaló az is, hogy az úgynevezett rendszerváltozás elezte ki a gyakran legelső sorban személyes ellentéteket. Viszont ehhez hozzá kell tenni azt is, hogy a Vigilia a maga eszközeivel a kilencvenes évek elején a politikai átalakulás folyamataiba is aktívan részt vett, nemcsak segítve az olvasó közéleti tájékozódását a különböző politikai irányzatok között, de szorgalmazta azok párbeszédét is. Ennek tanulságait korábban már próbáltam megfogalmazni,³ s ha a konkrét politikai tematika a mai Vigiliában nem is kap akkora hangsúlyt, ez egyrészt a lap alapvetően apolitikus hagyományából fakad, másrészt talán nem tévedek, ha azt gondolom: ez a tartózkodás mai közéleti viszonyainkat is minősíti, mellyel szemben a lap a szellemi szabadság és a felekezeti (és más) megosztottságoktól mentes egyetemesség lehetőségét kínálja a magyar szellemi élet számára.

Abban az értelemben, ahogy a másik, 2005-ben publikált főszerkesztői írás jelzi: „Álmunk az, hogy ez a nyitottság egyszer egyetemessé tágulhat, a sokféleség pedig lassan olyan harmóniába rendeződhet, amelyben megférhetnek a maguk helyén az esetleg idegenen csengő, disszonáns felhangok is. Ehhez a következő lépés az lenne: a beérkező írások nemcsak egy helyütt, egy lapban kapjanak helyet, hanem »álljanak is szóba« egymással: alakuljon ki valódi párbeszéd köztük, egyfajta értelmiségi közgondolkodáshoz vezetve, amelyben egyetlen kritérium az igazság őszinte keresése, s ennek részeként a felismert igazság elfogadása, tisztelete.”⁴ A korábban középpontba helyezett egység helyett annak reménye fejeződik ki ekkor, hogy a sokféleség (az

utóbbi évtizedek alapvető világtapasztalata), mintegy kortárs zenei kompozícióként, vállalva az esetleges disszonanciát is, harmóniába rendeződhet a lapban. Nem a véleménypluralizmus kritikátlan elfogadásáról vagy tagadásáról van tehát szó, hanem az értelmes párbeszéd igényéről, melyben hangot kaphatnak a különböző álláspontok, anélkül, hogy bármelyik, a dialógusban résztvevő szereplő kénytelen lenne feladni saját szellemi integritását. Ennek a párbeszédnek azonban — ha jól értem a főszerkesztői intenciót — olyan módon is nyílnak kell lennie, hogy a benne résztvevők saját álláspontjukat is folyamatosan mérlegre teszik a diskurzus során. Ennek a dialógusnak a helye kíván lenni a 21. század Vigiliája.

Ha a két idézet mint két ponton keresztül egy képzeletbeli egyenest húzunk, ez az egyenes meghosszabbítva a jelent is metszeni fogja. Szépen bizonyítja ezt a tavaly novemberi szám nyitó írásának utolsó bekezdése, melyben a főszerkesztő a két pápa, XVI. Benedek és Ferenc nem hívőknek írt nyílt leveléről ejt szót. A kulcsszó — nem meglepő — ez esetben is a párbeszéd: „Új utak nyílnak itt meg, ami valódi párbeszédre hív mindenkit, az igazság őszinte és

elfogulatlan keresésére. Az Igazság útja ez, aki a Szeretet.”⁵

Húsz éve annak — abban az évben, amikor elballagtam kecskeméti iskolából —, hogy a Vigilia elnyerte mostani külső formáját, s kialakult az a rovszerkezet, mely a mai napig jellemzi a lapot. Ez is egy évforduló. S bár eddig a Vigiliáról beszéltem, nyilvánvaló, hogy az idén harmincéves főszerkesztői jubileumát ünneplő Lukács Lászlót méltattam, akinek kézjegye az aktuális, középpontba helyezett tematikát bevezető nyitó írás révén, s abban is, ahogyan az általa kiadott lap teret nyit a párbeszédnek, ott van minden lapszámon.

SZÉNÁSI ZOLTÁN

¹Lukács László: *Az ünnep munkásai*. Vigilia, 1985. május, 439.

²Sík Sándor: *Szent Jeromos barlangja*. Vigilia, 1951. december, 621–622.

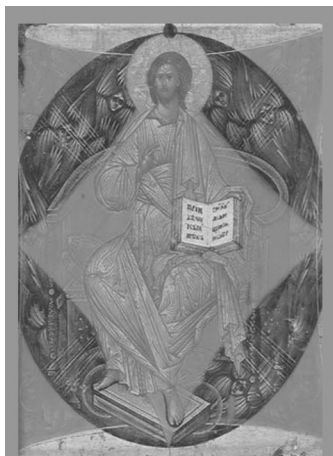
³Szénási Zoltán: *A Vigilia évtizedei IV. (1978 után)*. Vigilia, 2011. február, 144.

⁴[Lukács László:] *Szolgálat és párbeszéd*. Vigilia, 2005. február, 84.

⁵Lukács László, *Nyitás: régi és újat...* Vigilia, 2013. november, 801.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLTATA

Lukács László: Az Ige asztalánál

LUKÁCS LÁSZLÓ

AZ IGE ASZTALÁNÁL

A II. Vatikáni zsinat után megújított liturgiában a vasárnapi miséken három olvasmányt hallgatunk meg: az evangéliumot egy ószövetségi olvasmány és egy újszövetségi levélrészlet világítja meg. A zsinat után elkészített új olvasmányos rend szerint három éves ciklusban („A”, „B” és „C” év) kerülnek sorra szentírási részletek a három szinoptikus evangéliumból. Az ószövetségi olvasmányokat az evangéliumok témájához illeszkedve válogatták össze, ehhez igazodik a szentlecke is, többnyire az újszövetségi levelekből. A három olvasmány egységes mondanivalójáról szólnak a könyv elmélkedései. A szerzőt sokan ismerik lelkigyakorlataiból, előadásából, a Vigilia főszerkesztőjeként vagy a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola alapító rektoraként. Könyve a három éves ciklus mindegyik vasárnapjának olvasmányairól közöl elmélkedést, hasznos kísérője lehet vasárnapi szentmiséinknek, de segíthet a Szentírás egyéni olvasásában is.

Ára: 2.900 Ft

A KAIROSZ KIADÓ ÚJDONSÁGA NÁLUNK IS KAPHATÓ:

Megismertem Isten szeretetét... Lukács László piaristával beszélget Juhász Ferenc

Ára: 1.500 Ft

Megvásárolhatóak vagy megrendelhetőek a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. Telefon: 486-4443 Fax: 486-4444 E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

EGY ISTENBE REJTETT ÉLET Az idők mérlegén. Tanulmányok Márton Áron püspökről

2014. február 12-én Jakubinyi György gyulafehérvári érsek a kolozsvári Szent Mihály-templomban megáldotta azt az emléktáblát, amely Márton Áron püspökké szentelésének 50. évfordulóján, 1989-ben készült, és amit az akkori Ceausescu-féle kommunista hatalom nem engedett elhelyezni. Ezért helyezték el ugyanazt kiegészítve, csupán az idei évszámmal és kis kereszttel a két évszám között. Az eseményen jelen volt a görögkatolikus kolozsvári püspök, a nagyváradi katolikus püspök, a gyulafehérvári segédpüspök, valamint a szentté avatási ügy posztulátora is Rómából. Ezzel a jelenben is ható, szellemében ma is élő megemlékezéssel szeretném kezdeni a Márton Áronról szóló tanulmánykötet ismertetését.

Márton Áron (1896–1980) az erdélyi katolikus egyház püspöke volt. Székely családban született, Csíkszentdomokoson. 1915-től katonai szolgálaton vett részt. A háború befejeztével, 1920 őszén jelentkezett a Gyulafehérvári Papnevelőbe. 1924-től — pappá szentelése után — volt káplán, hittanár, 1929-ben a nagyszebeni Szent Teréz árvaházban tanulmányi felügyelő, ahol szembesült a szórvány-magyarorság helyzetével. 1930-ban püspöki káplán és udvari levéltáros lett, 1932-ben püspöki titkár, majd kolozsvári egyetemi lelkész, ahol 1933-ban György Lajossal létrehozta az egyetlen magyar nyelvű nevelésügyi folyóiratot, az Erdélyi Iskolát. 1934-től az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség országos igazgatója volt. 1938 augusztusától a kolozsvári Szent Mihály plébánia megválasztott vezetője lett. XI. Piusz pápa 1938. december 24-én gyulafehérvári püspökké nevezte ki, a következő évben szentelték föl. 1938. novemberi beszédében elsőként tiltakozott a háború ellen, 1944. május 18-án, Kolozsváron a zsidók deportálása ellen lépett fel. (Kiállítását elismerve, 1999. december 27-én a jeruzsálemi Yad Vashem Intézet a „Népek Igaza” címet adományozta a püspöknek.) 1949-ben le tartóztatták, két évig tartó vizsgálati fogságba került. A pitești, a nagyenyedi, a máramarosszigeti, valamint a bucaresti börtönökben raboskodott, majd 1951-ben életfogytiglani börtönre ítélték. 1955-ben szabadon engedték, de 1956-tól nem hagyhatta el többé a püspöki palotát, „palotafogsága” tizenegy évig tartott (1956–1967). Márton Áront halála előtt néhány hónappal, 1980. április 2-án, II. János Pál pápa felmentette az egyházmegye kormányzása alól, mivel ezt ő maga — egészségi állapotára való tekintettel — többször kérte.

1980. szeptember 29-én, 85 évesen hunyt el. Jelenleg folyik szentté avatási pere, ami 1992-ben indult. 1996 őszén a szentté avatási ügyének egyházmegyei szakasza lezárult, és átadták az aktákat a Szentek Ügyei Kongregációjának.

Az *idők mérlegén* című tanulmánykötet 2012-ben a csíkszentdomokosi múzeum és a budapesti Márton Áron Társaság közösen szervezett konferenciájának eredményeként látott napvilágot. Borítóján Márton Áronról készült fényképek láthatók vörös és fekete sávos alapon. A vörös (az erő és a vér) és a fekete (a föld és a gyász) a székelyek népviseletének, a székelyhímnésnek, valamint a csatába vonuló székelyeknek a harci színei voltak.

A tanulmánykötet tematikusan és kronologikus sorrendben tárgyalja Márton Áron életének eseményeit és mutatja be helytállását a 20. század legviharosabb évtizedeiben. A kötetet a szerkesztők két fő részre osztották. Az első részben a legújabb kutatási eredményekről számolnak be történészek, mely kilenc tanulmányt tartalmaz a püspökről. A kötet második része a Márton Áron-kutatás jelenkorra vonatkozó kérdéseit taglalja, ehhez öt tanulmány tartozik.

A kötet első fő része Oszváth Judit tanulmányával indul, Márton Áron ifjúságszervező és népnevelő tevékenységét járja körül. Elindította György Lajossal az Erdélyi Iskola című folyóiratot 1933-ban, amely 1944-ben szűnt meg. Az iskolán kívüli népművelést visszakapcsolta az iskolához. A „gyökértelenül”, vallástalanul sodródó ifjúságot igyekezett felemelni. Péter Izabella tanulmánya a zsidók keresztelésének egyházi jogi keteiről szól, a szerző bemutatja egyik vagy másik állam keresztelésre vonatkozó törvényeinek, normáinak különbségét. A trianoni döntés után az erdélyi egyházmegyét Romániához csatolták. A gyulafehérvári egyházmegye megosztását jelentette a bécsi döntés: a déli rész Gyulafehérvár székhellyel, Márton Áron vezetésével Romániában maradt. A romániai részen elvárt volt az egy év felkészülés, míg Budapesten ez mindössze három hónap volt. A román kormány korlátozta a zsidók kikeresztelkedését: a 711/1941-es törvényrendelet megtiltotta a zsidóknak a keresztény vallásra való áttérését. Az áttért zsidók reményei azonban nem bizonyultak megalapozottnak, mivel a deportálások folytatódtak, noha azokat hurcolták el elsősorban, akik protestáns vallásokra, református vagy unitárius hitre tértek át; a katolizáltak deportálása nem volt ilyen egyszerű, mert az a Vatikánnal való konfliktus kiváltó oka lehetett volna. 1943-ban már az egyházakat is fenyegetés érte, mely szerint akik megkeresztelik

a zsidókat, azokat a nemzet ellenségeinek tekintik. Nagy Mihály Zoltán az 1945 utáni erdélyi határvitáról számol be, és Márton Áron szerepét vizsgálja az 1945–47 közötti román–magyar határvitában. A trianoni határok visszaállításáról szóló döntést a püspök az 1946-os csíksomlyói búcsún elhangzott beszédében bírálta. Márton Áron a bécsi döntés után is Dél-Erdélyben maradt. Gyulafehérvárról kormányozta egyházmegyéjét. A román hatalom alatt maradt híveit pedig helyben maradásra biztatta: „Ne mozduljatok, a felindult lelkiállapot (...) nem alkalmas arra, hogy most döntések és elhagyjatok a földet...” (49). Holló László az Erdélyi Római Katolikus Státus egyedülálló autonómiájának történetével foglalkozik. Marton József az 1945–48-as egyházüldözés idején Márton Áronnak a görögkatolikusok állami felszámolása elleni fellépéséről számol be. Seres Attilának Márton Áronról a hruscsovi érában — eddig fel nem dolgozott források felhasználásával — írt tanulmánya olvasható. Denisa Bodeanu a püspök dossziéit vizsgálta a Szekuritáté Irattárát Vizsgáló Országos Tanács archívumában őrzött dokumentumok alapján, ahol 236 kötet (77.080 oldal) található Márton Áronról 1955-től 1980-ig, haláláig. Novák Csaba Zoltán szintén megfigyelési dossziékat, lehallgatási jegyzőkönyveket tanulmányozott, melyek Pálfi Géza katolikus pap 1963 és 1984 közötti megfigyelési anyagából származnak, aki Márton Áron irányelveit követte. Stefano Bottoni tanulmányának középpontjában Márton Áron 1945 utáni álláspontja, majd a '60-as, '70-es évekbeli konfrontációja áll az állami szervekkel.

A kötet második része a jelenkori kutatásokat tárgyalja. Kuszálik Péter a *Márton Áron hagyatéka* című könyvsorozatról számol be, Virt László Márton Áron demokrácia melletti elkötelezettségéről ír. Kovács Gergely a szentté avatási ügyekkel foglalkozott, valamint a szentté avatási eljárást ismerteti, annak egyházi jogi hátterét, a szentszéki rendelkezéseket és a szentté avatás szakaszait. Soós Károly a püspök közéletiségével foglalkozik életének három szakaszában. Lázár Csilla tanulmánya a Csíkszentdomokoson 2010-ben létrehozott emlékmúzeumról számol be.

Márton Áront szelleme, az ellehetetlenítések közepette tanúsított kitartása tette a kortársai és az utókor szemében példaképpé és erkölcsi mércévé. Az egész erdélyi magyar közösség szellemi és lelki vezetője volt, védte a kisebbségi helyzetben élő magyarokat, az erdélyi zsidóságot, szót emelt a védtelenek mellett, szembehelyezkedett a náci és a kommunista diktatúrákkal. Életútját szemlélve olyan ember arca rajzolódik ki előttem, akit méltán lehet a misztikusok közé sorolni. A kötetben ugyan erről nem esik szó, azonban élete, hátrahagyott öröksége Istennel való folytonos

kapcsolatának tanúbizonysága. Hogy valaki egyéni passiójából (szenvedéséből) hogyan lesz *compassio* (a másik ember iránti felelősség és együttérzés)? Pontosan az Istennel való szövetség, a Vele való egység által. Eckhart mester létmisztikájában elutasítja a misztikának azon fajtáit, melyek az elragadtatásokban kimerülnek, egyedül arra helyezi a hangsúlyt, hogy valaki mennyire képes folyamatos kapcsolatot fenntartani Istennel. Eckhart mestert az állapot szerű misztika érdekelte, amikor Isten cselekvését kell elhordania vagy elszenvednie annak a személynek, aki életét átengedte a Szent akaratnak. Például Lisieux-i Szent Teréz a saját megfosztottsága, kiüresedése által vállalt közösséget a világgal, és lépett kapcsolatba másokkal. A belső szenvedés ismerője volt Kalkuttai Teréz Anya is, levelei elképesztő magányról árulkodnak. A katolikus egyházban 1450-ig, a reformáció kezdetéig a lassú széttöredezés folyamatát láthatjuk, a középkori kereszténység összeomlása visszafordíthatatlan folyamattá vált és teret adott a protestantizmusnak. A 17. század végére a katolikus reformáció diadalmaskodott, és a spiritualitás intellektuális vonala jutott érvényre a misztikával szemben. A racionalizmus kora missziós korszak volt: Amerika, Ázsia és Afrika területeinek kulturális, vallási befolyása érvényesült a keresztény lelkiségben. A 18–19. századi missziós, térítő szentkultuszt követően bontakozott ki a 20. századra a kontemplatív fordulat, a kontemplatív szent, az univerzum, és a másik ember felé nyitott ember, az egyéni szenvedésből a mások iránti részvét, a szolidaritás. A 20. századra a *szent* a lehető legközelebb áll a másik emberhez. Márton Áron méltán sorolható azon misztikusok közé, akik teljes életüket a közösség, a másik ember szolgálatának rendelték alá. A 20. század történelmének legviharosabb évtizedeiben kellett helytállnia és tisztességét betöltenie: a két világháború, a második bécsi döntés, Erdélynek és egyházmegyéjének megosztása, a kommunista hatalomátvétel, a párizsi békediktátumok, a letartóztatások, a börtön, a házi őrizet és az élete végéig tartó folytonos megfigyelés foglalta keretbe élete útját. Az 1981-ben a gyulafehérvári székesegyházban püspökké szentelt Bálint Lajos soraival zárom gondolataimat, aki ezekkel a szavakkal emlékezett meg Márton Áronról: „... az életszentség, ha Istennel való egyesülést jelent, Isten gondolataival, szándékaival, érzéseivel való azonosulást, akkor az ismert kortársak között kevesen voltak, akik az életszentséget jobban megvalósították volna, mint ő” (168). (Szerk. Bodó Márta, Lázár Csilla, Lövétei László László; *Szent István Társulat – Verbum Kiadó*, Budapest – Kolozsvár, 2013)

LESTI JUDIT

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

ERDÉLYBŐL — ERDÉLYRŐL II.

Az erdélyi magyarság öntudatra ébredésének és ébresztésének folyamatát és intézményrendszerét is szét dúlta a második világháború és a Trianonnál kijelölt határok visszaállítására, amelynek következményeként a határokon kívül rekedtek ismét kisebbségi — néhol üldözött — sorba kerültek. Az erdélyi magyarság számára rövid ideig némi reményt adott Petru Groza miniszterelnök ténykedése. Ő rokonszenvezett a magyarokkal, Titusz, a fia, nálunk járt egyetemre, itt lett első osztályú sportoló. Közvetlenül a háború befejezése után megvolt a reménye, hogy a magyar–román ellentétet békés párbeszédben csökkenteni lehet. Illyés Gyula erről beszélt 1945-ben a bukaresti rádióban. Úgy vélte, a Duna-völgyi népek akkor élnek majd békében, ha a demokrácia és a szabadság jegyében közelednek egymáshoz. „... magyar–román összebékélés nem megy munka és küzdelem nélkül — mondta egyebek között. — A két nép közt nemcsak félreértés van; a múlt rossz örökségeként van ellentét is. Abban nektek is részt kell vállalnotok, romániai magyarok, hogy ezt a félreértést eloszlassuk, ezt az ellentétet békésen megoldjuk. Erdély ne az örök viszály tere legyen, hanem az a baráti asztal, amelyen két egymásra utalt nép meghittent helyet foglal, hogy higgadtan és jóakaratóan megbeszélje közös ügyeit.”

Hogy valójában létezett, létezik-e a közös asztal, a meghitt eszmecsere, az erősen vitatott. S hogy a feszültségek feloldásának hiányoznak a formái és alkalmak, abban a politika és a politikusok első sorban a ludasok. Bizonyítékul el kell olvasni Pomogáts Béla „*Bátrabb igazságokért*” című gyűjteményét, Illyés Gyulának az erdélyi magyarságért vívott küzdelmének dokumentumait, s az ezeket megvilágító, az összeállító által írt tanulmányokat (Mentor Kiadó, 2013). Az a szomorú, hogy Illyés megnyilatkozásai a mának is szólnak, s azt is bizonyítják, hogy az író miért tekintettük — Kodály Zoltánnal — az összmagyarság ügyének legbátrabb, leghitelesebb képviselőjeként. Annak bizonyítéka a gyűjtemény, hogy mihelyt a politika rátelepszik az irodalomra, abban a pillanatban a puhányok és gerinctelenek nem függetlenségüket őrzik, hanem a hatalmi szóhoz igazodnak, koncokban reménykedve. Azt már talán mondanunk sem kell, hogy az antológia az akkoriban mértékül szabott nemzetiségi politika teljes csődjének is tükröképe.

Az önvizsgálat kezdetét Kolozsvári Grandpierre Emil *Herder árnyékában* című tanulmánya (pamfletje?) jelképezte. A szarkazmusáról is nevezetes, mára lassan-lassan elfeledett író folyvást ostoroz-

ta a magyar oktatásügy visszasságait. Ebben az írásban az egyik legfájdalmasabb jelenséget, a nyelvromlást és nyelvrontást tűzte tollhegyére, azt is érzékeltetve, hogy Herder jóslatának beteljesülését mintha mi magunk is siettetnénk, s ebben a kelle-ténél sokkal kisebb ellenállást tanúsítanak a nyelvészek és a tanárok, holott nekik kellene legel-szántabban védelmeznünk nyelvünket, amelynek tisztasága és világossága a gondolkodásmód tükröképe. A cikk a vártnál nagyobb visszhangot vert, a Kortárs ankétot rendezett megvitatására. Ezen Illyés is megszólalt (a korszak szellemiségét mi sem jellemezte jobban, mint a pártközpont emberének részvétele). Az igazi robbanást mégis Illyés Gyula *Válasz Herdernek és Ady-nak* című tanulmánya okozta a Magyar Nemzet 1977. karácsonyi és 1978. újévi számában. Kolozsvári Grandpierre Emil írása kényes és valós problémáról íródott, Illyés viszont általános érvennyel vetette föl a nemzet léte, nemléte, a kisebbségi sorban élők elnyomásának valós tapasztalatait, melyekről — mint a naplója itt közölt részei mutatják — egyre több és fájdalmasabb értesülés birtokába jutott. Már korábbi írásai is mutatták, hogy tisztán látta és pontosan érzekelte a kisebbségi magyarság erőszakos beolvastását szolgáló intézkedések következményeit, s azt, hogy Romániában és Csehszlovákiában a többségi nemzetben hatott a magyarellenesség mérgezése.

Illyés tisztában volt azzal, hogy a kisebbségi magyarok ügyét képviselnie költői kötelessége. Világosan fogalmazott *Közügy* című versében is: „Hősöket szülő s temető, távoli / városból egy hír. S a teasztalon a tetszetős / folyóiratban a fölösleges versek végleg / kiürülnek. A zenegépből / az opera is híg: fölösleges. // Röstelnivaló, amit tovább szellemeskedik gyanútlanul / a házigazda. Kristályosodni kezd egy addig / alakatlan igazság; röntgenképet ad a lényegről egy / zavaros történet-tudósi föltevés, / kétrókoszó áttételeivel...” Ez az akár prózaként is felfogható helyzetkép árulkodó. Egyrészt arról, hogy voltak, akik elbagatellizálták a Csehszlovákiából és Romániából érkezett baljós híreket, az ottani magyarságot fenyegető veszélyeket, másrészt megvilágítja költőjének elszántságát, hogy megismerje a lényegét, amely persze ott és akkor nem tárult fel teljes valójában, az értesülések és hírek mozaikkockáiból azonban kezdett összeállni a valós kép, mely inkább rettentett, mint vigasztalt. Illyés egyértelműen fogalmazta meg a magyar kisebbség el lehetetlenítésére foganatosított intézkedések céljait: „az európai magyar kisebbséget fokozatosan felszámolják a szocializmus nevében”.

Az író fejtegetései, melyek lényege a magyarságtudat erősítése és a kisebbségbe szorult ma-

gyarok védelme volt, hatalmas feltűnést keltettek. Természetesen lelkes egyetértők és óvatosan sumákolók egyaránt akadtak a fölzendülő kórusban. A korona visszaadásának ünnepélye után, de előtte is Aczél György szobájában is a cikkekről folytattak eszmecsereket. A Romániában élő magyarok reakciója sem volt egységes, szóban mindenki teljes egyetértésről biztosította, de érkeztek — a hivatalok nyomására írt — tiltakozó levelek is. Illyés ezekben a hónapokban a figyelem középpontjába került egész Európában, s nyilván idegállapotára egyre károsabb hatást tett a feszültség, az a tudat, hogy miközben kimondta az erdélyi és szlovákiai magyarságot fenyegető veszélyt, talán ártott is nekik. Európa nyugati részén a szocialista rendszert bíráló, köztisztletben álló személyiség keltett igazán figyelmet, nem az ügy, amelyet képviselt. Remélte, hogy szavai nyomán pozitív elmozdulás történik? Nem biztos, sőt — '56 tapasztalataiból ezt szűrhetta le: inkább nem! Ez a tudat alighanem nyomasztotta, s a további események egyre depressziósabbá tették. Naponta szembesült azokkal a véleményekkel, hogy a kényes ügyekkel neki kell foglalkoznia. Am sokszor mintha a politika által sebesen felhúzott falakba ütközött volna. Ráadásul névtelen támadások kereszttüzébe került, s itthon sem védelmezték kellő erővel, sőt egy „pártszerű” csoport, élén Rényi Péterrel, nacionalizmussal vádolta. Ráadásul Illyés, mint minden jó szándékú ember, naiv volt. A nagy felzúdulás után jegyezte föl: „Hogy mit lehet mégis tenni az Erdélyben dühöngő téboly ellen? Legalább részleteiben csitítani. A zsarnok hiú. Bármily megszállott, érzékeny arra, hogy fényben álljon. Bocsássuk rá hát a valóság fényeit.” Csak hogy a történelmi tapasztalatok szerint a zsarnokot a legkevésbé sem érdeklik a valóság fényei, ha teheti, lelöveti a fényszóró kezelőjét, ha nem, ráküldi vérebeit. Ráadásul a vérebekek ádáz hörgését néhányan idehaza is örömmel hallgatták...

Hogy ki és hány szöveget vert Illyés Gyula koporsójába, az lehet vita tárgya. Az otromba romániai támadások, a Luceafáru cikke és Ceausescu megszólalása, nyilván egyik okozója volt szív táji fájdalomnak, de még nagyobb keserűséget okozott számára, és hasonló hatást tehetett rá Faragó Vilmosnak az Élet és Irodalomban megjelent írása, amelyben fájvédelemmel vádolta, jó alkalmat szolgáltatva a román sajtónak, hogy erre az írásra hivatkozzék. Fokozta álmatlanságát és aritmiáit, hogy a Magyar Nemzetbe szánt válaszában sorsa mind bizonytalanabb lett. A lap főszerkesztőjét az előző két Illyés-cikk körül keletkezett romániai visszhangokra utalva intették, máskor az ilyen „kényes” cikkek megjelentetését előzőleg egyeztesse a „felsőbbsséggel” (ez volt a pártcenzúra eufemisztikus elnevezése). Pethő Tibor mindenesetre közölni szándékozott az író válaszát, „csak” egy-

két törlést javasolt, amelyek persze annak lényegét érintették. Aztán a telefon: a cikk nem közölhető, majd a politikai bizottság hoz döntést, mi a teendő. Természetesen a *Szellem és erőszak* sebtében kinyomatott 30 ezer (!) példánya is a raktárban porosodott, Kardos György, a Magvető igazgatója öt példányát vitte el (csempészte ki?) az írónak. Jókendvűen, reménykedve váltak el. A költő, hogy oldja feszültségét, az alkoholhoz fordult, de egyhamar érezte kellemetlen mellékhatásait. Május 21-én kelt naplóbejegyzése a legmegrendítőbb dokumentum: „Most tehát összeszedni magam. Már csak Flóráért is.

És a sírógörcs-előrohamok. Engedjek a zokogásnak (akár a néma rángatózásnak is), vagy fojtsam vissza? Kiadjak-e hőt, vagy tartsam magamban még pusztítóbb erjedésre?

S mennyi munka várna.

Aczél főlhívta Flórát. Két hét kell, hogy valami választ kapjak.

Azaz itt van kinyomtatva pályám tán legközelebbi — legfontosabb — könyve, s nem jelenhet meg. Itt egy heti kemény munkám, a válasz a Luceafáruknak, ami megint csak közügy (s nem az én személyes védelmem), s az sem jelenhet meg.

Ez taszít valóban az örvénybe, ha belekerülök, s nem az, hogy az egészségem nem engedett ki (s még más sem) Stockholmba. (Nem hiszem, hogy ott tehettem volna valamit az erdélyiekért.) Közben — fél őt — szüntelen hányinger.”

És az akkor szokásos hímezés-hámozás, a döntés halogatása, „halasztás, csitítás és leszerelés”. Pethő Tibor közvetíti Aczél vigasztaló szavait: „Teljesen velünk vannak, csak a módját keresik, mi legyen — mi lehet — a helyes visszavágás.” Hasonlókat mondott Aczél személyes látogatásakor is. Az író kikísérte az autóhoz, s újfent megkérdezte, mi lesz könyve sorsa, hiszen legalább olyan fontos számára, mint a válaszcikke. „Meglátjuk, megbeszéljük, természetesen, persze”...

De a kínzó töprengéseknek, megaláztatásoknak nincs vége. Illyés úgy érezte, megtalálta az önméntes legbecsületesebb módját: „Ha közzéteszem, hogy a román megaláztatás után itthon is megaláznak, hogy a kormány lefogja a tollam: elvenném a kintieknek azt a kis vigaszát is, azt a hiedelmüket, hogy a magyar kormány tesz végre, hacsak kisujjnyit is, a védelmükre. Egyet tehetek: szellemi éhségstrájk; de úgy, hogy senki se tudjon róla. Csak én tudjam, hogy miért nem publikálok. Mert azt kell tennem, ha talpon akarom tartani magam, saját magam előtt.”

Megrendítő tanulsága lehetett Illyésnek, ami történt, de számunkra is figyelemzetestő: „Ne higgy a görögöknek, ha ajándékot hoznak is!”

RÓNAY LÁSZLÓ

KOVALOVSZKY MÁRTA: HARAP UTCA 3.

„Ha most *innen* pillant visszafelé az ember, *mást* is lát-e, mint egykor, vagy ugyanazt látja *másként*?” — teszi fel a kérdést Kovalovszky Márta a székesfehérvári Szent István Király Múzeum művészeti vezetőjeként eltöltött négy évtized után. A 2013-ban megjelent, ezt az időszakot feltáró és bemutató könyv azt a művészeti bázist mutatja be, amely a hatvanas évektől elsőként vált hazánkban a kortárs művészek hivatalos kiállítóterévé. Kovalovszky Márta és férje, Kovács Péter vezetésével a múzeum kiállításai országos, majd nemzetközi hírnévre tettek szert. A múzeum meghatározó eseményei, fejlődése, bővülése, a munkatársi és művészi közösség bemutatása és a kultúrpolitikai történések Kovalovszky tárgyilagos, mégis szellemes megjegyzéseivel érezhetően hitelessé és rendkívül élvezhetővé teszik a múzeumi történelmet. Ki gondolná például, hogy a hatvanas években régészeti, néprajzi, művészettörténeti és helytörténeti olyan szorosán összekapcsolódott ebben a múzeumban, hogy olykor a művészettörténész volt az idegenvezető a gorsiumi római feltárásokon, a néprajzos pakolta le a kiállításra érkező festményeket a teherautóról, a régész pedig kiállítást rendezett, ha úgy adódott? A teremőrök között volt juhász, a bécsi Burg királyi testőrségének egykori tagja, a kiállításrendezésben pedig a gorsiumi ásatások két dolgozója, majd később postások segítettek.

A művészettörténész házaspár elsősorban a kortárs képzőművészetet kívánta bemutatni a múzeum tárlatainak keretében, amely során egyrészt a 20. század kiemelkedő alakjainak akartak helyet adni (nagybányai festők, Rippl-Rónai József, Gulácsy Lajos), másrészt pedig azoknak a fiatal művészeknek, akiknek „másként való gondolkodásuk” miatt akkor még nem volt alkalma kiállítani (Roskó Gábor, Hajas Tibor). A kiállítások abban is újszerűnek mutatkoztak, hogy a megnyitók legtöbbször összművészeti eseményekké váltak, előadások, hangversenyek, filmvetítések, performanszok kísérték a tárlatokat, így például Sebestyén Márta énekelt a csákvári kerámiákat bemutató kiállításon és Pilinszky nyitotta meg a Kondor Béla-kiállítást. A hatvanas-hetvenes évek során egyre népszerűbbek lettek a fehérvári kiállítások és a szombati megnyitók, s ahogy Esterházy Péter jegyzi meg Kovalovszkyékról szóló, az Élet és Irodalomban 2011 márciusában megjelent írásában: „Időnként, szombatonként Székesfehérvár volt a világ közepe. És erről nem lehetett újságban olvasni.” *A Harap utca* 3-ból az is kiderül, hogy a hatvanas években még nem létezett a kortárs és 20. századi magyar művészetet felölelő gyűjtemény, Kovalovszkyék pedig éppen ezt a hiányt igyekeztek pótolni.

Ezért került sor 1964-ben az úgynevezett „Tisztelt Mester”-akcióra, amely egyrészt felhívta a figyelmet a múzeum létezésére és irányelveire, másrészt pedig megteremtette az országban egyedülálló kortárs gyűjteményt. Mint a könyvből megtudjuk, 1965 nyarán Kovalovszky Márta és Kovács Péter levelet írtak a művészeknek, Tisztelt Mester megszólítással egy „mai magyar gyűjtemény” létrehozásának reményében, és alkotásokat kértek tőlük. Később pedig olyan művészek műveiből szerveztek kiállításokat, amelyek addig hivatalosan más gyűjteményekben nem szerepeltek (Korniss Dezső, Csernus Tibor, Kondor Béla alkotásaiból). Kovalovszky egy kicsit talán túloz, amikor azt állítja, hogy abban az időben nem léteztek más kortárs képzőművészeti gyűjtemények — érdemes megemlítenünk a hatvanas évek végén a szentendrei Vajda Lajos Stúdió által szervezett első szabadtéri kortárs művészeti tárlatot, vagy az 1970-es években „alternatív művészeti intézményként” működő balatonboglári kápolnát, amely kortárs képzőművészeti tárlatoknak adott helyet —, kétségtelen azonban, hogy a székesfehérvári múzeumban került sor számos kortárs művész első kiállítására (például Erdély Miklós).

A múzeum történetét bemutató könyv tematikusan rendezi csokorba az eseményeket, kiemelve a legfőbb, legmaradandóbb tevékenységeket. Néhol ennek köszönhetően elveszünk a múzeum ideiglenes épületeinek, éppen aktuális tárlatainak időrendi beazonosításában, ám összességében egy jól strukturált, képekkel sűrűn alátámasztott sajátos „archívumot” kapunk.

Mint az a könyvből kiderül, a jelenleg az Országzászló tér 3. alatt álló székesfehérvári múzeum ihlette Weöres Sándor *A kutya-tár* című versét (a költő ugyanis a II. világháború alatt egy évig a múzeum igazgatója volt). Ha tehát a „*Harap-utca három alatt*” kezdetű verset halljuk, akkor most már nemcsak Weöres költeménye fog eszünkbe jutni, hanem talán mi magunk is mást látunk benne, mint egykor, vagy ugyanazt látjuk másként. (*Városi Képtár — Deák Gyűjtemény, Székesfehérvár, 2013*)

HORÁNYI ANNA

FARKAS GÁBOR: VALLÁSÁT KERESŐ HIT

Élvezettel olvastam Farkas Gábor tanulmánygyűjteményét. Tetszett, tetszik a szerző szemlélete, makacs kitartása, s ahogy nyíltan szembeszegülünk öncélú szövegelemző áramlataival. Nem áll be a fősodorba. Szembemegy. Eltökéltén, kérdésekbe kapaszkodva, okokat boncolva, összefüggéseket feltárva és a részletekre figyelve, ahogy azt mesterétől, Görömbei Andrásról tanulta.

Már a könyv címe is kedvemre való (*Vallását kereső hit*). Farkas Gábor ugyanis „a nemzeti, nyelvi és vallásos identitás irodalmi reflexióit” mutatja be írásaiban. Az öncélú helyett a szakrálist. Nem véletlen, hogy Kányádi Sándor, Pilinszky János — vagy a fiatalabb nemzedék tagjai közül egyebek mellett például Iancu Laura és Csender Levente munkássága foglalkoztatja.

A kötet négy fejezetre tagolódik. Az első rész (*Moldovának szép tájaind*) a csángóköltészet mitikus világába vezérli az olvasót. Már a tény, hogy létezik csángóköltészet, is csodaszámba megy. A szerző maga is idézi Kovács Istvánt, aki Moldovából hazatérve keseregve írta Weöres Sándornak: „A csángók ma már csak suttogva szólnak magyarul.” Mire Weöres így válaszolt: „Attól tartok, hogy ők még mindig suttogni fogják ezt a nyelvet, amikor itt már rég nem beszélük.”

A bevezető tanulmány a Dsida Jenőtől kapott útmutatás alapján munkálkodó Demeter László költészetét mutatja be, akinek életműve „jelenleg még nyelvtörténeti, nyelvjárástani, néprajztudományi érdekesség”, de a szerző sejteti, hogy az életműben ennél több rejlik. E fejezetben kap helyet Duma-István András költészetének vázlatos bemutatása is, akiről Sántha Attila írta, hogy „elhozta az újjászületés, a csángó reneszánsz ígérését”, és a Iancu Laura munkásságát vizsgáló két írás is — közülük az egyik Iancu Laura három verseskötetén keresztül vizsgálja az identitás-kérdés folytonos megjelenését, míg a másik egy Csángóföldön játszódó regény (*Szeretetföld*) szálait bogozva állapítja meg, hogy a vizsgált mű balladai sejtelmessége, szimbolizmusa, lírai hangneme miként helyezi az identitást egy a szülőföldnél egyetemesebb perspektívába.

Három erdélyi kötődésű alkotó (Kányádi Sándor, Csender Levente és László Noémi) *A vallomás ösztöne* című fejezetben kaptak helyet. Csender 14 éves kora óta Magyarországon él, ezért is különösen izgalmas a róla szóló írás, amelynek alcíme is („Az identitásválság ábrázolása Csender Levente novelláiban”) érdeklődésfelkeltő. „Az embernek kötődése lehet több, de identitása csak egy” — szögezi le Farkas a tanulmány nyitómondatában. Alighanem igaza van Técsy Editnek, aki úgy tekint erre az írásra, mint amelyik Elek Tibor Csenderről szóló írásával folytat vitát: „Elek Tibor az elbeszélői pozíciót érintő következtetésekről, a többségosan publicisztikusra sikerült zárómondatokról kiküszöbölendő hibaként beszél a *Fordított zuhanás* kapcsán, s nem tartja előrelépésnek a kötetet a szerző eddigi írásaihoz képest, szerinte az igazán jelentős prózával még adósunk. Farkas Gábor ezzel szemben ezeknek a sutaságoknak is a funkcióját keresi, s az elbeszélő megélt világának a leképeződéseként tekint rá, mintegy az identitásválság megjelenéseként.”

László Noémi költészetét vizsgálva arra a következtetésre jut Farkas, hogy a költő a korai verseiben tetten érhető konzervatív-romantikus látomásos lírától az „*Előretolt Helyőrség*” körül gyülekező kortársak által preferált hétköznapiágon keresztül, az ironiát sem nélkülöző, szemlélődő magatartásig jut el. „A 2008-as *Lámpagyújtás* című ciklus verseiben az identitás kérdése a versszubjektum szerepvállalásaival kapcsolatos — leszűgezhető, hogy a kívül maradás, a szemlélődés, a vallani akarás László Noémi számára nemcsak ösztönös cselekmény, hanem tudatos vállalás...”

Farkas a 2. fejezetben Kányádinak csupán a haiku-költészetével foglalkozik. Az életmű mélyebb áttekintése, elemzése a következő egységben (*Megtartó irgalom*) található, amely — mintegy folytatásaként a korábbi gondolatmenetnek — az identitásválság és identitáskeresés kérdését tekinti meghatározó jelentőségűként. Megállapítja, hogy Kányádinál a téma három aspektusban mutatható ki: közösségi (*Krónikás ének*), személyes (*Fától fáig*) és vallásos szinten (*Valaki jár a fák hegyén*). Farkas úgy véli, hogy „a nyolcvanas évek költészetében a közösségi identitásválsága az egyén identitásválságát is magával vonja, a *Fától fáig*, a *Sörény és koponyja* az evangéliumbeli feltámadás lehetőségét a múltba helyezi, visszafordíthatatlan veszteségként könyveli el az egyén pusztulását, mivel nélkülözi a megváltás reményét. Ezért is nevezi fordulópontnak Kányádi költészetében a kilencvenes évek líráját, a vallásos önanonosság vállalását, mikor a versekben (*Valaki jár a fák alatt*) a népi kereső jellegű motívumokat felváltja a szakrális szimbólumrendszer.”

A Kányádi-elemzés mellett két rövidebb lélegzetű írást is tartalmaz a fejezet. Az egyik az unitárius térítő Dávid Ferenc, míg a másik — immár Erdélyből kilépve — Pilinszky János teológiáját veszi górcső alá. (Hogy az utóbbi írásnak külön súlya legyen, a könyv hátsó borítóján ebből az írásból idéz a szerző, megállapítva, hogy „vezérelhetik /bár/ az ember életét vágyak, behálózhatja a közhöz és hiúság, megtörhet a sors próbatételeitől, léte mégis az isteni tervet teljesíti be — az üdvözülést”.)

A zárófejezet (*Értékszembesítés*) írásai közül az első az identitás-kérdést tágabb keretek között — a 20–21. század erdélyi irodalmának egészét áttekintve vizsgálja — kimutatva a nemzedékek között, illetve egy-egy nemzedékeken belül feszülő eltérő álláspontokat. A következő munka az irodalom értékközvetítő szerepét feszegeti, míg a kötetzáró írás Márkus Béla debreceni irodalomtörténész könyvének (*Mennyei elismervény*) értékes recenziója.

Farkas Gábor könyve mintegy két év (2010–12) irodalomtörténeti, irodalomkritikai terméséből nyújt ízelítőt. A szál, amire az írások felfűzettek, az identitás kérdése. Sokoldalú, sok szempontú megközelítést igénylő kérdés. Farkas Gábor azonban

megfelelt a kihívásnak: érdekes és értékes gyűjteményt állított össze, és bízott a téma iránt érdeklődő olvasók gondjaira. (*Hungarvox*, Budapest, 2013)

OLÁH ANDRÁS

KRÁNITZ MIHÁLY: EGYÜTT AZ ÚTON Ökumenikus és vallásközi párbeszéd

Kránitz Mihály válogatáskötetében olyan, korábban már folyóiratokban, tanulmánykötetekben publikált vagy konferenciákon elhangzott előadásokat gyűjtött össze, amelyek a katolikus egyház szemszögéből mutatják be a keresztény és keresztény egyházak közös kezdeményezéseit, valamint a kereszténység, a zsidóság és az iszlám között létrejövő párbeszédet. A szerző nem külső megfigyelőként, hanem az események aktív cselekvőjeként ír az ökumenizmusról, hiszen tagja a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Ökumenikus Bizottságának, valamint a *Societas Oecumenicá*nak, ezen kívül az *Ut Unum Sint* Ökumenikus Intézet elnöke.

A Gregor László tervei alapján készült borító tartalmilag is fontos eleme a könyvnek: egy kirakós játékot mintáz, amelynek darabjai helyenként már képrészletkévé állnak össze, de az egyes darabok még nem adják ki a teljes képet. Ezek a képrészletek, fragmentumok a vallásközi párbeszéd egy-egy történelmi momentumát örökítik meg. Kránitz nem fest ideális képet az ökumenizmusról: határozottan rámutat a párbeszéd válságpontjaira. Nem feledkezik meg II. János Pál pápa sikertelen athéni látogatásáról, amelyet a pápai primátus elleni tüntetések előztek meg, de az egyház egyetlenségéről szóló *Domínus Iesus* kezdetű nyilatkozatról sem, amely a protestáns testvéreket érintette érzékenyen. XVI. Benedek pápa 2006-os regensburgi beszédében egy idézet okozta az iszlám közvélemény felháborodását. A szerző nemcsak leírja az eseményeket, hanem magyarázza azok ok-okozati összefüggéseit, s rávilágít a félreértéseket okozó pontokra.

A kötet három tematikus egységből áll: *A keresztény egységfőrekvések a 21. század kezdetén*, *A magyar ökumenizmus állomásai*, *A vallások keresztény értelmezése*. Ez utóbbi fejezetben kitér a katolikus teológia vallásértelmezési paradigmáira: az *exkluzivizmus*-ra, amely kizárólag az Anyaszentegyházon belül tartja lehetségesnek az üdvösségszerzést, az *inkluzivizmus*-ra, amelyhez Karl Rahner „anonim keresztények” fogalma is kapcsolható, valamint a *pluralizmus*-ra, amely elfogadja, hogy minden ember megtalálhatja az üdvösséget, a vallás a társadalmi kontextus függvénye.

Az ezredforduléhoz közeledve, majd azon túl egyre több dokumentum, nyilatkozat látott napvilágot, amely különböző egyházak, felekezetek

közötti megállapodásokként jöttek létre. A reformáció ünnepén, 1999. október 31-én írták alá az evangélikusok és a katolikusok *Közös Nyilatkozatát*: a megigazulás kérdésében jutottak konszenzusra, tiszteletben tartva a különbözőségeket. 2001-ben pedig kiadták a *Charta Oecumenicá*t, amely az ökumenikus irányelveket tartalmazza, a jézusi felszólítást szem előtt tartva: „*Legyetek mindnyájan egy!*” (Jn 17,21). Nem csak nemzetközi szinten jelentett előrelépést, hiszen 2002-ben a hazai történelmi egyházak vezetői is aláírták az Ökumenikus Chartát.

Ezek az eredmények egy több mint százéves nemzetközi hagyományba ágyazódnak bele. Az ökumenizmus kezdeményezői a protestánsok voltak. A 19. század végén, a 20. század elején a hivatalos katolikus egyházi álláspont még szigorúan tiltotta a híveket az ökumenikus programoktól. Az ökumenizmus jelentőségét már egészen korán, 1925-ben felismerte Dom Lambert Beauduin: szerzetesközösségében római katolikus és ortodox szerzetesek éltek együtt. Az áttörést azonban a II. Vatikáni zsinat (1962–1965) jelentette, amelynek előkészítője és megnyitója XXIII. János pápa volt. Az ő nevéhez fűződik a Keresztény Egységítéskárság megalapítása, amelynek feladata a keleti és nyugati felekezetekkel való kapcsolattartás, az egység lehetőségeinek keresése. A pasztorális zsinat az *aggiornamento* követelményére reagálva, „az idők jeleire” érzékenyen nyilatkozott a krisztocentrikus egyházról, a világvallások értékeiről, a vallásszabadságról. Mindezt úgy, hogy más egyházak megfigyelőket delegálhattak, akik javaslatokat tehettek a zsinati dokumentumok tartalmára vonatkozóan.

A zsinat végén, 1965 decemberében találkozott VI. Pál pápa Athénagorasz pátriárkával. Az audiencia gyümölcse az lett, hogy az 1054-es kiközösítést *egy időben és kölcsönösen* visszavonták. *A párbeszéd pápája* 1966-ban nyilvánosan fogadta az anglikán canterburyi érseket, amire VIII. Henrik ideje óta nem volt példa. Több mint negyven évvel később, 2009-ben pedig már anglikán közösségek jelentették be csatlakozási igényüket a katolikus egyházhoz. Szándékuk realizálódhatott XVI. Benedek pápa *Anglikánok csoportjai* kezdetű nyilatkozata által.

A kötet utolsó fejezeteiben a szerző a zsidó és az iszlám kapcsolatokra irányítja a figyelmet. A zsidóság és a kereszténység megbékélésének fontos kifejezései: a *megbocsátás* és a *bocsánatot kérni*. Örösi előrelépést jelentett, hogy a II. Vatikáni zsinat megsemmisítette a zsidóság kollektív bűnösségének vádját Krisztus passiójában. Hasonló súllyal bír a nagypénteki oráció könyörgéseiben a zsidókra vonatkozó rész újragondolása, a *compassio* vállalása a *Sodá* tragédiájában

Az iszlám–keresztény közeledés gyakran elhangzó gondolata, hogy „egy Istenben hiszünk”. Kránitz azonban differenciálja ezt a szempontot, rámutatva arra, hogy hagyományainkat, vallási gyakorlatainkat tekintve nem beszélhetünk egységről. Ezen túl episztemológiánkat is túlbecsülnék: „Tagadni ezt a különbözőséget, állítva, hogy ugyanabban az Istenben hiszünk, egyet jelent annak a feltételezésével, hogy mi már megtaláltuk Isten titkát, hogy tökéletesen ismerjük, és így értékelhetjük az Istenről való saját felfogásunk és beszédünk alapján. Ezzel túlságosan is nagyra értékelnénk az Isten megismerésére vonatkozó emberi képességeinket.” (266.)

Az ökumenizmusról szóló kötet tanulsága, hogy a közeledés útjai más-más nehézségűek a felekezetek, illetve a keresztények és a nagy világvallások között. A lényeg a kölcsönös tisztelőben és a másik igazságának elfogadásában rejlik. Tudatosítani kell azt, hogy imádkozhatunk egymásért, saját imádságainkkal, még akkor is, ha tradícióink nem teszik lehetővé az együtt végzett imádságot. (*Szent István Társulat*, Budapest, 2013)

IKKER ESZTER

FOGOM A KEZÉT, ÉS EGYÜTT EMELKEDÜNK Tanulmányok és interjúk a roma integrációról

Cigányság, cigányprobléma, cigányintegráció. Olyan fogalmak, amelyek igencsak kiemelt szerephez jutottak az elmúlt évtizedekben. És egy könyv, amely mégis képes többet, máshogyan szólni erről a témáról: bemutatni a kiemelkedés sikeres útjait. Pozitív példákat állítani elénk, amelyek utat mutathatnak a cigányság — és nem kevésbé a „magyarok” — számára.

A kötet anyaga heterogén: tanulmányok, statisztikák, interjúk cigányokkal és velük foglalkozókkal — mind-mind érdekes, velős megállapításokkal. Számomra mégis két fejezet volt átütő erejű.

Elsőként a Hofher József jezsuita szerzetessel készült interjút emelném ki, akitől a könyv címadó mondata is származik. Elmondása alapján véletlenszerűen került kapcsolatba a cigány társadalommal, de ennek a véletlen — sorsszerű? — mozzanatnak hála, mély kapcsolatba került a cigányokkal. A gyerekekkel való foglalkozáson keresztül sikerült eljutnia a családokhoz, férfiakhoz és asszonyokhoz egyaránt. S ő ebben látja az integráció megoldásának egyik alappilléret. Munkája során látta, hogy a gyerekeken kívül a felnőttekkel is törődni kell, hiszen bár a jövő, a változás kulcsa a fiatalok kezében van, de az ő motivációjuk

sikertelen, ha hazatérve azt látják, hogy a szüleik nem is próbálnak változtatni helyzetükön.

„...a cigányságnál eleve van egy belső szorongás a kisebbségi létből fakadóan, érzik, hogy lenézettek. Azt az evangéliumi szellemet próbálom erősíteni bennük, hogy mindenki Isten gyermeke...” (36.) A társadalmi egyenlőség elősegítését az Isten előtti egyenlőség hangsúlyozásával igyekszik elérni — kiemeli, hogy a misszió nem csupán a cigányságot kell, hogy érintse, hanem a többséget egyaránt. Ahogyan a roma interjúalanyok is az együttes felelősséget emelik ki, egyikük megfogalmazásával: „Mindkét oldalról bontani kell a falakat!” — hiszen a meglévő feszültségek beláthatatlan következményei lehetnek.

A könyv vitathatatlanul legérdekesebb fejezetei az interjúk és szemelvények a beszélgetésekből, amikor végre cigányok szólalnak meg, ők vallanak életükről, céljaikról, és könnyedén fogalmaznak meg olyan gondolatokat, amelyek sorsdöntőek lehetnek a probléma kezelésében. Cigány értelmiségiek, kiknek motivációjuk a továbbtanulásra eltérő: van, akinek a szülei szerették volna megadni, amire nekik nem volt lehetőségük; van, akinek belülről jövő igény, felismerés, hogy csak tudással képes kiemelkedni jelenlegi helyzetéből; de olyan is akad, aki bizonyítani akarta, hogy — a sztereotípiával ellenben — bizony a cigányok is képesek tanulni, olvasni — sőt, mint látható, diplomát is szerezni. Akik tisztában vannak az előítéletekkel, holott abszolút nem érdemlik meg azokat, s abba a nehéz helyzetbe vannak taszítva, mikor küzdeniük kell a nagy átlagról gondolt előítéletekkel. Nem kívánják elkendőzni a meglévő cigányproblémákat, de felhívják a többség figyelmét arra, hogy példa nélkül nincs kit követni.

Fontos, hogy az integráció csak úgy valósulhat meg, ha a cigányok meg tudják tartani saját hagyományaikat. Szomorú, de sok esetben ők sincsenek tisztában azokkal — a negatív megítélés a többség szemében a cigány autentikus kultúra háttérbe szorulásához vezethet, saját környezetükben is. „Persze szoktam cigány zenét hallgatni, de dúdolni csak otthon, mert nem akarom, hogy bárki is megszóljon érte.” (296.) — ezek egy huszonegy éves, jogásznak tanuló férfi szavai, aki mosolyogva mesélte, hogy egy bírósági jegybeírásan rögtön vádlottnak néztek.

A kötetben leírt példaértékű vallomások talán felhívják a figyelmet arra, hogy az általánosításban a kivétel nem kap kellő figyelmet, pedig ezek a fiatalok sokat tettek azért, hogy ne egy oldalon álljanak a vádlottal. S nem kérdés, hogy megérdemlik a támogatást abban, hogy szabadon fejleszthessék tovább saját (kettős) identitásukat. (Szerk. Gereben Ferenc és Lukács Ágnes; *JTMR Faludi Ferenc Akadémia*, Budapest, 2013)

SOMOGYI GRÉTA

SOMMAIRE*Persécution des chrétiens de nos jours*

- PÉTER VIZ: Leur seule faute est d'être chrétien
 MIKLÓS MARÓTH: L'islame et la persécution des chrétiens
 VERA GÁTHY: La persécution des chrétiens en Inde
 ■ Poèmes de Lili Dobai, Seamus Heaney, Anikó Juhász
 et Wisława Szymborska
 MÓNKA MESTERHÁZI: Le rôle de l'écriture chez Seamus Heaney
 ■ Prose de György Ferdinandy et Ákos Gyórrffy
 ■ Entretien avec le peintre Tamás Konok
 GYULA TAKÁCS: La souffrance de l'église persécutée dans l'Apocalypse de Jean

INHALT*Christenverfolgung heute*

- PÉTER VIZ: Ihre Sünde ist es, sie sind Christen
 MIKLÓS MARÓTH: Der Islam und die Christenverfolgung
 VERA GÁTHY: Die Christenverfolgung in Indien
 ■ Gedichte von Lili Dobai, Seamus Heaney, Anikó Juhász
 und Wisława Szymborska
 MÓNKA MESTERHÁZI: Die Rolle des Schreibens bei Seamus Heaney
 ■ Prosa von György Ferdinandy und Ákos Gyórrffy
 ■ Gespräch mit dem Kunstmaler Tamás Konok
 GYULA TAKÁCS: Das Leiden der verfolgten Kirche in den Offenbarungen

CONTENTS*Persecution of Christians today*

- PÉTER VIZ: Their Crime is to be Christians
 MIKLÓS MARÓTH: Islam and the Persecution of Christians
 VERA GÁTHY: The Persecution of Christians in India
 ■ Poems by Lili Dobai, Seamus Heaney, Anikó Juhász
 and Wisława Szymborska
 MÓNKA MESTERHÁZI: The Role of Writing by Seamus Heaney
 ■ Prose by György Ferdinandy and Ákos Gyórrffy
 ■ Interview with the Artist Tamás Konok
 GYULA TAKÁCS: The Suffering of the Persecuted Church in the Book of Revelations

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP.

V. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: egy évre 5.640,- Ft, fél évre 2.820,- Ft, negyed évre 1.410,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál

(H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.000,- Ft/év vagy 100,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 550 Ft

VIGILIA

SZEMLE

■
KOVALOVSKY MÁRTA
FARKAS GÁBOR
KRÁNITZ MIHÁLY

Hónapról hónapra
Harap u. 3.
Vallását kereső hit
Együtt az úton.
Ökumenikus és vallásközi párbeszéd
■ Fogom a kezét, és együtt emelkedünk.
Tanulmányok és interjúk a roma integrációról

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Horányi Anna, Ikker Eszter, Oláh András,
Rónay László és Somogyi Gréta

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Fiatalok önképei
- Dolhai Lajos, Gáspár Csaba László,
Gloviczki Zoltán, Kormos József,
Pomogáts Béla, Rónay László,
Székács Vera és Szűcs Teri tanulmánya
- Fecske Csaba, Halmi Tamás,
Oláh András, Simek Valéria,
Tamás Tímea és Villányi László írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

977004260200514006